

k o n f e r e n c i j a
f a k u l t e t

a svi na konferenciju!

Welcome! A Konferencija

konferencija
for observation
of science

Sur
mm
e
r
o
r
p
-
e
d

FAKULTET za de-programiranje zasterelosti!

DOBRODOSLI! SVI NA KONFERENCIJU!

f
a
k
u
l
t
e
t

d
e

FACULTY

p
r
o

fakultet za De-programiranje zasterelosti
Faculty of De-programming and
de-programming

for

g
r
a
m
i
r

Faculty

: faculty

a conference
o
f

de-programming zasterelosti

WELCOME!

9th channel | - channel 9

Book

Table cloth

CD

Zoran G - A Feast in Feb

Blanka -> Anti-historicism

Petar -> Place of Competence

HS -> Sitting in

Jakob -> Free U from anti-hist
(Imk) blog

Kasper ->

Nikoleta -> Diagram

[Petar original 'heresy text']

extras:

Woman uni Arich

photo of whole
close ups
cut up cards

footage - 30 mins - seminar

footage - 30 min cut ~ Jam

← Petar on floor

Zoran G - original image of 'message 10'

Print Kasper text

Fakultet za de-programiranje zastarelosti! Dobrodošli!

Sadržaj

Bud' i ti ljevičarski aktivista!

Deo 2: Ljevičarske konferencije i letnje škole 3
Grupa za organsku terapiju komunizmom

„Sitting In”

Od autodidaktizma do podizanja nesvesnog 17
Howard Slater

Londonski Antiuniverzitet

- Uvod u deinstitucionalizaciju 33
Jakob Jakobsen

Slučaj osujećenog (doktorskog) rada 49
Nikoleta Marković

Mesto kompetencije 65
Petar Atanacković

Dietzgenov monizam ulazi u dvadeseti vek 81
Fabian Tompsett

Učiniti da se nešto dogodi 97
- Komuniciranje sa nevidljivim
Kasper Opstrup

Anti-istoricizam anti-/slobodnog univerziteta Branka Ćurčić	113
Zakuska u februaru, 1971/2014 Zoran Gajić	129
Biografije	145
Impresum	147
Muzički CD – 9 th Channel: Solidarnosk	

Bud' i ti ljevičarski aktivista!

Deo 2: Ljevičarske konferencije i letnje škole

Grupa za orgonsku terapiju komunizmom

Našu seriju korisnih i poučnih članaka nastavljamo tekstom o ljevičarskim konferencijama, seminarima i letnjim školama. Bud' i ti ljevičarski aktivista! 'Aj na konferenciju!

Šta je to konferencija i čemu uopšte služi?

U životu svakog aktiviste i svake aktivistkinje, konferencije i seminari predstavljaju važnu i neizbežnu stavku, jer na njima susreću druge aktiviste, ali ne samo to. Naime, konferencija je praktično suština lijevog aktivizma: aktivista si, ako si na konferenciji; ako si na konferenciji, aktivista si. Aktivizam i posjeti konferencijama su kao nokat i meso, kao Mujo i Haso, kao Huso i Suljo, kao univerzitetski profesor i njegova asistentkinja, koja mu je ujedno i svaštika. Ili žena. Ili oboje (članom 18. Zakona o univerzitetu nastavnicima u zvanju redovnog profesora je dopušten incest). Na konferencijama aktivizam kulminira i svi se srećni razilaze kućama, kao posle dobre jebačine. Zapravo, konferencijašenje jeste jedna posebna vrsta snošaja, a ujedno i rituala prelaza, jer svaki pravi aktivista mora da prođe ovu inicijaciju. Međutim, ko jednom oseti barut konferencijskih polemika, taj lako razvije ovisnost o istima, pogotovo kada za to prima honorare. Može se reći da je konferencijašenje, zapravo, opijum za široke narodne mase aktivista. Dakle, konferencija, seminar, letnja škola, serija radionica ili poučnih predavanja jeste bit aktivizma.

Konferencije su ne samo jedna korisna stvar, nego i relativno nova – relativno, jer su susreti stručnih lica i aktivista prilično stari fenomen i održavaju se od pamtliveka, ali koji su tek od nedavno postali vrlo učestala pojava, naročito kad ih finansiraju fondacije, te stoga, ako se u vidu imaju njihova forma i intenzitet održavanja, ipak može da se govori o jednom novom fenomenu. Naime, do pre 10 ili samo 5 godina, konferencijašenje i seminarisanje je predstavljalo raritet na lijevoj sceni: jedinu vrstu redovnog okupljanja predstavljali su npr. anarhistički sajam knjiga u Zagrebu sa svojim pratećim programom i još nekoliko manjih eventa također u Zagrebu, „Majska škola“ DPU u Ljubljani (više namenjena studentima i aspirantima na akademske funkcije), povremeni seminari u Novom Sadu i tek još nekoliko događaja. Danas je, međutim, broj lijevih skupova dosegao jedan već nesagledivi broj: ima ih od Vardara pa do Triglava u svakom selu i zaseoku, gde god ima leva grupa, treba biti siguran, ima i nekakvog umrežavanja. Dakle, događaji ove vrste se umnožavaju aritmetičkom progresijom, jer broj ambicioznih aktivista raste i svako od njih želi da učestvuje u što većem broju istih, kao i da organizuje barem jednu sopstvenu konferenciju ili seminar ili makar neku seriju predavanja na jednu od 3 teme koje dominiraju na sceni, kojom bi na sebe preuzeo deo emancipatorskih aktivnosti. A finansijer rado podržava ovakve projekte. Tako da se zapravo više i ne može govoriti o povremenim dešavanjima, već o pravoj povezanoj seriji skupova, putujućem cirkusu ljevičara koji se kreće od jedne do druge konferencije, od seminara do predavanja, od letnje do jesenje škole, od promocije do prezentacije, neprestano, u krug. Reč je najčešće o jednom te istom krugu ljudi koji se neprestano vrti, uz tek povremeno učešće novih lica. Tako se grade eksperti i tako se – to je dominantno shvatanje – postiže hegemonija u tzv. javnosti. Šta je hegemonija, na koji se način odnose ovako percipirana hegemonija i pozicija vlasti (t.j. moći), šta iz čega proizilazi (vlast iz hegemonije ili obrnuto), te šta je to javnost – sve su to pitanja koja se ne postavljaju. Ili su odavno rešena? Uglavnom, posredstvom konferencija se obučavaju eksperti buduće

socijalističke partije, sindikata i, naravno, budućeg save-ta nacionalnih komesara, koji će nadgledati i koordinirati proces reindustrijalizacije i uvođenja samoupravljanja. Dakle, na taj način se kreira ono što se naziva stručnjacima, ali ne makar kakvim, već našim stručnjacima. Utoliko su ti stručnjaci – kadrovi. Jer onaj koji je već 30 puta izlagao na istu temu, pretpostavlja se, morao bi da bude ekspert u svojoj oblasti. I morao bi biti kadar. On je kadar zato što je stručan. Ili je stručan zato što je kadar. Kako god, jedina razlika u tom smislu između npr. Miše Brkića i Gorana Musića se ogleda u tome što ovaj drugi radi za nas t.j. u tome što je on naš ekspert. To je rezon koji se nalazi u osnovi svega. Da dodamo i to da se u imenima aktera ogleda i jedina razlika između onog ljevičarskog i svih drugih pristupa, dok su obrazac delovanja i unutrašnja logika potpuno identični.

Dakle, broj događaja je u celini uvećan, intenziviran je i tempo njihovog održavanja, a istovremeno je kvalitet svakog od njih srozan. Međutim, to pitanje kvaliteta i sadržaja u ovom kontekstu nije uopšte relevantno, jer se ovakve vrste skupova i ne organizuju sa nekim određenim ciljem, sa namerom da budu na bilo koji način „kvalitetne“, sa idejom da se njima nešto postigne, ili da se izvrši neka promena, da se nešto sazna ili izvede neki tzv. transfer znanja, što je već koncept problematičan sam po sebi, nego je njihov cilj promocija stručnjaka iz naših redova, podizanje njihove simboličke vrednosti i njihovo tzv. povezivanje t.j. porast njihovog socijalnog kapitala. Tako se povećava njihova atomska težina u akademskom polju, čime se radi na obezbeđivanju naše hegemonije. Opažate vezu? Dakle, ti stručnjaci najčešće dolaze iz akademskog polja: ono je glavno mesto njihovog delovanja, ono im na sto stavlja 'leba i u radiator gura grejanje, ali pošto u njemu igraju tek sporednu ulogu, onda oni moraju da izađu iz njega i da svoj kapital umnože na drugim stranama, pre svega u haotičnom polju u kojem se kreću aktivisti. Tamo oni stupaju kao kapitalci sa pretenzijama, drže svoja predavanja, objavljuju radove i beru honorare, a kad dostignu određeni stupanj akumulacije,

vraćaju se u akademsko polje i tako prikupljeni simbolički i socijalni kapital transformišu i lepo naplaćuju, recimo, u vidu izbora u viša akademska zvanja, uključivanja u regulatorna tela i druge forme kretanja na lestvici unutar mreže državnih aparata. Jedan deo njih se time zadovoljava i zaboravlja da se ikada i kretao među aktivistima, drugi, većinski deo, pak, nastoji da se neprestano kreće na relaciji akademija-ulica. Ponekad se dešava i da oni prvo spomenuti, dakle, stari kadrovi, nekadašnji aktivisti, svi oni koje smo tako voleli i u koje smo verovali, a koji su nas izneverili, jer su volšebno zaboravili svoju preakademsku istoriju i saživeli se sa svojim akademskim karijerama, neočekivano vrata u aktivističku sferu. Što baš i ne nailazi na oduševljenje svih aktivista. Ovakvom povratku u aktivizam, koje je de facto srozavanje i ponižavanje¹, najčešće pribegavaju stoga što su im potrebni dodatni bodovi za reizbor u zvanje asistenta ili docenta, a prelivanje akumulacije iz aktivizma u akademiju im se čini kao najlakše rešenje. Dakle, oni se vraćaju ne da bi se vratili u polje aktivizma, već da bi iskoristili sve njegove mogućnosti za nastavak egzistencije u akademiji. Zato se oni tu zadržavaju jedan do dva projektna perioda, dok se ne pokupi kol'ko treba, a kada procene da su se dovoljno nasisali, onda nestaju isto tako misteriozno kao što su se i pojavili. Primera za ovakvo delovanje ima puno, a najbolji je, recimo, slučaj mladog sociologa i *re-born* aktiviste Alekseja Kišjuhasa.

Ova ulično-akademska dinamika ima pozitivan uticaj i na aktivističko polje, a ne samo na akademiju, opet u smislu porasta simboličkog i socijalnog kapitala i to onih krugova koji su protežirali takvog jednog akademskog kapitalca, ali i onih koji su se sa njim umrežili (pa makar i pasivno), jer samim njegovim prisustvom u našem polju raste i vrednost

1 Treba napomenuti da akademski delatnici ne percipiraju ovakvo ponašanje kao samoponižavanje, već kao jedno neprijatno, ali logično i s obzirom na cilj opravdano delovanje - osećaj stida koji pri tom nastaje, kao jedan sirotinjski osećaj, oni prepuštaju sirotinji koja to posmatra sa strane i koja se onda često i stidi umesto njih.

našeg simboličkog i socijalnog kapitala. A tako se, dakle, još jednom da ponovimo, jača i hegemonija u javnosti, jer sad konačno imamo naše ljude u njihovim redovima, koji će na svakom mestu i u svako doba proturati i zastupati naše ideje: tako profesor i njegov đakon postaju najvažniji subjekti revolucije. Zato će, uzgred budi rečeno, razno-razni alpari lošonci uvek i biti dobrodošli u našem polju rada, jer se sve odvija po principu - dobro vama, dobro nama. Zanimljiv je ipak fenomen da je ulica t.j. ovo tzv. aktivističko polje postalo toliko privlačno za akademiju, jer se stiče utisak da unutar samog akademskog polja njegovi akteri nemaju mogućnost ne samo za akumulaciju kapitala, nego ni za svoj rad i da zato moraju izaći iz njega da bi radili ono za šta su u njemu plaćeni: da istražuju, pišu, izlažu, objavljuju. I onda na osnovnu platu za to dobiju još i honorar, a na posletku sve to lepo naplate u formi nekakvog napredovanja na lestvici unutar svog matičnog polja (ili nekih drugih državnih aparata), što je već trostruka korist od jednog takvog aranžmana. Na taj način aktivizam direktno subvencioniše akademiju, što je, međutim, privlačno ne samo „radnicima u nauci“, već i aktivistima, budući da oni u toj vezi vide jedan primer za ugledanje i neku mogućnost za svoj sopstveni prelazak u akademsko polje (tome mreža koja se gradi i treba da posluži).

Cilj konferencijašenja je, može se reći, uključivanje svakog ljevičarskog mladunca u proces akumulacije kapitala, odnosno uspešno nastavljanje ovog procesa (za one već uključene), a u interesu svih nas. Kao ono sa ljudima-baterijama u *Matrixu*. Jeste li gledali *Matrix*? Uglavnom, na taj način se i postiže ranije spomenuta hegemonija. Valjda. Kako bilo, uključivanje u proces akumulacije je prvo pasivno, putem pasivnog konzumiranja, ali stoga nije i manje važno, jer upravo pasivna participacija većine jeste od velike važnosti za profilsanje manjine, jer se tako doprinosi uvećanju njenog simboličkog i socijalnog značaja. Ipak i takva participacija donosi i samim pasivnim konzumentima određeni broj simboličkih i socijalnih bodova, u vidu stavki koje se posle

navode u biografiji profesionalnog revolucionara, a što će kasnije dobiti na značaju i može biti preporuka za različite nove i dalje kombinacije. Pasivna akumulacija je predušlov za onu aktivnu, što se pokazuje neverovatnom brzinom, jer baš u nekoj kasnijoj fazi uključeni mladunci preuzimaju sve aktivniju ulogu, postajući od sporadičnih redovni pasivni učesnici, pa pomoćno tehničko osoblje u organizaciji događaja, potom – ako bog dâ – i moderatori, zatim i sami izlagači, autori tekstova, urednici publikacija i, na kraju, organizatori sopstvenih konferencija. Drugim rečima, cilj učešća na konferenciji je da se čovek osposobi da i sam realizuje konferenciju. Primer za to može biti, recimo, beogradska grupa *Centar za politike emancipacije*: sama grupa de facto je proizašla kao proizvod jedne konferencije (Letnje škole 2010. u Novom Sadu); sam naziv grupe je osmišljen tako da odgovara programu jedne određene fondacije, čija je jedna od zaposlenih bila ujedno i članica ove grupe, što je baš zgodno; a i cilj grupe je trebalo da bude upravo organizovanje seminara i konferencija (jer je to, je li tako, najočigledniji vid emancipacije). Ova grupa je, međutim, ujedno i loš primer, pre svega za one koji su je protežirali i u nju investirali, jer se pokazala potpuno promašenom investicijom: usrali su svaku priliku koja im se dala, diskreditovali su svaki model koji su kopirali (zato i nema više *klasične* ljevičarske letnje škole), mnoge su prestrašili svojom imbecilnošću, zabrljali su u održavanju redovnog procesa akumulacije socijalnog i simboličkog kapitala i tako dalje. Zato na sam spomen naziva ove grupe i njenih glavnih vinovnika mnogi samo prevrću očima; nešto više od toga ionako ne bi valjalo da se kaže i pokaže, jerbo njeni delegati i dalje sede na izvoru moći i novca u fondaciji, pa to za potencijalne kritičare ove grupe na kraju finansijski može gadno da se završi. Što, inače, dovoljno govori o cinizmu i licemerju u orbiti fondacije (ali o tome više u pogavlju o umrežavanju). Uglavnom, mi ćemo spomenutu grupu ovde ostaviti po strani, ali je ipak ne gubimo iz vida: ona će se u našem priručniku javljati i kasnije, jer se na njenom primeru može što-šta naučiti.

Ritam konferencijâ

Kako izgleda godišnji kalendar konferencijâ? Kada se, u kojem ritmu i kojim intenzitetom one održavaju? Zimsko doba, pogotovo početak kalendarske godine, nije pravo vreme za konferencije: ovaj period služi pre za sređivanje utisaka iz proteklog perioda, a pogotovo za izvođenje finansijskog bilansa i pravljenje planova za sledeću konferencijsku sezonu. Dakle, zagrevanje počinje tek sa prvim prolećnim pupoljcima, kada se drugarice i drugovi lijevi kritičari i samoupravljači, kao i sve ostalo u prirodi koja ih okružuje, dijalektički bude iz zimskog sna. Tu se tek pripremaju teme. Stoga je npr. mart mesec idealno doba za održavanje prvih konferencijskih susreta, koji se u aprilu umnožavaju, da bi ritam njihovog održavanja kulminaciju dostigao u maju, naravno, zato što je maj revolucionarni mesec. Tako da ako kaniš nešto ozbiljno praviti, neka to bude baš u maju, ali treba znati da je tada konkurencija i najžešća. Stoga je ovaj mesec zapravo doba neprestanih ljevičarskih karavana, uzajamnog posećivanja po konferencijama i isto takvog uzajamnog objašnjavanja jednih te istih, svima već poznatih stvari. Recimo, zakona tendencijskog pada profitne stope kapitala ili početaka svetske ekonomske krize ili traženja odgovora levice na savremene izazove. Majsko putovanje po konferencijama zna da potraje do duboko u jun, ali se po pravilu mora završiti u toku prve polovine istog meseca, da bi drugarice i drugovi izlagači mogli malo da se odmore i prikupe snagu za sledeći konferencijski talas.

Odmor ne traje dugo, svega nedelju ili dve, jer odmah sledi nova runda, koju predstavljaju takozvane letnje škole: za njih je po pravilu rezervisan mesec juli. Letnje škole se održavaju radi toga da siromašniji članovi lijeve zajednice mogu da participiraju u nečemu što tobože liči na letovanje. To je, dakle, tip konferencijašenja pretežno pravljen za raj. Za hadžije koje tu gostuju kao izlagači, međutim, učešće u letnjim školama je tek uvod u sezonu odmora, jer na taj način oni tek prikupljaju finansijska sredstva za svoje

letovanje. Pazi se da se sezona letnjih škola završi do kraja istog meseca; drugim rečima, letnje škole se ne protežu na avgust, jer je to vreme kada se, kako i bog zapoveda, svi odmaraju – neko u soliteru, neko na obali Jadrana. Za hadžije to važi samo delimično, jer su za njih avgustovske ferije samo prelazna faza između letnje i jesenje sezone izlaganja, u toku koje oni temeljno pripremaju svoje materijale za jesen; međutim, kako spadaju u ono što se tako popularno naziva kreativnom klasom, onda oni trenutke odmora i moraju da ujedno koriste za rad i da se odmaraju dok rade. Stoga ih nije neobično videti na plaži pod suncobranom kako slušaju audio snimak najnovijih predavanja Mihaela Hajnriha.

Jesenja sezona je sledeća faza i ona zna da potraje veoma dugo: počinje vrlo rano, često već poslednjeg vikenda u avgustu, odvija se intenzivno tokom septembra i oktobra, a svoj vrhunac dostiže u novembru. Ona služi tome da izlagači – dakle, isti oni koje smo slušali i u proleće i u leto – sada istoj onoj publici ponovo ispričaju isto ono što su izlagali ranije. Na taj način, učešćem u novom serijalu izlaganja, oni prikupljaju finansijska sredstva za isplatu dugovanja napravljenih u toku leta (ako su preterivali na letovanju), ili pak za kupovinu ogreva i zimnice t.j. u sklopu priprema za zimsku sezonu. Jesenji turnus zna da se razvuče do duboko u decembar, a najčešći razlog za to je kašnjenje i/ili neispunjavanje planova u vezi godišnje produkcije konferencijskih događaja. Stoga se sve što je zaostalo iz proizvodnog plana, uključujući prezentacije publikacija, promocije filmova itd. smeštaju u decembar. Zato decembarski planovi izgledaju krato poput majskih, iako ih po pravilu posećuje manje ljudi. Tu negde oko 20-tog decembra je praktično kraj sezone, jer se posle toga svi mentalno raspuštaju. Sledi kraći odmor, proslava nove godine i nakon toga pripreme za najnoviju sezonu potpuno uzbudljivih i radikalnih konferencijskih talasa o neverovatnim temama kakve su tendencijski pad profitne stope kapitala, analiza početaka svetske ekonomske krize i traženje odgovora levice na savremene izazove.

Kategorije konferencija, tipovi i stilovi izlagača

Ovde odmah treba reći da postoje konferencije i konferencije. Drugim rečima, one obične i one neobične, one nereprezentativne, koje donose poen ili dva, i one nadrkane, reprezentativne, bogato aranžirane i simboličkim kapitalom nagojene. Zato su se, recimo, svi tukli za mesto na konferenciji o Praxis školi na Korčuli 2011. godine (povratak na mesto zločina!), dok se, sa druge strane, na skupove Centra za politike emancipacije ili Gerusije ide tek ako se mora ili ako je to ulaznica za višu kategoriju izlaganja (t.j. ako se investiranje dugoročno isplati). Faktor motivacije može da predstavlja i to što organizatori manjih događaja često plaćaju ne samo honorare, putne troškove i obezbeđuju smeštaj, nego sponzorišu i posjet lokalnom restoranu, vožnju taksijem i tri pića na račun preduzeća.

Jedno od takvih ekskluzivnih mesta za izlagače, naročito u poslednjih tri godine, je postao i zagrebački Subversive Festival, što se vidi, sa jedne strane, iz utkrivanja za mesto na istom, ali i, sa druge strane, iz podele uloga među samim izlagačima, što svi vole: zato nema boljeg mesta za posmatranje nadmetanja u najpoznatijoj sportskoj disciplini sa ovih prostora – kurčenju – nego što je to karneval Srećka Horvata. Na ovom festivalu postoji vrlo jasna linija razdvajanja između onih koji izlažu negde u polumračnom ćošku, sedeći na betonu (to su mlade snage našeg pokreta), trećerazrednih ljevičarskih ideologa i aktivista, snagâ u usponu koje sede na neudobnim stolicama, zatim *2nd class celebrities* (iskusnih aktivista i svih onih koji su boravili duže od 15 dana u inostranstvu, jer se to računa već kao stručno usavršavanje) i, na kraju, prominentnih ličnosti, Slavoja Žižeka i društva za stolom t.j. svih onih koji mogu neograničeno da piju kafu i mineralnu vodu na račun organizatora, a ako imaju sreće, možda se rukuju i sa živim predsednikom republike. Uprkos ovako jasnoj podeli i vrlo teškoj prohodnosti (socijalnoj pokretljivosti, rekao bi Aleksej Kišjuhas) iz jedne u drugu kategoriju izlagača, učešće na Subversive-u

je, dakle, postalo stvar prestiža, pa svaki punoglavac koji je u vreme održavanja festivala slučajno svratio na pišanje, to računa već kao direktno učešće na istom i pripisuje sebi ogromni simbolički kapital, što onda obavezno navodi i u motivacionom pismu prilikom prijave za sledeću letnju školu feminizma. U tom smislu bi se moglo reći da sistem konferencija funkcioniše vrlo slično kapitalističkom tržištu nekretnina, budući da se cijena jedne određene nepokretnosti (odn. seminara, letnje škole, konferencije) na tržištu određuje ne na osnovu njihove cene proizvodnje t.j. karakteristika, kvaliteta, veličine i šta ti ja znam, već na osnovu procene njihovog potencijala da generiše simbolički i socijalni kapital t.j. da ostvare profit.

Tipično za izlaganja na konferencijama, a pogotovo letnjim školama, jeste da izlagači dolaze potpuno nepripremljeni. Često, zapravo, i ne znaju zašto su došli, na koju temu izlažu, zašto bi uopšte i morali da se potrude da izlažu pred pukom, pa se tako i ophode. Uostalom, činjenica je da i nisu došli da izlažu, nego da preuzmu obećani honorar, pošto im visina PhD stipendije ne omogućava normalan život, pa se na ovaj način kofinansiraju. Teška je sudbina kognitarijata. Mada, među njima ima i onih koji, zapravo, pojma nemaju o temi koju izlažu i/ili nisu sposobni da izlažu, što je pogotovo karakteristično za mlade (i ne toliko mlade) kadrove Gerusije i Centra za politiku emancipacije; to je, inače, vodilo opadanju simboličke vrednosti događaja organizovanih od njihove strane. Sa druge strane, od onih koji imaju haotičan status se često i očekuje da izlažu upravo nešto, što sa najavljenom temom izlaganja nema nikakve veze, na jedan haotičan i naporan način, da pritom pribegavaju glupim šalama, anegdotama, da se prisećaju, bezveze improvizuju i tome slično. To su Srećko Horvat i družina naučili od Slavija Žižeka i to rade volje primenjuju. A to je i vrlo ispravna taktika u smislu akumulacije kapitala t.j. input-output proračuna, jer uz minimalna ulaganja donosi maksimalni profit. Ova praksa, inače, deluje naročito upadljivo kada ju se uporedi sa retkim štreberskim istupima intelektualaca koji ponekad zalutaju na ovakve događaje, a koje je prosto zado-

voljstvo slušati, iako se stiče neprijatan utisak da su tu došli da se potpuno nepotrebno dopadnu onome što se navijačkim rečnikom naziva prvom izlagačkom ekipom nove generacije. Tako i Boris Buden na letnjoj školi 2011. godine.

Omiljene teme, literatura i reference

Šta se obrađuje po konferencijama? Koje su to teme koje se razmatraju? Čiji radovi i na koji tačan način se čitaju i preporučuju od strane izlagača i učesnika? Na koga se najčešće referira? Postoje li poželjni i nepoželjni autori i radovi? Naravno da postoji odabir literature, izbor tema i autora, i ne samo da postoji, nego je pažljivo izvršen od strane najstručnijih među kadrovima, ne bi li obuka širokih narodnih masa za predstojeći revolucionarni preobražaj društva putem (još uvek virtuelne) socijalističke partije i njenog velikog plana bila što temeljitija i u konačnici uspešnija. A sad malo konkretnije o svemu tome.

Broj tema koje se obrađuju na konferencijama je relativno ograničen. U prvom redu, to su teme koje se dotiču krize kapitalizma: omiljeni je problem, svakako, tendencijski pad profitne stope kapitala, koji stoji na dnevnom redu već godinama, zbog čega ga eksperti još uvek vuku sa sobom i neumorno objašnjavaju drugim ekspertima od jedne do druge konferencije; popularna je i tema početka aktuelne ekonomske krize, koja eventualno može biti proširena u temu cikličnih kapitalističkih kriza; treći modus iz ekonomskog tematskog segmenta predstavljaju zlatno doba kapitalizma, neoliberalna ofanziva i postfordizam, eventualno i fascinacija socijalističkim modernizmom. Inače, ovo poslednje spomenuto zna često da se proširi u obuhvatniju temu jugoslovenskog iskustva/eksperimenta/samoupravljanja, koja se sama sastoji najčešće od tri segmenta: stvarnosti i mita radničkih saveta, socijalističkog pluralizma u Jugoslaviji i, naravno, jugoslovenske kulture, sa posebnim fokusom na filmu, a pogotovo na *Crnom talasu* u jugoslovenskoj kinematografiji. U obzir dolaze i partizanski spomenici t.j. spomenici posvećeni NOB-u. Ovaj osnovni tematski kompleks se onda nadograđuje i varira.

Mogućnosti su zaista neograničene, a može, recimo, ovako: kulturna politika u SFRJ, kultura u vreme ekonomske krize, aktuelna ekonomska kriza i manjinska prava, socijalistička moderna i žene, kriza kapitalizma i umetnička produkcija i tome slično i tako dalje. U praksi to izgleda najčešće tako što dežurni eksperti za pitanje tendencijskog pada profitne stope, još jednom, objasne nazočnima u čemu je bit fenomena tendencijskog pada profitne stope kapitala i, onda, zaključče da to može vrlo negativno da utiče na kulturnu politiku, manjinska prava, horizontalno povezivanje, nauku, vremensku prognozu, šta god. Auditorijum to jako voli i tome se divi, eksperti na taj način proširuju oblasti svoje stručnosti i svi su zadovoljni.

Drugi opseg tema kao zajednički imenitelj ima odgovore levice na izazove kapitalizma t.j. levičarske alternative u doba svetske ekonomske krize. To obuhvata sve probleme koji čoveku mogu da padnu na pamet: opet samoupravljanje, ali u nešto drugačijem kontekstu, zatim reindustrijalizaciju, snaženje lgbt prava, potom povezivanje roma, problematizovanje istorijskog revizionizma, feminizam i kako ga steći, inicijative mladih naučnika, sadnju paradajza u predgrađima grčkih gradova, povratak prirodi, saveze neafirmisanih španskih „radnika u kulturi“, infiltriranje u medije i druge strategije postizanja hegemonije, obuku u organizovanju radionica i sopstvene konferencijske produkcije, revolucionarno rajcanje osoba sa posebnim potrebama, ma sve... Just name it, we got it; if we don't have it, you don't want it!

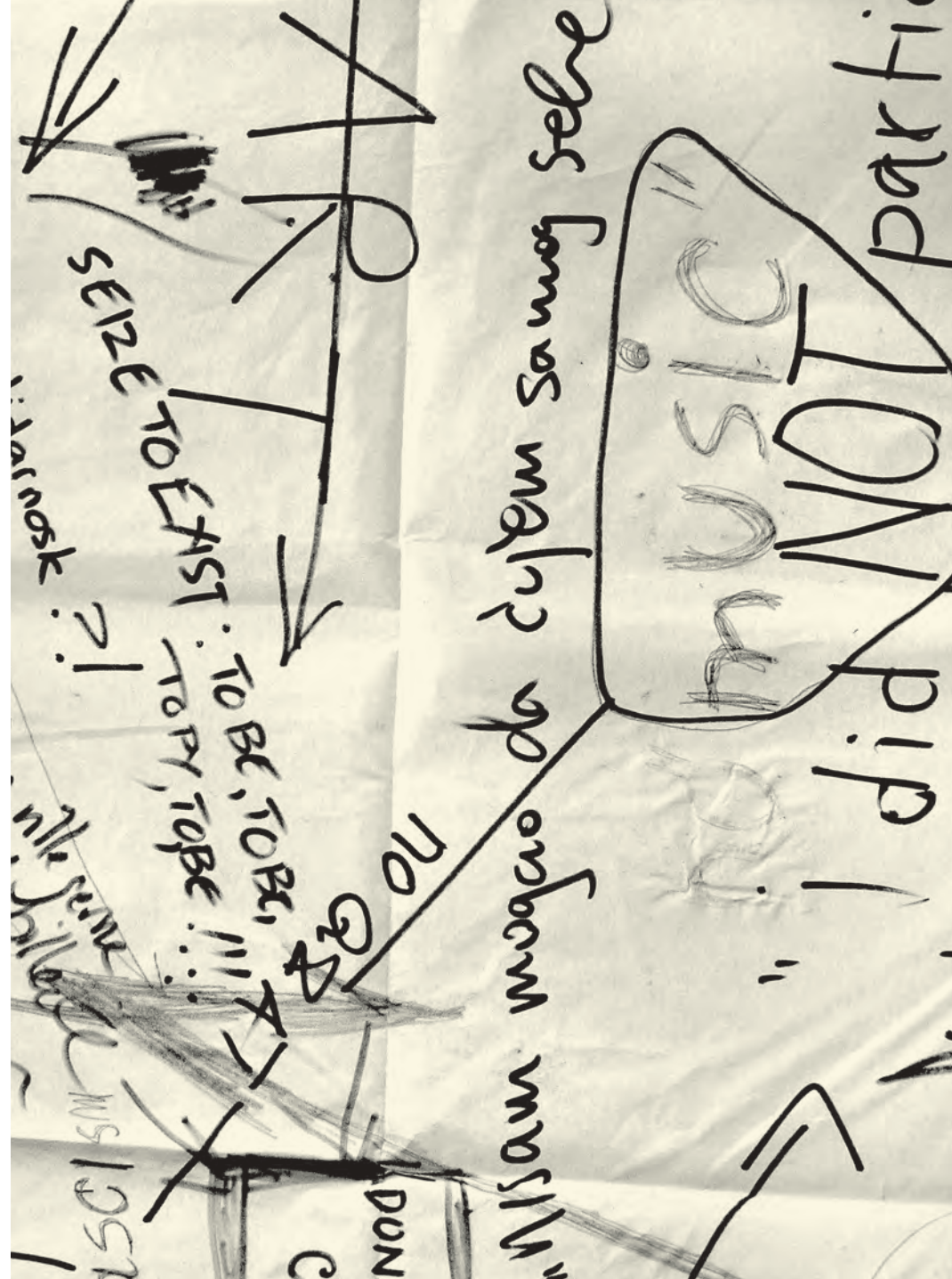
Kad se dva tematska skupa preseku, dobija se prosečna levičarska konferencija: prvi panel, recimo, svetska ekonomska kriza, sa izlaganjima o uzrocima i cikličnosti kriza; drugi panel, manifestacije krize, na primer, u Grčkoj i Španiji, plus sto puta izlagano izlaganje o istorijskom revizionizmu u jugoslovenskom regionu; treći i četvrti panel problematizuju alternative i odgovore, delovanje određenih (zapravo svih) pokreta, primere poluuspešnog organizovanja iz zemlje i inostranstva, podsećanje na iskustvo jugosl. samoupravljanja, sa posebnim osvrtom na revolucionarni potencijal *Crnog*

talasa; peti panel, ako takvog ima, obično se bavi nečim nepovezanim sa prethodnim temama. Varijacije su moguće i poželjne, mada je osnova upravo ova.

Svaki pravi levičarski aktivista zna da prati neizrečene upute kadrova, tako da čita samo ono što mu se kaže t.j. ono što se nalazi na spisku poželjne literature. Uspostavljanjem ovakvog, iako neformalnog spiska, sam pokret se stara da se leva i desna skretanja redukuju na prihvatljivu meru. Kada postane neprihvatljivo, usledi crveni karton i isključenje. Što se najčešće upotrebljavane literature i omiljenih autora tiče, u jednom nesvesnom napadu samokritike – dakle, misleći da je posredi kritika *onih drugih* i ne uviđajući da je, zapravo, reč o samokritici – slovenački mag Primož Krašovec je u jednom tekstu napravio opasku u fusnoti, o autorima na koje se najčešće referira po seminarima i konferencijama. Tom prilikom spomenuo je Fukoa (iz druge ruke), Negrija i Harta, Laklaua i Mufa, Deleza i Gatarija; oni, međutim, nisu jedini, često ni omiljeni autori na koje se voli referirati. Naprotiv, Delez i Gatari, recimo, ne samo što ne igraju više nikakvu ulogu na ovoj listi, nego su već na korak od prelaska ka neformalnom levičarskom index librorum prohibitorumu. Umesto njih, sada su u igri Dejvid Harvi, Samir Amin, Ursula Hjuž, Slavoj večiti Žižek, Karlo Verćelone, Đorđo Agamben, Rastko Močnik, cela Frankfurtska škola i po koji praksisovac, može da u obzir dođe i Volerstin, ponekad i Pjer Burdije (i on često iz druge ruke), obavezno redukovano i/ili pogrešno shvaćeni Altiser, odlomak o fetišizmu iz Marksovog *Kapitala*, eventualno Džon Majnard Kejnž i to bi bilo to. U modi su odnedavno i Branko Horvat, Mihael Hajnrih i još neki drugi marginalni autori. Naravno, sklonost marginalcima i ezoteriji najviše pokazuju upravo konferencijske hadžije: prosto obožavaju da se pozivaju na nepoznate autore koji pišu, recimo, isključivo na francuskom, jer im to daje na ekskluzivnosti i učvršćuje njihov ekspertski status, povećava misteriju koja postoji oko njihove stručnosti i produbljuje ono što se zove tajnim znanjem.

Sa druge strane, postoji i nešto što predstavlja neformalni spisak zabranjenih autora i radova: tu spada sve ono što na bilo koji način može da dovede u sumnju aktuelne ljevičarske strategije i taktike. Zato se, primera radi, preporučuje da upotreba Burdijea bude vrlo oprezna, ako već mora da je bude, a nešto slično važi i za Fukoa; Altiser se uzima u obzir samo redukovano i vrlo površno, kad se nešto uopšteno trtlja o ideologiji; Alan Badju je proglašen neatraktivnim, što bi značilo nekorisnim i utoliko ga treba zaobilaziti u širokom luku, a on nije jedini; Nikos Pulancas je, recimo, jedno vrlo nepoželjno ime, a ni on nije usamljeni primer. Spiskovi poželjnih i nepoželjnih imena i radova su neformalni, a granica između modernog i zastarelog t.j. korisnog i nekorisnog za našu stvar je vrlo relativna i propusna i neprestano se koriguje i pomera u različitim pravcima, što zbunjuje veliku većinu aktera na sceni, iako to niko ne priznaje; jedno takvo priznanje predstavljalo bi dokaz slabosti, a pravi ljevičarski aktivista to ipak nije. Zato, ako je naš ljevičarski aktivista pravi, ako dosledno putuje od jedne do druge konferencije i permanentno se emancipuje (a osim toga emancipuje i druge), ubrzo će naučiti da prati trendove i da razlikuje žito od kukolja, korisno od nekorisnog, aktuelno od neaktuelnog, iako će to uvek biti sa zakašnjenjem (nakon konferencije). Jer ako eventualno ima kakvih nedoumica, onda jedini način da se informiše jeste da isprati bibliografije hadžijskih tekstova, ali to može da postigne tek sa 4-5-6, pa i više meseci zakašnjenja, jer barem toliko vremena treba da prođe od konferencije do zbornika radova sa iste. No, svejedno, upravo je to najbolji put da se u svako doba bude manje-više na liniji. A čim stekne tu sposobnost da naslućuje šta je ispravno a šta pogrešno čitati, šta se sme a šta ne, moći će za sebe da tvrdi da je postao pravi ljevičarski aktivista; od toga je samo jedan korak do stručne osposobljenosti, totalne emancipacije i kadriranja, kao i, *last but not least*, organizovanja sopstvene konferencije, seminara, ili barem jedne serije poučnih predavanja.

Decembar 2013.

„Sitting In” Od autodidaktizma do podizanja nesvesnog

Howard Slater

„hulaybaswahulaybaswa”
Milford Graves¹

1. Brzo sam se umorio od koještarija formalnog obrazovanja. Druge stihije su me ubrzo zahvatile, elementi sirove kulture koji nisu bili ni u kakvom nastavnom planu koji bi usmerio moju želju za znanjem prema otpadnicima: bitnicima, anarhistima, pankerima, situacionistima. Odustao sam. Još sedamdesetih godina se činilo da formalno obrazovanje ne vodi ni želji niti učenju. Beše to pragmatičan poduhvat. Način da se stvar okonča. Ali i kraj je bio neka vrsta kvalifikacije: opis položaja, sredstvo slotiranja u ovu ili onu od socijalnih kategorija odakle bi se trgovalo sobom na tržištu rada. Formalno obrazovanje, sa njegovim kulpabilnim presudama, njegovim zaključnim procenjivanjem, njegovom zabludnom veličinom, jednostavno ne beše dovoljno perverzno. Bilo je neepistemofilijsko. Bilo je tu da bismo bili sigurni da se društveni intenziteti ne pojavljaju i da se čudni libidalni miksevi nikada ne događaju. Zainteresovanom za poeziju, savetovano mi je da tražim posao pisanja tekstova za čestitke.

2. Postao sam autodidakt i ne znajući šta bi ta reč bila. Nikada sebe nisam zvao samoukim. Nazivao sam se pesnikom neko vreme, a ubrzo potom – nikako. Takva bezstatusnost mi je omogućila da preoblikujem svet

¹ Milford Graves u *Conversations*, William Parker, RogueArt, 2011, str. 39.

odevetopetnih poslova u formu kreativnog dezinvestiranja. Učio sam od bezegoidnosti samoprognanih singulariteta i vukao iz skladišta potencijalnosti koje su u nama poticale gomilanje osećaja za potentna odlaganja i moguće uticaje. Dakle, moja želja-da-znam bi se javila izvan bilo koje institucije i ostala bi „čista”, ogorčena i, možda, iscrpljujuće opoziciona; hranila bi se slobodnoasocijativnim klizanjem kroz knjige i ploče: malotiražno izdavaštvo je dalo naznake, skrećovani slogani iz kružnih žljebova postali su maleni manifesti kojima su se jezik i muzika videli kroz čudne reči. Želja bi bila metod, i ta želja bi me održavala kroz radne dane. Znati, postati svestan, osećati da pripadam onome što je Ashis Nandy opisao kao „etički osetljivom i kulturalno ukorenjenom socijalnom znanju” predstavljalo je, iako to tada nisam znao, svojevrstni kreda za mene.²

3. Bila je to „etika” znanja da znanje može biti moć, koja bi mogla nekome da omogućiti da se „uzdigne”, a istovremeno, bilo je to celokupno društveno znanje sadržano u političkim i kulturnim pokretima koje bi im, kako su mnogi džez izvođači oduvek govorili, moglo doprineti, a ne konkurisati i stajati naspram. Budući bukvalno prestravljen nadmetanjem i otporan na „samodokazivanje”, to je bilo mesto na kome sam se osećao kao kod kuće: u difuznoj zajednici koja se protezala od doba samoukih članova radničkog pokreta do vremena još uvek vibrirajućih talasa kontrakturnog pokreta koji je, u mojoj mladosti, unešen u „uradi sam” pank senzibilitet: reaproprišući sredstva-za-izražavanje i ulazeći u ono što Felix Guattari zove „proces singularizacije”. Izgleda da Horace Tapscott, muzičar, dobro sumira iskustvo samoukosti kada opisuje takvo svoje pohađanje kao „ulični univerzitet”: „Učim te nešto, potom ti učiš drugu osobu ono što sam te ja naučio, i onda se to vrati s drugačijom aromom.”³

2 Ashis Nandy, *The Intimate Enemy*, Oxford University Press India, 1983/2002, str. xvii.

3 Horace Tapscott, *Songs of The Unsung*, Duke University Press, 2001, str. 27. Interesantno je što upotrebljavajući prvo lice jednine, u kontekstu metode oralne istorije koja pokreće ovu knjigu, Tapscott referira na sopstvo množine „svih” koji su pohađali „ulični univerzitet”.

4. Ono što Tapscott ovde govori, opisujući singularnost kao subjektivnu „aromu”, takođe je, barem za mene, oblik učenja od drugih koji je vođen željom i nema nikakav skriveni motiv niti bilo kakvo institucionalno posredovanje. Nakon Leva Vigotskog, moglo bi se reći da je ključni aspekt samoukosti, kakav je deljenje znanja u društvenoj situaciji, blizak „zoni proksimalnog razvoja”⁴; postoji učenje kroz delanje koje je u bliskom kontaktu s drugim ljudima i koje ne započinje određenim sadržajem koji bi se imao na umu ili s osećajem onoga što se želi postići, već se, na neki način, obustavlja ono što je „već poznato” i odlučuje se na improvizaciju društvenim odnosima (i istorijom tih odnosa) na način koji bi to samo „delanje” odredilo. Drugim rečima, možda se može reći da je, barem za mene, bilo kakav osećaj bivanja samoukim usko povezan s iskustvom izvođenja muzike sa drugima. Još jednom Tapscott: „Ja nisam išao na časove da naučim da pišem [muziku]. Krenuo sam u akciju kako bih naučio da pišem; gledati i slušati, postavljati pitanja i istovremeno ih čuti”⁵. Čini se da Tapscott ovde ukazuje na ono što bi Vigotski definisao kao „učenje koje vodi razvoj”, pre nego na ideju da razvojni ciljevi ili propisane faze deluju kao determinacije i odredbe onoga što treba da se nauči.⁶ Tako Tapscott, kao i mnogi drugi muzičari, može da govori o nekoj vrsti beskonačnog razvoja i stalnog učenja kao o situacijama „igre” ili onoga što se džezerski može reći „sitting in”: „Oni su naučili malo, kužiš? Nisu išli pravim putem, učili su u hod.”⁷

5. Ova neformalnost učenja koja u zaigranosti može odvesti izvan proračunljivosti razvojnih faza i monetarne merljivosti, ključni je aspekt onoga šta bi moglo da znači „biti autodidakt” i ključni pokazatelj sumnje sa-

4 Više o ruskom psihologu Levu Vigotskom vidi u: Fred Newman i Lois Holzer *Lev Vygotsky Revolutionary Scientist*, Routledge, 1993.

5 Tapscott, *ibid.*, str. 28.

6 Newman&Holzer, *ibid.*, str. 93.

7 Tapscott, *ibid.*, str. 83. Upitan o svom „razvoju” kao muzičara, Tapscott je odgovorio: „Ne mislim da je moja muzika mnogo toga promenila i razvila, iako je možda produbila.”, *ibid.*, str. 170.

moukog da su formalne institucije često praćene osećanjem isključenosti iz tih institucija ili njegove samo-isključenosti usled straha da se postaje „pedagoška meta”, zavedena „na pravi put”. Nije li nešto „etički bezosećajno” usađeno u takve akademske institucije? Način učenja, stav superiornosti, izolovanost i osećaj uskraćenosti prava koji je podjednako uznemirujući? Ne postoji li, kao naličje, kao nesvesno takve arogancije, skotomatični smisao specijalizacije kao obustave želje-da-se-zna i zauzdavanje polimorfne perverzности kao slobodnog asocijativnog prelaska preko disciplina? Ali specijalizacija, koja dolikuje upravljanju i valorizaciji znanja, možda dovodi do jedne vrste povlačenja libidinalnog interesa u čemu je moguće uočiti i locirati zabranu na svaku katalitičku misceginaciju koja može nastati. Štaviše, kada Christopher Bollas u svojoj kritici ortodoksne psihoanalize govori o „semi-paranoidnoj dimenziji selektivne činjenice”⁸, on takođe pravi aluziju na kompetitivnu i odbrambenu auru akademski prenošenog znanja koje odlazi u formiranje otuđenog društvenog odnosa opremajući ga za monetarne prakse ograđivanja znanja.

6. Neformalna znanja, koja bi onda mogli misliti i kao autodidaktičku praksu, nalaze se u antagonizmu sa „stručnim znanjem”, i na taj način bi se mogla uključiti u dinamiku klasne borbe. Ne čini li se da naš dolazak do svesti o klasi koincidira sa bivanjem „upravljanim” od strane obrazovnih stručnjaka koji su, do različitih stupnjeva nesvesnog, personifikacija ograđivanja znanja? Žalosno po klasnu borbu, ovaj oblik didaktičkog društvenog odnosa sa svojom verzijom stručnosti („klasne svesti”), dakle svojom verzijom učitelja i učenja, biva naveliko reprodukovano u pokušaju da obrazuje i disciplinuje ona „neformalna znanja” koja su karakteristična ne samo za radničku klasu, već za isključene grupe uopšte. To nas uvodi u drugu oblast autodidaktizma: sledeći otpor specijalizaciji, moglo bi se reći da je to ona koja obuhvata heterogenost koja se neprestano *diferencira* u pokušaju da odbaci odbrambeni štiti stručnosti i održi želeći nagon ne samo radoznalosti, već i izgradnje kulturalnih asamblaža kroz koje bi

se učilo i govorilo. Prema tome, ovde nije u pitanju samo uvećanje neformalnog (u smislu da nijedno mesto, nijedna institucija, nijedna kategorija, nijedan nastavni plan ili program, ne može sadržati protok više elemenata u interakciji), već početak osećaja da je sama psiha polifona; da je skovana od *diferencirajućih* komponenata i percepcija, mnogostrukih identifikacija, koje prelaze dug put potkopavanja ograničenja identiteta koji su na neki način saobrazni jedinstvu „znajućeg” subjekta koji može da izrazi nešto što se zove „znanje”.

7. Izgleda da formalni obrazovni sistem biva sve više uposlen u proizvodnji takvih objedinjenih subjekata uverenih u ono što znaju i neuznemirljivih bilo kakvim ranjivim molekularnim gibanjima koja se mogu dogoditi izvan zaštitnih granica ograđivanja. Videli smo da ova neprikosnovena uverenost dolazi ne samo iz specijalizovanih i tek redukovanih oblika znanja, koji su, zapravo, njeni bezbedno recenzirani proizvodi, već iz dobroćudnog i pokroviteljskog pripitomljavanja šireg društvenog proizvoda kolektivnog znanja i „znanja-kako”, koje je Marx nazvao „opšti intelekt”. Potaknut željom, autodidaktički impuls se isteruje u to šire društveno znanje (razi-grano i kulturalno ukorenjeno, proksimalno i neformalno), da bi njime bio preplavljen; srušen i učinjen etički osetljivim, do čega dovodi to uranjanje, i ono postaje vezivno tkivo uspostavljanjem među sagovornicima. Ova samo-dezinvestirajuća nomadska pozicija „bivanja-preplavljenim” jeste ono što potkopava svako jedinstvo znajućeg subjekta i iz koje se može podesiti poverenje pre no što postane toksična interpersonalna moć. To jedinstvo, akademski stvoreno, delom „svedočeći povratno o onome što on ili ona već zna”⁹, da parafraziramo Hamida Dabashia, i reprodukuje svojevrsni učinak ergometra „stručnih znanja” koji će oko njega stvoriti „nerealni” prsten i koji će poprimiti ton apsurdnog i komičnog pomaka od *realne* društvene situiranosti znanja. Možda bismo ovo mogli nazvati trajno bestelesno neznanje onih koji se zvanično smatraju najinteligentnijima! Bilo bi zabavno da se snažni globalni učinci ovih „stručnih znanja”,

8 Christopher Bollas, *The Freudian Moment*, Karnac Books, 2007, str. 6.

9 Hamid Dabashi, *The Arab Spring*, Zed Books, 2012, str. 79.

kroz personifikaciju „objedinjenih subjekata”, ne odnose na sve nas. Bilo da je to u obliku neo-liberalnih političara i ekonomista ili dnevnih naredbi na mestima rada i odmora, ova arogantna samouverenost, ovaj paralizujućí menadžerizam, jedan je od rezultata onoga što je Christopher Bollas ikonoklastično nazvao „teokratija svesti”.

8. I ako opet dohvatim autobiografsku nit, ono što je autodikatičko iskustvo izazvalo u meni jeste stalna borba sa sredstvima izražavanja koja je dovodila do izvesne nagonske nelagode i sumnjom stimulisane želje. Nikada samouvereno komotan u „znanju”, i nikada dovoljno siguran u izražavanje tog „znanja”. I dok to potkopava svaku kontrolišuću manipulaciju znanjem sa istrajnim pristupom takvoj problematici kao što je „kako razmestiti ono što je saznato” i „kako je najbolje, u kojem obliku, izraziti ono što je saznato”, istovremeno počinje da se izvodi paralelna faza koja bi se mogla nazvati „kritika znanja”: „šta je to znati”? Ako se vratim korak unazad, onda je uz ovu „želju za znanjem” uvek išla „želja da se zna šta ne bi trebalo biti spoznato”. Želja za znanjem je onda uvek bila sredstvo pobune protiv „društveno podsticanog neznanja” koje sistem obrazovanja neprestano usađuje. Takvo „držanje u mraku”, kada je u pitanju kapitalistička realnost patnje, u nekoj meri usađuje i želju da znamo kako je do toga došlo, koji su njegovi učinci i kako da ih pod hitno promenimo. Ali, da li takvo jedno „saznanje” i samo postaje postvareno? Da li je znanje, čak i ono koje se može nazvati „kontra-znanje”, i samo postalo sredstvo „društveno podsticanog neznanja”? Da li je to neznanje sada više stvar nepoznavanja načina osećanja i njihovih inter-relacijskih učinaka, razmene strasti za znanjem, koje se previše oslanja na uverenje da više znanja o stvarnosti neizbežno vodi intervenciji u toj stvarnosti? Je li to ono što bi Bollas mogao smatrati „teokratijom svesti”? Dakle, svest sa svojim „omaškama” (uglavnom kontrolisana „super-egom”), sa svojim ponavljanjem ideja lišenih somatskih uzroka, dovodi do onoga što je Ashis Nandy ožalio kao „izolovanost spoznaje od afekata” ili kao kratki spoj koji stvara „stručna znanja”, mnogima se čini apstraktnom, izolovanom, „nerealnom” i lišenom spekulativne želje.

9. Dakle, perverzna želja da se zna postaje želja da se zna ono što ne može biti saznato! Iako time epistemofilija može da se vodi do tačke samougušenja, ili, opet, do stepena pridruživanja nadindividualnom „društvenom znanju” (opšti intelekt) koje bi je preplavilo, a pritom ipak omogućilo singularizaciju (*diferencijaciju*) subjekta, ta želja za znanjem onoga što se ne može saznati jeste proces ponovnog povezivanja spoznaje i afekata uz pomoć onoga što razigrano možemo nazvati „podizanjem nesvesnog”.¹⁰ Na neki način, prisutnost sumnje u onome što se zna, kao i libidinalni nagon za saznanjem, otkriva prisustvo nesvesnih misaonih procesa koji, ako više volite, postaju slobodno-asocijativni nagon „neformalnih znanja”. Ako u obrazovnim ustanovama nesvesno figurira kao rezultat „represije” koja, kao stvar nastavnog plana i programa, utvuljuje „neizrečeno” i „neizrecivo” kao deficit komunikacije i na taj način „znanje” lišava iskustva, onda bismo, sledeći Bollasa, mogli reći da su autodidaktizam i neformalna znanja veoma potaknuta onim na šta Bollas referira kao na nepotisnuto nesvesno: „Nesvesni procesi nisu ograničeni na suzbijanje neželjene ideje. Kao što je Freud istakao, postoje nesvesni sadržaji koji nisu potisnuti, pa na taj način, implicitno, postoje i nesvesni procesi koji ne rade tako da bi suzbili sadržaje, već na način kojim se formiraju sadržaji iz nekih drugih razloga”¹¹. Za Bollasa, uverenog, kao što jeste, našom sposobnošću da sanjamo (Freudov „rad sna”), ovi drugi razlozi su kreativni razlozi. Najbliži i interventni razlozi koje Deleuze i Guattari nazivaju „želeća proizvodnja”: „Zajednički imenitelj ili koekstenzivnost društvenog polja i želje”.¹² Kroz ovaj afektivni filter realno gubi status svršenog čina (*fait accompli*), a nesvesnim misaonim procesima i njihovom uzročnom odnosu sa afektima dopušta se da imaju šire društvene učinke umesto da se jednostavno tretiraju kao faktori „ličnih problema”.

10 Prvi put nailazim na tu frazu u susretu sa The London-based Women's Therapy Centre. See *In Our Own Experience: Workshops at the Women's Therapy Centre*, ed. Sue Krzowski i Pat Land, Women's Press, 1988.

11 Bollas, *ibid*, str.72.

12 Gilles Deleuze&Felix Guattari, *Anti-Oedipus*, Athlone, 1984, str. 30. Žil Delez i Feliks Gatarí, *Anti-Edip*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski karlovcí, Novi Sad, str. 26.

10. Baš kao što uz pomoć koncepta ogromnog društveno stvorenog znanja opšteg intelekta nije moguće sve saznati, tako i nesvesni misaoni procesi postaju objekt nemogućeg znanja koje, „nesaznatljivo” u tim procesima, ima nevidene učinke na nas. Oba potkopavaju ideju jedinstvenog subjekta svesti i oba nude „ogromnu mrežu kreativnih kombinacija”.¹³ Međutim, kako Bollas kaže, „većina ljudi nije zainteresovana da zna šta misle nesvesno”.¹⁴ Ovaj nedostatak interesa je možda potaknut ortodoksnim modelom nesvesnog, prema kojem ono „sadrži” neukrotive potisnute sadržaje koji su degradirani na zastrašujuće primitivne zone koje treba pripitomiti u prisustvu „ekspertskog znanja”. Neki od tih kreativnih aspekata nesvesnih misaonih procesa – sažimanje, pomeranje, metaforizacija, bezvremenost itd. – koji su u frejdovskoj ortodoksiji stavljeni u službu represije, ukazuju na to da odbijanje da se zna šta nesvesno mislimo nije samo sredstvo kojim nam se krađu sredstva izražavanja u službi kreativnosti-iz-drugih-razloga, već nam takvo samoodricanje (lišavanje jednog aspekta našeg egzistiranja s drugima) oduzima sredstva za percipiranje pune važnosti društvenih odnosa unutar kojih postojimo; koliko su ti odnosi, do određene mere, emanacija komunikacije između nesvesnih – komunikacije koja niti je znanje autodidakte – niti je znanje „eksperta”, ali koja je dovoljna da ih opremi za opažanje i upotrebu „nesvesnog mišljenja” u službi društvene kritike.

11. Kada sam, dvadeset i pet godina nakon prvog pokušaja, napokon stekao formalnu kvalifikaciju, bila je to kvalifikacija za terapeutsko savetovanje. Bio je to još jedan korak na putu do spoznaje da je ono što sam „znao” bilo od prilično male pomoći u otkrivanju onoga što nisam znao. Možda je preciznije reći da je u onome što sam znao, u ovom novom domenu terapeutske, postojalo nešto poput bedema, intelektualne odbrane protiv izražavanja osećanja; izražavanja koje, pribegavanjem nesvesnim misaonim procesima, može učiniti našu zajedničku aktivnost osećajnom umesto čisto kontemplativnom. Krucijalno je bilo moje iskustvo onoga što se zvalo „grupni proces”. U tim improvizacijskim okolnostima bez dnevnog

13 Bollas, *ibid.*, str.27.

14 *ibid.*, str.2.

reda nije postojao set tema kroz koje bi se intelektualizovalo, nije bilo ničega što bi trebalo proizvoditi... ništa osim forme društvenog odnosa koja, iako to nije izričito navedeno, traži uzročnost u afektima – neka vrsta senzitivnog treninga, koncentrisano slušanje. Ovde je, dakle, bio prekid sa „suverenim izuzetkom” kojem intelektualci (ovom bi frazom mogli dovesti u vezu samoukog i eksperta) često pribegavaju kroz svoje „znanje”.¹⁵ I nakon svega što sam govorio do sada, u ovom prekidu sa mojom vlastitom „izuzetnošću” (kao samoukog belog muškarca), ono što sam otkrio unutar grupe nije bila samo moja intelektualna volja za moć, moja slika o sebi kao „stručnjaku”, već uz to (a to je možda drugi oblik koji anatema podizanja nesvesnog uzima) i da previše, uprkos kontra-znanju, patim od društvenih „uslova vrednovanja”, da su mi isuviše bila potrebna odobrenja i, kao rezultat, da je teskoba koju sam osećao na početku grupnog procesa uglavnom bila povezana sa strahom o tome da me drugi ljudi racionalno spoznaju. Ovo je bilo otrežnjujuće iskustvo u kojem je *mišljenje* koje je trebalo da kritikuje kapitalističke društvene odnose samo kroz *verovanje* bilo odbačeno, ako ne kao zabluda, onda kao moja prijemčivost „teokratiji svesti” i nesposobnost da praktikujem ono što sam propovedao ili, u osnovi toga, koja me je učinila toliko slepo osetljivim na nesvesnu komunikaciju ogromnog niza naloga („uslovi vrednovanja”) koji čine kapitalističke društvene odnose onakvim kakvi su.¹⁶

12. Postalo mi je jasno, ili barem jasno u smislu postajanja čovekom ili postajanja anti-kapitalistom, da je jedan od tih naloga bio zabrana stavljanja na izražavanje osećanja. Učestvujući u „grupnim procesima” omogućio-

15 Vic Seidler identifikuje ovaj „suvereni izuzetak” kao mušku osobinu: „Tako je to da ljudi [...] često moraju da kontrolišu odnose, osećaj da imaju moć da dodele drugima jednakost ukoliko su njihovi zahtevi racionalno obrazloženi.” Vidi njegov *Rediscovering Masculinity*, Routledge, 1989, str. 44.

16 Iskustvo „grupnog procesa” može, ako spekuliram retroaktivno, biti kadro da dode u vezu Spinozin koncept „opštih pojmova” i Marxov „opšti intelekt”. Deleuze kaže o konceptu opštih pojmova da su oni „tako imenovani ne zato što su zajednički za sve umove, već primarno zato što predstavljaju nešto zajedničko za sva tela.” Gilles Deleuze, *Spinoza: Practical Philosophy*, City Lights, 1988, str. 54.

no mi je da vidim „opšti pojam” osećanja koja su postojala ispod omaški svesti i njenih ideoloških prečica i uredbi. Mogli bi se reći da su to bila osećanja, kao i naša međusobna borba da ih izrazimo, koja su u velikoj meri formirana u samoj „materiji” nesvesnih misaonih procesa; bilo je to mišljenje, u ovom slučaju osećaj-misao, koje je bilo pobijanje „cepanja” emocija, osećanja i želja. Ove omaške, ovaj osećaj unutrašnjeg nadzora koji poklapa izražavanje osećanja i delimično ih potiskuje u zabranjenu zonu, na neki je način suzdržavanje od razigranosti spekulacije i „tranzitivnosti”. Međutim, iz momenta u moment, promene koje se odvijaju u nama i percepcije unutrašnjih efekata emocija generisanih u društvenom okruženju grupnog procesa možda nemaju jezik kojim bi bile izražene. To ponekad dovodi do zaglušujuće tišine unutar grupe; tišine koja može odzvanjati onim što me je Nick Totton inspirisao da opišem kao dvodimenzionalnost komunikacije umom-na-um.¹⁷ Ovo „podizanje nesvesnog” u mom iskustvu „grupnog procesa”, bilo je, dakle, i obrazovanje o tome kako afekti mogu biti otelovljeni fenomeni (afekti kao somatsko znanje) i služiti nam kao oblik neočekivanog mišljenja koje, bar za početak, ne može da zahteva jezik i ima korene u našem pre-verbalnom iskustvu. To bi dalje moglo poslužiti rašivanju Marxovog zagonetnog stava da su „čula [...] postala teoretičari u njihovoj neposrednoj praksi”¹⁸, pri čemu su ovde čulima izraženi afekti, a praksa oblikovana „besciljnim” grupnim i zajedničkim radom na komponovanju društvenih odnosa uz pomoć grupe.

13. Ali telo ipak želi da se izrazi; postoji jedno uzdizanje koje je više od jezika, više od potrebe za laskanjem, za tvrdoglavošću i za kontrolom. Bilo da je u pitanju mučno stezanje stomaka ili nevinu utrošak energije, telo želi da bude izraženo kao trodimenzionalni entitet, kako bi razbilo teo-

17 Nick Totton, *Not a Tame Lion: Writings on Therapy and its Social and Political Context*, PCCS Books, 2012, str. 144.

18 Karl Marx, *Early Writings*, Penguin, 1975, str. 352. Može se postaviti pitanje zašto su za Marxa čula postala „teoretičari”. Da li zato što su čula svedena na produžena sredstva za pisanu racionalizaciju? Ili je Marx sugerisao, kao što bih sam želeo misliti, da su čula oblici misli, oblici nesvesne misli kroz koje se „želeća proizvodnja” može dogoditi?

kratsku i dimenziju iscrpljujućih okova racionalizujućeg jezika i kako bi komuniciralo s „drugim-od-ljudskog” i „višim od ljudskog” koje bi, ako se ustanovi ansambl, mogao pokrenuti svako od nas van definisanja sebe kroz ono što znamo (trgovina u znanju) i izvan naših vlastitih zaštitnih ogradi- vanja (samo-nadziranje naših „uslova vrednovanja”) prema komunikaciji nesvesnih, koja bi nas oslobodila od zamke individualizma uspostavljenog „društveno podsticanim neznanjem” o vlastitim potisnutim osećanjima. Prema tome, želja da se zna ono što se ne može znati, ili ono što je teško znati, odgovara više misteriji naših osećanja i afekata, kao što to čini ne- čemu što može biti razrađeno i planirano samom racionalnom logikom. Ovi potonji, objektivizirajući impulsi „formalnih znanja”, ograđuju nas i udaljavaju od društvenih račvanja skupnog postojanja i onemogućuju formiranje međusobno *diferencirajućih* kulturalnih asamblaža. Ako ništa drugo, „nemišljeno saznato” osećanja i afekata koja su profilisana u mom iskustvu „grupnog procesa”, predstavlja nešto što je zamutilo moje osobne granice „bezličnom” molekularnom receptivnošću. Možda je to razlog za- što Deleuze i Guattari ukazuju na takve „hekseitete” koji omogućuju stva- ranje onoga što oni nazivaju „plan imanencije”: ulazimo u održiv proces kompozicije („komponovanja sebe” kao grupā) pomoću naše receptivno- sti, naše „sposobnosti da budemo aficirani”, naše sposobnosti da delimo osećanja i doživimo zajednički afekte. U svojoj knjizi o Spinozi, Deleuze referiše na to kao na dešavanje „preko razuma... do intuitivnog intelekta”¹⁹, i zaključuje da je momenat toga „ići preko” razuma, iako provokativan, pokrenut ne apstraktnom idejom, već „opštim pojmovima”: somatskim porukama osećanja i afektima koji su zajednički telima i koji vode preko znanja i njegovih didaktičkih impulsa prema zajednički ukorenjenom, na takav način da, u kapitalizmu, svi možemo oteloviti društvene kontradik- cije i koje možemo podeliti sa podizanjem nesvesnog.

14. Da li je onda moguć „sit in” sa „željom da se zna”, „želja da se zna ono što ne bi trebalo znati” i „želja da se sazna ono što ne može biti saznato”? Uzmemo li ih kao „razvojne” faze kroz koje se prolazi uzastopno i na ta-

19 Deleuze, *ibid*, str. 58.

kav način da, u smislu racionalne logike, svaka faza treba da nadomesti prethodnu, onda bih rekao da ne može biti nikakvog „sitting in”, nikakve popustljive uključivosti. „Cepanje” odvojenih faza bi, dakle, bilo osnovna pretpostavka „formalnih znanja” i njihovog osujećenja neformalnosti i igre, što nas lišava iskustva tranzitivnosti i „proksimalnog razvoja”. Međutim, ako primenimo „lekcije” podizanja nesvesnog i privedemo ih smislu Bollasovog kreativnog nesvesnog i pojmu otelovljene društvene kontradikcije, onda bih rekao da je „sit-in” više nego moguć; moglo bi se čak reći i da se tokom života konstantno „sittinguje” usred „opštih pojmova”. Rekao bih, takođe, i da nesvesni misaoni procesi, s njihovim potaknutim oslanjanjem na afektibilnost i njihov intrareceptivni osećaj „tela koje nadmašuje znanje koje o njemu imamo”²⁰ čine i više od toga da nam „dopuštaju” da priznamo „simultanost” našeg iskustva. Oni potvrđuju tu simultanost nepotisnutog kreativnog nesvesnog koje, uz kondenzaciju, pomeranje, metaforizaciju i bezvremenosti, čini temelj naših kreativnih kapaciteta. U mom iskustvu, sredstvo i kanal ovog oblika „učenja” o nama samima, ova epistemofilična provokacija „nemišljenog saznanog” u nama, nije bila usmerena samo na moje iskustvo „grupnog procesa”, niti je značila da sam ja naročito živopisan sanjar. Ne, za mene je „učitelj”, aranžer intuitivnog intelekta, bila muzika. „Nemisliv je ton”, kaže Fred Moten, a uz to je, kako kaže, i izazov onoga što naziva „ansamblično mišljenje”, koje je, imanentno i individualno nespecifično, prisutno u našem slušanju u relaciji kompoziciji muzike.²¹

15. Christopher Bollas, u svojim nastojanjima artikuliše kreativno-nesvesno, opisuje muziku kao „oblik nesvesnog mišljenja” koje može „sklopiti idejno, afektivno i telesno”²². Uz ovaj oblik somatske preventive inhibici-

20 Deleuze, ibid str.18.

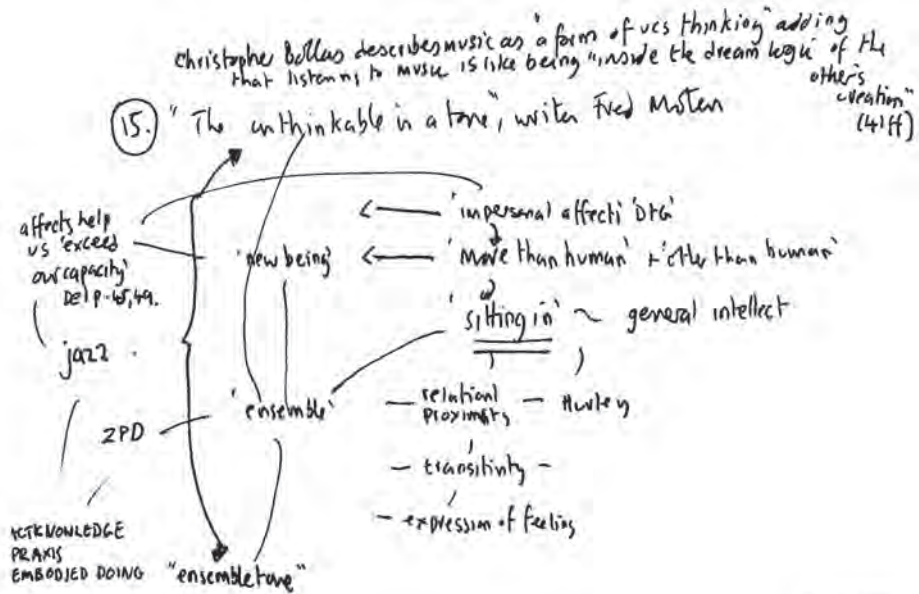
21 Fred Moten, *In The Break: The Aesthetics of the Black Radical Tradition*, Duke University Press, 2003, str. 57. U svom uvodu u Deleuzeovu knjigu o Spinozi, prevodilac, Robert Hurley, nudi ovakvo rešenje „jedinica razumevanja je [...] kompozicija afektivnih odnosa između individua”, ibid, str. ii.

22 Bollas, ibid, str. 49.

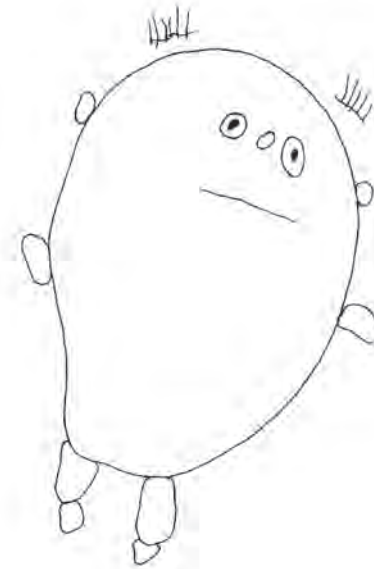
ji koja često proizilazi iz ekspertskeg znanja, moguće je praktikovati „sit in” sa muzičarima kao slušalac, kao meta-muzičar, i, kao što slušamo (povremeno preplavljeni) „ravnomerno suspendovanom pažnjom” klasičnog analitičara, mi učimo da budemo učesnik u okviru „opšteg pojma” bez kolonizacijskog impulsa. Učimo muzikom poput *stretched-out* džezza, ne tako što očekujemo ponavljanje ideja i značenja, već postajući afektirani „nemislivim tonovima” koji nam pomažu, na način proksimalnog razvoja Vigotskog, da „prekoračimo našu sposobnost”²³, kako bi to Deleuze rekao; ne samo tako što saznajemo ono što se ne može znati, već da bi postali „instrumenti osećajnog života”. Slušanjem, dakle, praktikujemo „sit in”, postajemo ad-hoc članovi „pickup grupe”; pa čak i ako ne sviramo nikakav instrument, mi smo u relacionoj bliskosti s muzičarima. To je slušna i zato senzualna bliskost (često intimnost), koja nas ne može pretvoriti u teoretičara i u nama izazvati misli koje uzimaju reprezentacijski oblik, već, budući da smo deo ansambla „opšteg pojma” i da slušamo, mi smo zahvaljujući njoj u tranzitivnom stanju čak i sa našim prihvatanjem neznanog i nemogućnošću artikulisanja nemislivog tona ansambla, koja u nama proizvodi olakšanje. To se dešava. I to je neopisivo. Taj osećaj olakšanja bi se s razlogom mogao nazvati terapijskim. U njemu se, dok slušamo muziku, kako Bollas kaže, odvija komunikacija između nesvesnih i upošljavaju se kreativne sposobnosti kondenzacije, pomeranja i asocijativnog nizanja, što su zapravo noseće komponente „rada sna”. Kako Bollas kaže: „Muzika se sluša u budnom stanju, ali unutar logike snova kreacije drugog”. I iz te logike sna, kako je Bollas naziva, mi se, kao što slušamo samonadilaženje muzičara, na sličan način nadilazimo u smeru „višeg od ljudskog” i „drugog od ljudskog”. Ne, dakle, u smeru suverenog izuzetka „ekspertskeg znanja”, već se, kako smo premašili naše svesne kapacitete u našim snovima, premeštamo u prolaz ka nemislivim tonovima i nepersonalnim afektima koji utiču na nas. I zato, kada se učesnička kompozicija ansambla završi, prolomiće se uzvici: „Neuhvatljivo! Nezamislivo! Neverovatno!”

Decembar – januar 2014.

23 Deleuze, ibid, str. 45.

15/1/2014

Mute-Stereoptic Emanation: B'Loon
 (Composite Sketch Based on Eyewitness Accounts)

Know one another

AR-W

That is what
Solidarity could sound
like

Inter Level of

Londonski Antiuniverzitet

– Uvod u deinstitucionalizaciju¹

Jakob Jakobsen

„Moramo da izađemo iz Strukture A da bismo mogli da je vidimo. Ali, ne može se izaći iz nje ukoliko nema gde da se uđe.” (Joseph Berke, *The Guardian*, 15. februar 1968)

„Žene, hipici, grupe mladih, studenti i učenici, svi odreda propituju institucije koje su ih oformile, i pokušavaju da uspostave suprotno: kolektivnu komunu koja zamenjuje buržoasku porodicu; ‘slobodne komunikacije’ i protiv-medije; anti-univerzitete – sve ono što napada ideološke institucije ovog društva. Napadi su specifični, lokalizovani i relevantni. Oni iznose suprotstavljenosti na otvoreno.” (Juliet Mitchell, *Woman’s Estate*, Penguin 1971, str. 32)

Londonski Antiuniverzitet se na mnogo načina pokazuje kao veliki promašaj, ukoliko se posmatra površno. Ali, da li je on bio ključni promašaj ili zapravo jedan eksperiment koji nije uspeo u datom momentu istorije, zavisi od toga kako se pristupi ovoj istorijskoj antiinstituciji. Antiuniverzitet je pokrenuo ogromnu količinu pitanja. To bi se, isto tako, na mnogo načina moglo smatrati dovoljnim samo po sebi, ukoliko se eksperimentalna priroda ovog projekta dobro razume. Eksperimenti su po svojoj prirodi probe otvorenog-uma i zasnovani su na nadama i pretpostavkama. Ključno je da u tome nema mesta bilo kakvoj sigurnosti vezanoj za ishod.

Institucije su po definiciji konzervativne. Do izvesne mere to je implicirano rečju „institucija”, koja potiče od latinske reči „institutio”, što znači

¹ Tekst je objavljen u okviru publikacije *Antiuniversity of London*, (Antihistory Tabloid), izdavač MayDay Rooms, London, 2012.

podesiti, uspostaviti. Do 1400. godine, „institution” je na francuskom jeziku podrazumevala značenje nečega što je uspostavljeno, sistem vladavine, religiozni poredak. Termin „institucija” dobio je svoje utemeljenje sekularizacijom društva tokom rane renesanse, paralelno sa uspostavljenjem prvih mreža evropskih univerziteta. Institucije nisu samo cigle i malter; one su deo „sistema kolektivnih fantazija”, kao što je to rekao egzistencijalistički psihijatar R. D. Laing. On je takođe bio angažovan na Antiuniverzitetu.

Za ljude oko Antiuniverziteta, konzervativne i reakcionarne strukture postojećih univerziteta bile su ono što ih je motivisalo da se pokrenu ka njegovom uspostavljanju. Kao što je napisano u prvom katalogu Antiuniverziteta, februara 1968. godine:

„Londonski Antiuniverzitet osnovan je kao odgovor na intelektualni bankrot i duševnu prazninu obrazovnog establišmenta i u Britaniji i u ostatku sveta.”

Kao jedan od njegovih pokretača, američki psihijatar Dr. Joseph Berke pisao je aprila 1968. godine u uvodnom tekstu o Antiuniverzitetu:

„Škole i univerziteti su mrtvi. Moraju se uništiti i moraju se izgraditi novi pod našim uslovima. Ova osećanja reflektuju rastuće uverenje studenata i nastavnika širom Evrope i Amerike pošto prave otklon od akademskih pretenzija ‘institucija visokog obrazovanja’ i pošto ih vide onakvima kakve jesu – kao rigidne škole za treniranje operacija i širenja reakcionarne vlade, biznisa i vojne birokratije.”

Na mnogo načina, takva pozicija može da se poveže sa Situacionistima i sa njihovom kritikom univerziteta u Strazburu u tekstu „Deset dana koji su šokirali univerzitet”, objavljenom 1966. godine. Kao jedna od vodećih snaga u osnivanju Antiuniverziteta, Dr. Joseph Berke bio je itekako svestan strazburškog teksta. U njemu je akcenat stavljen na uticaj univerziteta na studente, pretvarajući ih u depolitizovane i pacifizirane subjekte:

„Moderni kapitalizam i njegov spektakl daju svakome posebnu ulogu u sveopštoj pasivnosti. Student nije bilo kakav izuzetak od pravila. On do-

bija da igra privremenu ulogu; proba za njegovu konačnu ulogu elementa u tržišnoj ekonomiji, konzervativnoj koliko i sve drugo. Biti studentom je oblik inicijacije. Inicijacija koja odjekuje bizarnom preciznošću obredima primitivnijeg društva. Nastavlja se van istorije, odsečena od društvene stvarnosti. Student vodi dvostruki život, postavljen između svog sadašnjeg statusa i njegove buduće uloge. Ta dva su potpuno odvojena i put od jednog do drugog je mehanički događaj ‘u budućnosti’. U međuvremenu, on uživa šizofrenu svest, povlačeći se u svoju inicijacijsku grupu da bi se sakrio od budućnosti. Zaštićen od istorije, sadašnjost je mistični trans.” („Strasbourg: Ten Days That Shook the University,” u *Counter Culture*, ur. Joseph Berke, Peter Owen, 1969.)

Cilj Antiuniverziteta bio je da otvori obrazovanje ka široj društvenoj stvarnosti, pri čemu je bio suprotstavljen samoreferentnom tradicionalnom univerzitetu, instituciji uglavnom preokupiranoj sopstvenim preživljavanjem, kao jednoj od institucija u okviru datog društva. Kritika univerziteta i studenata koje proizvodi treba da se posmatra u okviru konteksta gde su, posebno američki univerziteti, bili usko povezani sa komercijalnim interesima i korporacijama, i podupirali su nuklearno naoružavanje i tekući rat u Vijetnamu. Takođe je bitna bila generalna atmosfera okarakterisana institucionalizovanim strahom i represijom *Levice* i pokreta za građanska prava. Politička klima je vodila ka tome da je *Slobodni univerzitet Njujork* (*Free University of New York*), prethodnik Antiuniverziteta, postao predmet istrage u Kongresu, u toku priprema „Nacrta zakona o kažnjavanju neprijatelja SAD-a u vremenu neobjavljenog rata”, 1966. godine.

Kao odgovor na takav „sistem kolektivnih fantazija”, Antiuniverzitet je tražio:

„da se razvije koncept i oblik iskustva neophodnog da bi se razumeli događaji ovog veka i značenje života čoveka u okviru njega, da se ispita umetnička ekspresija van okvira uobičajene akademije i da se promoviše pozicija društvenog integriteta i posvećenosti od koje se naučnici drže po strani.”

Kao što je napisano na promotivnom flajeru Antiuniverziteta, nije bila potrebna formalna kvalifikacija da bi se pohađao i na njemu se nisu delile diplome. Ovakvi detalji smeštaju obrazovne ciljeve Antiuniverziteta u drugačiju oblast od tradicionalnog univerziteta koji ima za cilj da postavi studenta u njegovu buduću ulogu na tržištu, kao što su to Situacionisti istakli. Na Antiuniverzitetu, fokus je bio stavljen na iskustvo i na eksperiment. Takva postavka nije formirana samo u odnosu na društveno okruženje već i u odnosu na samu instituciju, ili, preciznije, antiinstituciju.

Kao što je rečeno u strazburškom tekstu na pomalo zagonetan način, „ukidanje otuđenja postiže se samo preko prave i uske staze samog otuđenja.” To bi moglo da osvetli izjavu Josepha Berkea o Antiuniverzitetu: „U procesu pravljenja jedne institucije deinstitucionalizovali smo sebe.” Na neki način, time se stavlja akcenat na činjenicu da će društveni odnosi u okviru same institucije biti ključni u eksperimentalnom i demistifikujućem procesu koji će uskoro postati *Londonski Antiuniverzitet*.

Već na otvaranju Antiuniverziteta, 12. februara 1968. godine, rasplamsale su se diskusije i antagonizam između studenata, profesora i *Ad-hoc koordinacionog komiteta* (*Ad-Hoc Coordination Committee*), po rečima Harolda Norsea iz izveštaja u *International Times*. Problem je bio u tome što je koordinacioni komitet napravio aranžman sa TV stanicom BBC o medijskom pokrivanju Antiuniverziteta. Postavljena su pitanja o tome da li medijskoj organizaciji Establišmenta treba da se veruje kao kanalu za promociju ideja projekta, ili je to izdaja revolucionarnih aspiracija kojima je projekat bio posvećen. *Ad-hoc koordinacioni komitet* bio je grupa koja je pozvala na prvi otvoreni i javni sastanak o uspostavljanju i osnivanju antiuniverziteta u Londonu, u novembru 1967. godine. Činili su ga David Cooper, Leon Redler, Juliet Mitchell, Asa Bennevisa, Stuart Montgomery, Russ Stetler, Morton Schatzmann, Allen Krebs i Joseph Berke. Većina njih u grupi bili su psihijatri ili psihoanalitičari.

Druga zapaljiva tačka bilo je pitanje strukture plaćanja na Antiuniverzitetu, koja se zasnivala na članarini i koja je iznosila 8 funti i 10 šilinga za svaki kurs po semestru. Predavačima kurseva, nastavnicima, ponuđeno je

da budu plaćeni za svoj napor i ulogu u vođenju kurseva. To je bilo zasnovano na modelu *Slobodnog univerziteta Njujork*, po njegovom otvaranju na 14. Istočnoj ulici, u leto 1965. godine. Već u toku prvih dana života Antiuniverziteta, takva postavka izazvala je različite debate vezano za plaćanje, kao i za tradicionalne strukture nastavnika i studenata za koje je izgledalo da ih Antiuniverzitet ponavlja.

Katalog prvog semestra ponudio je preko 30 različitih kurseva iz veoma različitih polja i tema, kao i različite predavače. Grupa predavača angažovana u okviru časopisa *New Left Review* vodila je različite kurseve iz političke teorije i revolucionarnih pokreta. Avangardni umetnici, kao što su John Latham i Cornelius Cardew, vodili su kurseve koji su se sastojali iz kolektivnih i praktičnih eksperimenata u pravljenju umetničkog dela. Grupa pesnika, kao što su John Keys i Lee Harwood, ponudili su (anti-) kurseve iz poezije. Grupa egzistencijalnih psihijatara, kao što su R. D. Laing, David Cooper, Leon Redler i Joseph Berke, vodili su kurseve koji su pokrivali aspekte psihijatrije i psihologije posmatranih iz kritičke društvene perspektive. Pokrivene su bile i teme: *Black Power*, eksperimentalne droge, štampa i *underground* mediji. Alexander Trocchi je ponudio kurs pod naslovom „Invisible Insurrection” („Nevidljiva pobuna”), referišući na ključni tekst iz 1962. godine o osnivanju spontanog univerziteta, koji je predstavljao jednu od inspiracija za Antiuniverzitet. A pesnik Ed Dorn je u okviru svog kursa objavio kratku najavu da će biti „spreman da razgovara sa bilo kim ko želi da razgovara sa mnom”.

Antiuniverzitet je otvorio svoja vrata u ulici Rivington 49 u Shoreditchu, u istočnom Londonu, u zgradi koja je bila u vlasništvu *Mirovne fondacije Bertrand Russell* (*Bertrand Russell Peace Foundation*). Jedan od direktora fondacije, Russ Stetler, i sam član *Ad-hoc koordinacionog komiteta*, bio je taj koji je utro put razumnoj renti za iznajmljivanje prostora i odgovarajućim uslovima. Antiuniverzitet je sponzorisan pozajmicom iz *Instituta za studije fenomenologije* (*Institute of Phenomenological Studies*), koji je u velikoj meri bio jedna od glavnih snaga u uspostavljanju projekta. *Institut za studije fenomenologije* je prethodne godine organizovao *Kongres Dijalekti-*

ka *Oslobođenja (Dialectics of Liberation Congress)*, gde se prvi put pojavila ideja o osnivanju *Londonskog Antiuniverziteta*. U zapisniku sa sastanka *Ad-Hoc koordinacionog komiteta*, 8. januara 1968. godine, zgrada i neophodne izmene su opisane na sledeći način:

„Zgrada – [...] struktura – podrum – jedna velika soba za oko 40 ljudi. Prizemlje – zona recepcije za sekretara i jedna velika soba koja može da se koristi kao spavaonica – da se opremi mali prostor za pripremu hrane. Prvi sprat – 3 male sobe da se pregrade u jednu malu i jednu veliku sobu ukklanjanjem zida. Uklonjeni zid da se postavi tako da bude zvučna izolacija za dve sobe. Drugi sprat – dve umereno velike sobe – za oko 20–25 ljudi. Nameštaj – u zgradi se nalazi 13 stolova, 37 malih stolica, 2 klupe za sedenje, jedna sofa. Da se kupi minimum 25 stolica na rasklapanje.”

Istaknuto je da bi Antiuniverzitet trebalo da bude ekonomski samoodrživ, i od samog početka je zbog toga uvedena struktura plaćanja za pohađanje kurseva. Takva organizacijska struktura postala je izvor opsežnih debata, a odnos Antiuniverziteta prema ekonomskoj zbilji u kojoj je bio smešten, kasnije je postao krucijalan s obzirom na ograničeni finansijski uspeh projekta. U jednom od dokumenata organizacije, naglašeno je da niko ne sme da bude isključen zbog poteškoća oko plaćanja za pohađanje kurseva i da je zbog toga uspostavljen sistem stipendija.

Politički naučnici, Allen Krebs i Joseph Berke, bili su angažovani u uspostavljanju *Slobodnog univerziteta Njujork* 1965. godine. Iste godine, Berke je došao u London da bi učestvovao u terapeutskoj zajednici i anti-bolnici Kingsley Hall, u Bowu, u istočnom Londonu. Kingsley Hall je u to vreme postajao ključno mesto radikalnog pokreta psihijatarata koji su izazivali hegemoniju institucionalne racionalnosti u društvu, koje su inače zatvarale i izolovale takozvane duševne bolesnike u bolnice za mentalno obolele. Škotski psihijatar R. D. Laing bio je jedan od inicijatora Kingsley Halla i vodio ga je zajedno sa Davidom Cooperom, Leonom Redlerom, Berkeom i drugima. Po njihovim rečima, ovakvo institucionalno odvajanje bilo

je samo po sebi proizvodnja mentalne bolesti u društvu, a izvor mentalne bolesti-zdravlja videli su u odnosu između individue i zajednice koja ga okružuje i oblikuje, bilo da je to porodica ili neka druga društvena institucija. Neki su nazivali ovaj pokret antipsihijatrijskim pokretom i uspostavljanje Kingsley Halla kao terapeutske zajednice predstavljalo je eksperiment u ponovnom pregovaranju i, u tom trenutku, u brisanju razlike između pacijenata i terapeuta. Berke i Krebs su sa sobom poneli iskustva i revolucionarne ideje sa *Slobodnog univerziteta Njujork* i iz Kingsley Halla u Antiuniverzitet. Prvi katalog Antiuniverziteta bio je prelep blok štampan na visoko kvalitetnom papiru, koji je napravila pesnikinja, izdavač i štampar, Asa Beneviste. U njegovom uvodniku, rečeno je da:

„Moramo uništiti bastardizovana značenja ‘studenta’, ‘nastavnika’ i ‘kursa’ da bi se povratilo originalno značenje nastavnika – onoga koji prenosi tradiciju; studenta – onoga koji uči kako se uči; i kursa – susreta u kojem se prethodno rečeno događa.”

Iako se na Antiuniverzitetu išlo ka izazivanju tradicionalnih hijerarhija, mnoge strukture zvaničnog univerziteta bacile su svoju senku na antiinstituciju, kako u smislu ekonomskih odnosa, tako i u smislu antiuniverzitetskih odnosa znanja i moći. Ovo bi moglo da se poveže sa izjavama jednog od otaca pokreta *Slobodnog univerziteta*, Paula Goodmana, koji je u knjizi *Community of Schoolars* iz 1962. godine podsetio na inicijalne ideje i aspiracije koje su postojale u pozadini razvoja srednjovekovnih univerziteta. Na ovom mestu on podseća da je predavački posao profesija zasnovana na iskustvu u okviru određenog polja znanja. Različitost iskustava je, stoga, reflektovana u inicijalnoj strukturi Antiuniverziteta. Na *Kongresu Dijalektika Oslobođenja* održanom u Roundhouseu u Camdenu, 1967. godine, Paul Goodman posebno je kritikovao poništavanje razlike između nastavnika i studenata u okviru pokreta *Slobodnog univerziteta*, za koji je smatrao da nipodoštava profesiju naučnika, učenjaka. Njegova glavna kritika uspostavljenog sistema univerziteta je ta da ga je preuzela administracija vođena ekonomskim i menadžerskim interesima, što je otišlo u pravcu suprotnom od onoga što je napisano u knjizi *Community*

of Schollars. Iako je jedan od glavnih ciljeva Antiuniverziteta bio da otvori instituciju univerziteta široj društvenoj stvarnosti, politički fokus tog mesta se spustio na mikro-politike same institucionalne strukture. Ali, kao iskustveni i eksperimentalni projekat, bilo je nemoguće razlikovati ga od šire društvene stvarnosti koja je istorijski, društveno i ekonomski uslovljavala sam projekat.

S obzirom na publicitet, kao i na potrebu za mestom susreta kontrakulturne scene u Londonu, već prvog semestra više od 200 ljudi se prijavilo za učešće i članstvo u Antiuniverzitetu. Kursevi su se održavali ili nedeljno ili dvonedeljno i većina njih se dešavala u večernjim časovima, kako bi i studenti i nastavnici mogli da ih pohađaju nakon regularnog posla. Pokušaji lokalnog regrutovanja radnika bili su manje uspešni i odnosi sa lokalnom zajednicom su ostali napeti. S obzirom na fokus na *Black Power*, pokušaj da se uključe zajednice *crnih* ljudi bio je uspešniji, kao i slučaj mnogih kurseva koji su se ticali ljudskih prava i *crne* kulture. Neki od kurseva, posebno oni Davida Coopera i R. D. Lainga, bili su veoma popularni i brzo su bili potpuno popunjeni. Ostali kursevi pretvorili su se u, manje-više, praktične eksperimente u odnosu na temu. Kurs Josepha Berkea o antiinstituciji završio se time što ga je Berke napustio zbog bolesti, a grupa studenata je preuzela sopstveno okupljanje. Zajedno sa studentima, John Latham pretvorio je učionicu u veliku skulpturu-knjigu, a Cornelius Cardew je odbio da svira za studente jer je verovao da bi oni trebalo da proizvode sopstvenu muziku. To je anticipiralo način rada koji je kasnije praktikovao sa bendom Scratch Orchestra. Drugi kursevi su uzimali oblik tradicionalnijih predavanja o političkoj nauci i revolucionarnoj teoriji. A neki kursevi ponuđeni u katalogu nikada se nisu ni održali.

Na Antiuniverzitetu, godina je bila podeljena na četiri semestra u trajanju od osam nedelja za svaki semestar. U drugom katalogu predstavljen je novi kurs pod nazivom „Counter University”, koji je trebalo da se fokusira na razvoj i funkcionisanje samog Antiuniverziteta. Kao prirodna posledica iskustvene i eksperimentalne prirode antiinstitucije, prvi sastanak „Counter University” grupe bio je sazvan u maju 1968. godine, kao

okupljanje za sve koji su uključeni u Antiuniverzitet. Flajer je u uzglavlju sadržao ispis „You and the Anti-U” („Ti i Anti-U”, [Anti-ti, kao moguća igra reči koju implicira engleski jezik, *prim. prev.*]), dok je nastavljena debata u vezi sa organizacionim pitanjima o kojima se već raspravljalo prvih dana Antiuniverziteta. Rečeno je:

„Prethodna četiri meseca su dokaz da anti-univerzitet može da preživi – štaviše, može čak i da raste. Pitanje je u kom pravcu? Osećamo da je neophodno da prevaziđemo svoje rođenje i da se posvetimo razvoju nove zajednice. Bilo koja organizacija koja želi da ima značenje, ne samo za svet van sebe već, što je važnije, za sebe, mora da se preispituje na svakom koraku. Činiti drugačije je simptom smrti.”

Tri glavna pitanja na dnevnom redu bila su odnos student/nastavnik, moć donošenja odluka u okviru organizacije, nivo komunikacije i razmene između kurseva. Flajer konačno poziva na kraj distinkcije između „studenata”, „nastavnika” i „administratora”. *Ad-hoc koordinacioni komitet* i dalje je funkcionisao kao formalno telo koje donosi odluke, pa su Allen Krebs i, kasnije, Bob Cobbing bili zaposleni na mesto koordinatora, dok je Susan Stetler bila na mestu sekretarice. Pojavljivali su se glasovi koji su izazivali autoritet i moć administracije, i to je bio deo borbi koje su se odvijale oko razvoja Antiuniverziteta, a koje su ciljale na razvoj demokratičnije strukture. Ali, tu je takođe bio i pokret od formalne do povećano neformalne strukture. Na marginama „You and the Anti-U” flajera, kratke rečenice bile su ispisane rukom: „DA LI je tvoj nastavnik zaista neophodan?”, i „Šta je sa anti-anti-univerzitetom-univerzitetom?”, „Ko će da odradi prljavi posao?”, i „Platite studente, naplatite nastavnicima!”.

U aprilu, Peter Upwood, koji je radio u snek-baru u zoni za odmor, ušao je u Antiuniverzitet zajedno sa grupom prijatelja. Bio je to znak da se institucija pretvara u komunu. To nije eksplicitno odlučeno ili odobreno od strane bilo koga, već je pozdravljeno kao deo pomenutog razvoja i bitno je uticalo na ovaj obrazovni projekat, gde je život u komuni (zajednici) bio integralni deo edukativne perspektive, na primer u *Black Mountain*

Collegeu u SAD i u *New Experimental Collegeu* u Danskoj. Po rečima Roberthe Elzey koja je pisala o Antiuniverzitetu u knjizi *Counter Culture*, ova prva komuna popravila je atmosferu na Antiuniverzitetu i brigu o samom prostoru. Pomogla je da se univerzitet deinstitucionalizuje i da se uspostave nove i jače veze sa materijalnim i svakodnevnim životom okruženja za učenje. Takav novi razvoj doveo je do radionice o praktičnom delu i idealima organizovanja komune, i održavala se vikendima. Većina komuna u okolini Londona dolazile su na Antiuniverzitet u aprilu 1968. godine i delile su iskustva i političke ideje vezane za život u komuni i za moguće strukturiranje „anti-porodice”.

Drugi semestar je počeo 6. maja i novi katalog je bio objavljen. Papir i štampa kataloga su ovoga puta bili manje fini. Prvi katalog ponudio je 37 kurseva, dok je u drugom broj kurseva porastao na 60. Novi nastavnici su se pridružili predavanjima, na primer, izgnani nemački vizuelni umetnik Gustav Metzger i afro-karipski istoričar i pisac CLR James. Paralelno sa povećanim rasponom kurseva, grupa protiv-univerziteta počela je da se sastaje češće i pogurala napred ranije pomenute ciljeve koji je trebalo da idu dalje od organizacione strukture studenata, nastavnika i administratora. U tom procesu, *Ad-hoc koordinacioni komitet* je još jednom bio pod udarom kao reakcionarna snaga u institucionalnom okviru Antiuniverziteta. U tekstu u *International Times* časopisu, Martin Segal je opisao konflikt na sledeći način:

„Onima koji su se bunili rečeno je, u stvari, da izađu napolje i zasnuju sopstvenu porodicu, ukoliko žele ‘participativnu demokratiju’ i ostalo slično tome. Porodica je imala svoje podešavanje i nije bila zainteresovana da deluje van ličnosti koje su formirane gumicama za brisanje i spaljivama. Nije bila zainteresovana za dosadne sastanke kao sredstva za donošenje odluka. Nije bila zainteresovana i to je bilo konačno.”

Komitet je bio kritikovan za nedostatak transparentnosti i za tajno organizovanje sastanaka. Segal govori o komitetu kao o „njima”, osnivačima koji pokušavaju da nateraju pobunjenu decu da se ponašaju primereno.

Poređenje institucije porodice sa institucijom univerziteta predstavljalo je ozbiljan i snažan udarac na grupu psihijatara koji su uspostavili Antiuniverzitet. Oni su itekako mogli da prihvate represivnu i nasilnu prirodu porodice kao kohezivne institucije u društvu, kao i da povuku paralelu sa strukturiranjem i funkcionisanjem institucije zvaničnog univerziteta. U tom procesu, Allen Krebs je dao otkaz na mesto administratora i poziciju je zauzeo pesnik Bob Cobbing, koji nije bio deo koordinacionog komiteta do tada. To je takođe predstavljalo fundamentalniji prekid sa menadžerskom ulogom komiteta na Antiuniverzitetu i Martin Segal završava svoj tekst najavljujući takve strukturalne promene, i rekavši da je ubuduće „Antiuniverzitet TVOJ”:

„Umesto kretanja satelita oko zvezda u našem društvenom svemiru, faza II anti-U donosi događajni prostor za svakoga da deluje kao zvezda.”

Za neko vreme, stara i nova struktura su se odvijale paralelno, proizveden je novi katalog i predstavljao je strukturu kurseva na način kako je to učinjeno u prethodna dva kataloga, dok je istovremeno stari pojam kataloga „eksplozirao”. Struktura kurseva ne bi trebalo da se zasniva na „imenima” onih koji su kurs vodili i, ubuduće, pohađanje kurseva je trebalo da znači „smatrati sebe kao jednog od onih koji kurseve daju i vode.” Jedna od ključnih tačaka prekida sa starom strukturom bio je proces oblikovanja raspona kurseva, koji je do tada organizovao koordinator oblikovan radom koordinacionog komiteta.

Ovakav razvoj je vodio do poziva za „Anti-U Course Creation Rally” („Anti-U kurs kreativni skup”) u Hyde Parku, 21. jula 1968. godine. Vikend za organizovanje Skupa planiran je za vikend pre nego što su predavači i članovi Antiuniverziteta bili pozvani da se sastanu i da organizuju buduće kurseve. Proizveden je privremeni katalog, ali je flajer Skupa najavio da će „Sve odluke o raspoređivanju Anti-U prostora i vremena biti napravljene na ovom sastanku.”

„Eksploziji” strukture kurseva pridružila se „eksplozija” strukture plaćanja za pohađanje kurseva. Nastavnici i oni koji vode kurseve nisu više bili plaćeni

i predavači su pozvani da kontribuiraju plaćanjem kao što su to studenti do tada radili. Zbog tekućih borbi u okviru Antiuniverziteta, formalnih i neformalnih, mnogi članovi su, u stvari, prestali da plaćaju pohađanje kurseva nakon prvog semestra, što je značilo da Antiuniverzitet već nije bio u mogućnosti da plati nastavnike u drugom semestru. Tako da je demokratizacija Antiuniverziteta koja je usledila takođe vodila ka manje održivoj ekonomskoj strukturi, što bi takođe trebalo da se posmatra u svetlu otpora prema strukturi nastavnik-student koji je predstavljao osporavanje samog plaćanja kurseva. Ukinuto je plaćanje u visini od 8 funti i uvedena je struktura plaćanja na volonterskoj bazi. Izračunato je da je 5 funti po godini dovoljno da se pokrije trošak iznajmljivanja prostora i tekući troškovi, ali je takođe bilo jasno da „Neki ljudi mogu da plate. Neki ljudi ne mogu.” Ali, ovakvo manje ekonomsko stanovište ukazalo je da je potrebna veća decentralizacija Antiuniverziteta. Tako su počeli da se koriste privatni stanovi za mesta susreta, kao alternativa za skup prostor u zgradi u ulici Rivington broj 49.

Prva komuna na Antiuniverzitetu prestala je da postoji u maju mesecu i nova grupa ljudi se priključila. Grupa koja je, po rečima Roberte Elzey, manje brinula o Antiuniverzitetu, što je izazvalo tenzije između interesa komune i univerziteta. Ova grupa konačno je zamenjena novom grupom u julu i činili su je uglavnom ljudi koji su putovali kroz London i samo tražili mesto na kome mogu da prespavaju. To je pogoršalo već napetu atmosferu u ulici Rivington. Kao što to Sheila Rowbotham opisuje:

„Po uzoru na američku *Slobodnu školu* i uz odjekujuće utiske sa *Kongresa Dijalektika Oslobođenja*, Anti-Univerzitet je bio uspostavljen neobičnim savezom antipsihijatarata i članova *New Left Review*. Imao je za cilj da [...] odbaci veštačko cepanje i podele između disciplina i formi umetnosti i između teorije i akcije.’ Iako su ove ideje, u razređenom obliku, trebalo da pročiste edukativni sistem u narednih nekoliko godina, u ovoj radikalnoj enklavi 1968. godine, san je bio biti osuđen, proklet. Život prebukvalno usmeren na učenje, pretvorio je Anti-Univerzitet u hostel. Nada za protiv-instituciju je već nestajala, [...] i atmosfera u njoj je bila sumorna i opsadno-neprijateljska.”

Izlazak na videlo institucionalne strukture Antiuniverziteta i nastup neograničenog eksperimentisanja organizacionim odnosima, izguralo je jedan od poslednjih tragova stare strukture kao borbe za suverenost na Antiuniverzitetu. Antiuniverzitet je ušao u novu fazu. Novo postavljeni koordinator, Bob Cobbing, odlučio je da odustane od svoje pozicije početkom jula 1968. godine, zbog organizacionih problema u okviru Antiuniverziteta. Napisao je otvoreno pismo Berkeu navodeći listu razloga za svoje povlačenje. Na vrhu liste bilo je prekarno stanje finansija Antiuniverziteta, kao i nedostatak plate za dužnosti koordinatora koje je Cobbing obavljao. Drugo, nova struktura koja je nastala sa „Anti-U Course Creation Rally” u Hyde Parku bila je neizvodljiva iz ugla koordinacije. I konačno, Cobbingov osećaj odgovornosti za ljude koji nude kurseve u preliminarnom katalogu, učinio je da izrazi svoju zabrinutost na sledeći način: „Ukoliko se katalog sada u velikoj meri ignoriše, moram da dam ostavku uz protest.” Dakle, Cobbing se postarao da se treći i poslednji katalog odštampa i distribuira, i konačno je odstupio sa pozicije koordinatora pre početka trećeg semestra, 15. jula 1968. godine. To je u praksi značilo da je budući Antiuniverzitet trebalo da bude koordinisan i održavan od strane studenata, jer nije bilo pokušaja da se zaposli novi koordinator. Za tu poziciju nije bilo novca i, zasigurno, nije bilo želje među studentima Antiuniverziteta da održavaju hijerarhizovanu administrativnu strukturu koju je takva pozicija podrazumevala.

Nedostatak fondova nekako je išao ruku-pod-ruku sa procesom deinstitucionalizacije Antiuniverziteta. Već se pojavilo dosta sugestija u vezi sa manje centralizovanom strukturom u smislu fizičkog prostora Antiuniverziteta i početkom avgusta, inače benevolentan vlasnik zgrade u Rivingtonu br. 49, počeo je da piše formalna pisma potražujući zaostalo plaćanje za iznajmljivanje prostora, za troškove struje i telefona. Joe Berke je pregovarao sa *Mirovnom fondacijom Bertrand Russell* u vezi sa tim dugovima i većina je podmirena. Nakon toga, Antiuniverzitet je morao da napusti zgradu i da nastavi s radom kao disperzivna antiinstitucija koja koristi stanove ljudi i pabove kao prostore za svoje edukativne aktivnosti. Kako je struktura kurseva, kao i struktura semestara napuštena uz „kurseve koji počinju u

svakom trenutku” u zavisnosti od potreba i želja, deinstitutionalizacija antiinstitucije je ispunila sopstvenu logiku. Brojni kursevi i sastanci održani su oko Londona, uz stan Billa Masona u Sohou kao čvorišta i poštansku adresu. Oglasi su objavljivani u *International Times* svake nedelje zajedno sa brojem telefona, da bi ljudi mogli da zovu za informacije o kursovima, seminarima i sastancima. Poslednji oglas do kojeg sam došao potiče iz jeseni 1971. godine. U svetlu deinstitutionalizovane antiinstitucije, moglo bi se reći da su se aktivnosti Antiuniverziteta još uvek odvijale kada su se ljudi sastajali na samo-organizovane načine i delili iskustva, afekte i znanje. Ali, institucija antiuniverziteta je polako nestajala.

Deinstitutionalizacija Antiuniverziteta bila je proces karakterisan borbom i antagonizmom, i povremeno viškom ega, kao što su mi to rekli i Leon Redler i Joe Berke. Antiuniverzitet je bio revolucionaran, ali je njegov karakter eksperimenta ugrađenog u otuđujuće okruženje kapitalizma, učinio nemogućim da se zaštiti antiinstitucija od socijalnih odnosa društva koje ga je okruživalo – stanje o kojem su Krebs i Berke bili svesni od početka. To je istaknuto na radionici na *University College London* kasne 1967. godine, gde su postavili pitanje: „opsega ili ograničenja *Slobodnog univerziteta*, uz posebnu kritiku njujorškog *Slobodnog univerziteta*, i u smislu sadržaja i u smislu organizacije, postavljenog u okviru nepromenjenog kapitalističkog/buržoaskog društva.”

Londoni Antiuniverzitet bio je deo šireg pokreta studentskih protesta kasnih šezdesetih godina, ne samo u Velikoj Britaniji već i širom sveta. Pobune u maju 1968. godine u Parizu odvijale su se paralelno sa razvojem Antiuniverziteta, i u Londonu su se već dešavali studentski protesti i okupacije studentskih kampova, pre svega *London School of Economics* (LSE) 1967. godine. To je ukazivalo na odvijanje borbi na univerzitetu pošto je konfrontacija bila usmerena na sopstvene i postojeće hegemonije i ideologije, reflektujući šire društvo. Sudeći po rečima sindikalno usmerenih delova studentskog pokreta, upravo je to bilo i glavno mesto borbe – a samo-organizovani slobodni univerziteti su, u najboljem slučaju, bili bezopasni, jer se nisu angažovali u društve-

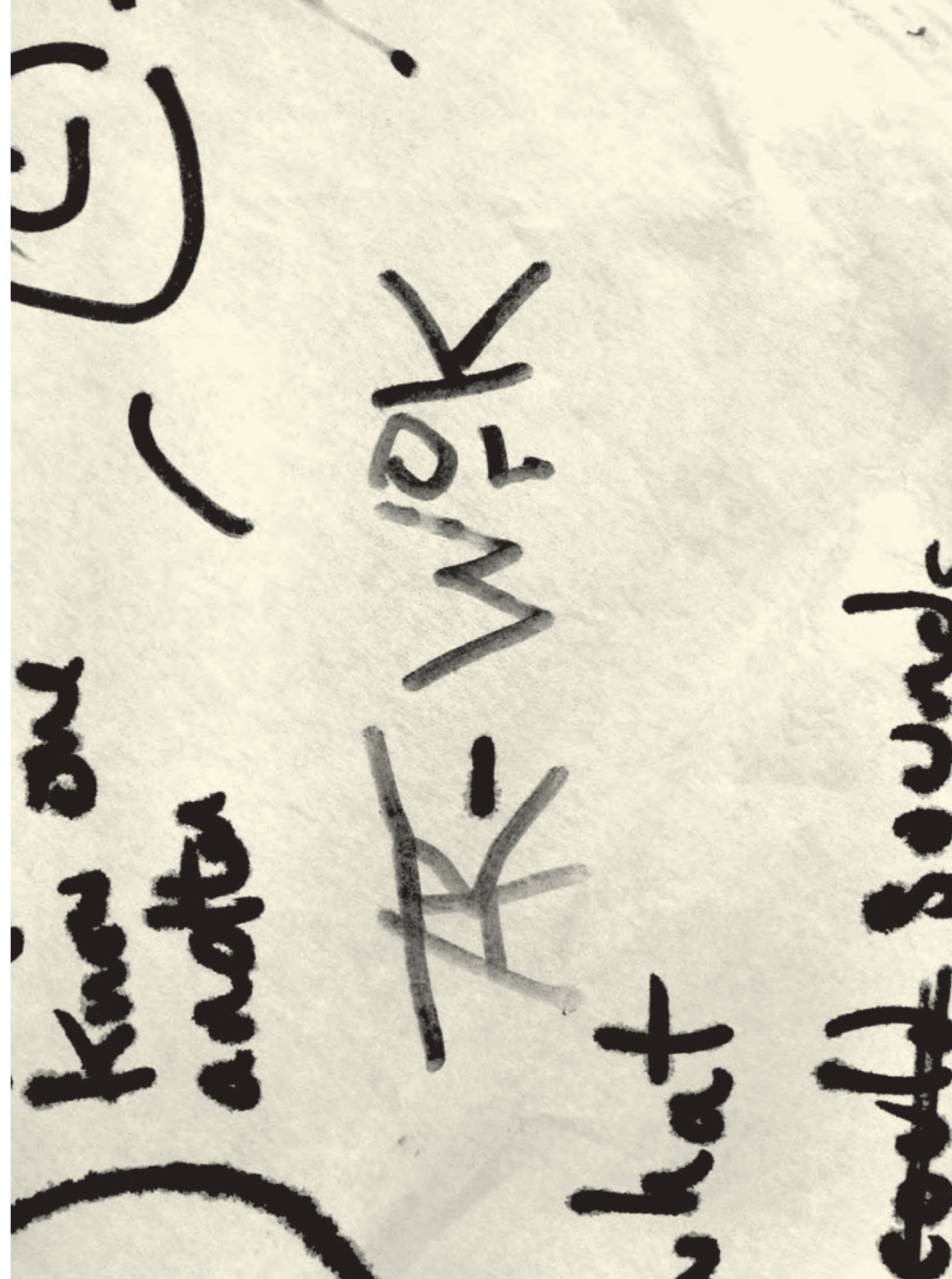
nim borbama na svojoj pravoj lokaciji: u okviru zvaničnih univerziteta i škola. Mnogi okupljeni oko časopisa *New Left Review* koji su učestvovali u protestima na LSE, nastavili su da nude kurseve na Antiuniverzitetu i predavali su političku teoriju i revolucionarne prakse – kurseve koji najverovatnije nisu mogli da se nađu na zvaničnim univerzitetima. U maju 1968. godine, studenti *Horsney Art School* okupirali su svoju školu protestujući protiv strukturalnih promena koje je menadžment nameravao da implementira. Ova okupacija je trajala više od mesec dana i mobilisala je i politizovala studente u okviru institucije koju su želeli da preispitaju. Ipak, fundamentalnija pitanja o ideološkoj prirodi institucije, što je takođe Kingsley Hall pokušao da osvetli, upravo su predstavljala noseću problematiku u autonomnim strukturama i njima je davano manje prostora u konkretnijim, i u to vreme reformističkim borbama u okviru zvaničnih institucija. Ali, borbe koje su se odvijale u autonomnim institucijama i borbe locirane u specifičnim zvaničnim institucijama, verovatno su jedna drugu hranile više nego da su predstavljale odstupajuće energije i izazivale prekide jedna u drugoj, razvijajući različita iskustva i zajednice.

Širok spektar iskustava deinstitutionalizacije Antiuniverziteta prenet je u druge diskurse kontrakulture i Nove Levice. Na primer, u smislu *Pokreta za oslobođenje žena* (*Women's Liberation Movement*), Antiuniverzitet je bio manje oprezan u vezi sa repliciranjem patrijarhalnih struktura okolnog društva. Juliet Mitchell je bila deo *Ad-hoc koordinacionog komiteta* dok nije raspušten, i vodila je kurseve „o poziciji žena”. Objavila je knjigu *Woman's Estate* 1971. godine, koja je sadržala kolekciju eseja o oslobođenju žena pisanih šezdesetih godina. Ovde ona piše o svojim refleksijama o kontradiktornim procesima na Antiuniverzitetu:

„Nove politike svih pokreta mladih veličale su i ponovo su otkrile subjektivnost, važnost emocionalnosti i potrebu za ličnom slobodom i respekt, u tom smislu, prema drugima. Subjektivnost, emocionalnost, ‘briga’ za druge, imalo je ranije tendenciju da bude određeno kao ‘ženski’ kvalitet. Ironično, kontrakultura se izrazila dajući prednost vrednostima do sada umanjivanim – onim ‘ženskim’, ‘vodite ljubav ne rat’ – i lično dobija

prednost – kao što je oduvek imalo za žene. ‘Bivati zajedno’ i ‘uraditi sopstvenu stvar’ – sudbina na koju su žene dugo bile osuđene u okviru gušenja porodice i izolacije doma – nisu dobili drugačije značenje. To što su ove ženske vrednosti aproprisan od strane muških radikala, u početku je dalo nadu ženama u okviru ovih pokreta. Ali kada su došle do toga da su čak i ovde, gde se činilo da su njihove ugnjetavane karakteristike dobile značaj, igrale drugorazrednu (da budemo velikodušni) ulogu, pravedna ozlojeđenost je bila žestoka.” (Juliet Mitchell, *Woman’s Estate*, Penguin, 1971, str. 175)

Eksperimentalni i iskustveni put podizanja svesti koji je deinstitucionalizacija Antiuniverziteta donela kroz težak proces iniciran 12. februara 1968. godine, nije bio promašen. Ali nije bio ni nedvosmislen.

Slučaj osujećenog (doktorskog) rada

Nikoleta Marković

Na *Fakultetu za de-programiranje zastarelosti* **Slučaj osujećenog (doktorskog) rada** pohađaće kurikulum koji bi mu pomogao da odgovori na nekoliko važnih pitanja, a koja se tiču proizvodnje doktorskog rada i onoga što (ovaj) doktorski rad proizvodi. Izvesno je da je proizvodnja **Slučaja osujećenog (doktorskog) rada** proizvela

njegovo pohađanje *Fakulteta za de-programiranje zastarelosti*. Ali ono što nije izvesno, ono što za sada nije sasvim jasno niti vidljivo je šta (bi) doktorski rad proizveo (da je dogođen)? Ili, preciznije, šta će

proizvesti pohađanje *Fakulteta za deprogramiranje zastarelosti*, budući da je proizvodnja **Slučaja osujećenog (doktorskog) rada** upisala **Slučaj osujećenog (doktorskog) rada** na *Fakultet za deprogramiranje zastarelosti*.

U odgovoru na ovo pitanje mogla bi nam pomoći analiza dijagramatskog prikaza jednog stanja odnosa **Slučaj osujećenog (doktorskog) rada** u vremenu i prostoru *Fakulteta za deprogramiranje*

zastarelosti. U polje delovanja *Fakulteta za deprogramiranje zastarelosti* bivamo uvedeni na samom početku, ako početkom nazovemo naslov ovog teksta i uvoda, iako je njegova stvarna pozicija u okvirima

proizvodnje osujećenog doktorskog rada koji će kasnije i postati slučajem, zapravo „prava“ sredina. Dakle, u polje delovanja *Fakulteta za deprogramiranje zastarelosti* bivamo uvedeni na samoj sredini.

I upravo tu, na samoj sredini, odnosno na naslovu **Slučaj osujećenog (doktorskog) rada**, upravo se tu i odmah moramo okliznuti. Moramo se saplesti makar o dve stvari. A to su: *slučaj* i *osujećen*. Ostalo bi

trebalo da bude jasno. Iako će se kasnije ispostaviti da samo *ostalo* nije jasno, vredni zbog toga proći čitav proces i *prehodati* sve odnose, osetiti ih i tako „propustiti kroz šake“. Jedino tako možemo zaista doživeti

nevidljive odnose koje na Fakultetu ne pokušavamo samo učiniti vidljivim, jer će ih to samo učiniti predmetom još veće institucionalne požude te na kraju i apropijacije, već se, samim doživljavanjem, samim

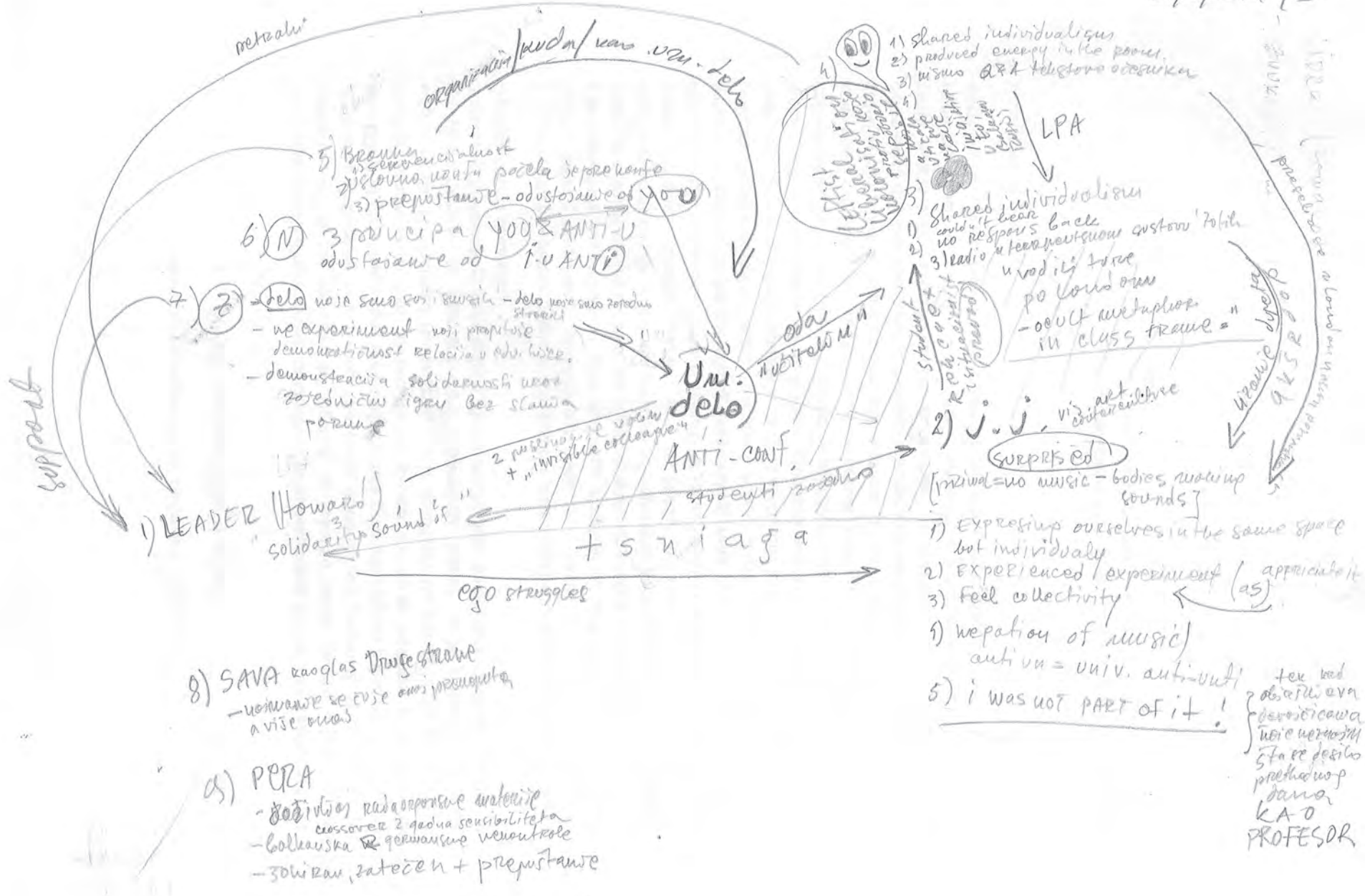
osećAVAnjem uodnošavamo. Te oni (relacije i odnosi) tako postaju delom našeg iskustva. Deo kome se, koristeći principe autorefleksije kako je dijagram na prvom mestu i nastao, možemo obratiti kao sasvim netačnom. I upravo ćemo sada, u ovom trenutku, na Fakultetu, odmah

tu... pred... i sa vama... „ispraviti“, dopuniti, doraditi, ponovo promisliti aktere u polju. I to zajedno sa, ili pak putem njihovih međusobnih relacija.

Da krenemo sa analizom.

(ANALIZA)

Kada se analiza i crtanje novog dijagrama završi, tekst se čita ponovo i iz početka, sve dok se ne popuni svih pola sata.

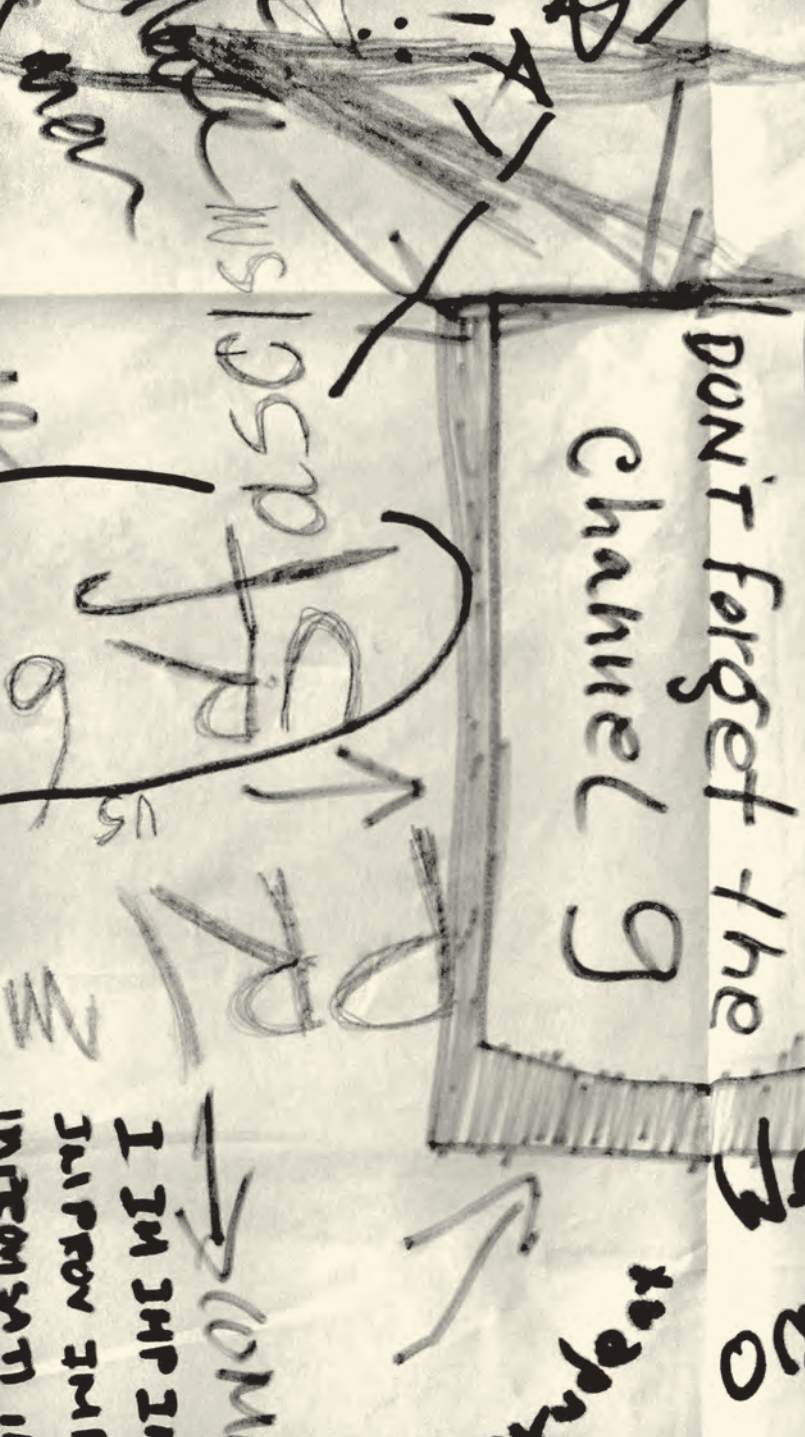

collectivism = totalitarism, a individualism = univ. autolism

missive: "sit"

Don't forget the channel 9

We call the

I'm in the
improving
information

now
US
US
US

Mesto kompetencije

Petar Atanacković

Radnički univerziteti u Jugoslaviji nisu bili antiuniverzitetske „ustanove”, onako kako su one, recimo, definisane na primeru londonskog Antiuniverziteta (**Antiuniversity of London**)¹. Jer oni nikada nisu proklamovali kraj obrazovanja kakvo je do tada bilo poznato, nisu doveli u pitanje konzervativni karakter obrazovnih institucija, institucionalni okvir u kojem je obrazovanje vršeno, niti odnose moći u njima i njihovu neprestanu reprodukciju. Utisak, koji se na osnovu samog njihovog naziva može steći (pri čemu bi označitelj *radničko* bio sinonim za nešto kvalitativno drugačije), zavrava. Jer spomenuto im nije bio cilj, budući

¹ Vidi: Jakob Jakobsen, *Antiuniversity of London – an Introduction to Deinstitutionalisation*, London: 2012., dostupno na <http://antihistory.org/deinsti> (posl.pristup 28. 12. 2013) i u ovom zborniku tekstova.

da nisu izlazili, **niti su** uopšte **želeli** da izađu iz postojećih društvenih relacija, da ih ospore ili na bilo koji drugi način dovedu u sumnju. Naprotiv, predstavljali su jednu vrstu akademskih ustanova, definisanih dominantnim odnosom snaga u društvu, koje su podupirale (reprodukovale) vladajući obrazovni „koncept” dopunjavajući ga na razne načine. Uostalom, to je i logično, budući da su gotovo sve obrazovne i kulturne prakse u socijalističkom razdoblju bile institucionalno organizovane,

da su težile da nađu svoje mesto unutar institucija i da unutar njih i ostanu, kao i da institucionalni okvir nisu dovodile u pitanje (ili su to činile izuzetno retko). Čak i ako su pojedine prakse nastajale izvan institucija, onda su po pravilu i one same i institucije oko njih težile da budu uvedene (t.j. da ih uvedu) u institucionalni okvir. Bilo kakva vrsta vaninstitucionalnog kulturnog ili obrazovnog aktivizma bila je retka, a one prakse koje bi svojim delovanjem dovodile u pitanje ovaj institucionalni model bile su još ređe. Dakle, ako se vratimo na primer radničkog univerziteta, mogli bismo reći da je on predstavljao samo jedan deo državnog aparata, kojem je,

kako nas **Pulancas** o tome informiše, glavna uloga održavanje jedinstva i kohezije društvene formacije [...] kao i reprodukovanje društvenih t.j. klasnih odnosa, budući da su upravo državni aparati njihova materijalizacija i sažimanje.

Osim toga, Radnički univerziteti iz vremena socijalističke Jugoslavije nisu (izuzev po svom nazivu) predstavljali novu pojavu, naprotiv, vodili su poreklo iz tzv. **Народних универзитета**, osnivanih pretežno u periodu između dva svetska rata. A ovi tzv. **универзитети за народ** su i sami imali određenu predistoriju: stajali su u vezi sa privatnom inicijativom raznih „народних добротвора” (mecena) i aktivnostima njihovih zadužbina (fondacija t.j. zaklada) na prelazu iz 19. u 20. vek. Dakle, opaža se postojanje određenog kontinuiteta u delovanju ove vrste institucija. One su predstavljale jednu vrstu školâ znanja i veština za широке народне масе, izvorno nastale u interakciji države i privatnog sektora, a koje su dopunjavale vladajući obrazovni model, čime su obavljale važnu funkciju u okviru državnih planova i kombinatorika, koje su sa svoje

strane bile oslonjene na interese privatnog kapitala t.j. kapitalističke privrede. U **socijalističkoj** Jugoslaviji je ovaj obrazac dodatno razvijen i postojala je široka mreža ovih

ustanova,

čija

se

uloga

sastojala

u

dodatnom

osposobljavanju

i

obrazovanju

radnog

naroda

za

njegovo

uspešnije

učesće

u procesu

proizvodnog rada i

eksploataciji.

Poznato je, međutim, šta to tačno znači, jer je proces proizvodnje i eksploatacije u isto vreme proces reprodukcije odnosâ političke i ideološke dominacije/subordinacije.

Škola

– u ovom slučaju to je Radnički univerzitet
– igra vrlo značajnu ulogu u tom procesu, jer kao mesto stvaranja kompetencijâ, predstavlja jedno mesto reprodukcije odnosa proizvodnje i širenja **podele na**

manuelni i intelektualni rad. Ona predstavlja

mesto u kojem se obavlja **reprodukcija agensâ**, koja, prema Pulancasu, obuhvata *kvalifikovanje-podjarmljivanje agensâ*, koje im omogućuje da zauzmu određena mesta, kao i njihovo *raspoređivanje* na ta mesta. Međutim, ulogu obrazovnog aparata, iako je ova bez sumnje vrlo značajna, ne treba preneglašavati, jer se ona ne može posmatrati odvojeno od

mesta koje u tom kvalifikovanju-podjarmljivanju i raspoređivanju ima tzv. ekonomski aparat

(preduzeće)

koji u tom pogledu dominira kako u odnosu na školu, tako i u odnosu na porodicu.

Koliko je značajna uloga preduzeća u ovom procesu, čak i kada govorimo o samom obrazovnom aparatu, može da nam pokaže upravo primer Radničkih univerziteta u **socijalističkoj Jugoslaviji**:

velik uticaj ne samo na kreiranje obrazovnih programa, već i na samo konstituisanje Radničkih univerziteta imali su baš *tzv. privredni subjekti* t.j. **preduzeća**. Jer često su upravo prema potrebama firmi sa lokalnog nivoa osnivani ovakvi obrazovni centri i definisani njihovi programi obrazovanja i osposobljavanja.

Šta više, nije bio redak slučaj da su u okviru radničkih univerziteta vremenom nastajale i usko specijalizovane škole, kao što je to bio slučaj sa, recimo, formiranjem **Visoke tehničke škole strukovnih studija** u okviru Radničkog univerziteta Novi Beograd:

u njoj su obrazovani stručni kadrovi za metaloprerađivačku industriju (IMT, IMR, Fabriku odlivaka i modela, Brodogradilište i tako dalje). Kasnije potpuno prerastanje Radničkog univerziteta Novi Beograd u Politehničku **akademiju**

predstavljalo je samo logični epilog ovog procesa².

Po čemu se,

² <http://www.politehnika-nt.edu.rs/> Vidi o tome i članak na srpskoj Vikipediji.

onda, razlikuje mesto

nastavile

jednog

da

radničkog

obavljaju

univerziteta

njihovu ulogu

od ustanova koje su im prethodile

nakon sloma socijalističkog sistema

(današnjih

(народних

Otvorenih univerziteta)?

универзитета),

(digresija: ne podseća li sam ovaj naziv na Popperov „koncept” otvorenog društva? Da li su otvoreno društvo, sa sve otvorenim univerzitetima, kao ideologeme zamenile народну заједницу, koja sa sobom nosi народне универзитете, i **socijalističku zajednicu**, koja ima svoje radničke univerzitete?)

ili bilo kojih drugih obrazovnih

institucija koje su postojale istovremeno sa njima

(srednjih i viših

Ni po čemu.

škola, stručnih i večernjih škola,

raznih akademskih institucija itd.), kao i onih

ustanova koje su

Sva tri predstavljaju, iako u tri različita istorijska trenutka t.j. u tri različite društvene formacije, tipične državno-ideološke aparate, čija se važnost ogleda,

kao što je rečeno, u reprodukciji društvenih (klasnih) odnosa, uključivši i odnose proizvodnje. Iz toga u krajnjoj liniji proizilazi, kao što veli Pulancas, da se radikalni preobražaj društvenih odnosa ne može ograničiti na promenu državne vlasti, već

mora „revolucionisati“ sam državni aparat.

Sami počeci ovog tipa ustanove su vrlo zanimljivi, a kada se sagledaju iz današnjeg konteksta postaje nam jasna njihova relevantnost za razmatranje. Naime, locirano ishodište delovanja народног/ radničkog/otvorenog univerziteta, koje se nalazi u uzajamnom delovanju države i privatnih zadužbina – dakle, na razmeđu privatnog i onoga što se naziva javnim t.j. državnog – vrlo je simptomatično: ono nam govori ponešto ne samo o interesima (državnom i privatnom) koji su pratili njihovo funkcionisanje, nego i o odnosima ta dva interesa u vreme prevlasti ideologije liberalnog kapitalizma, a što će se ponoviti i u razdoblju dominacije **neoliberalne ideologije**.

Današnji Otvoreni univerziteti, kao pravni

naslednici radničkih univerziteta, vratili su se ponovo na ovu polaznu tačku:

oni se danas opet nalaze negde na razmeđu privatnih i državnih interesa,

formulišući svoje programe i planove ujedno i u skladu sa opsežnijim državnim planovima i agendama, kao i u odnosu na potrebe privrede (koja se nalazi u privatnom vlasništvu) i drugih privatnih finansijera. (Inače, u tome bi se mogla tražiti ona tanušna razlika koja ih – kao i Народне универзитете iz ranijeg razdoblja – ipak donekle odvaja od Radničkih univerziteta). Utoliko oni opet predstavljaju dopunu državnim modelima obrazovanja, osposobljavanja, obuke,

dokvalifikacije,

prekvalifikacije –

dakle, još jedno mesto uspostave kompetentnosti – koje za krajnji cilj ima proizvodnju poslovnih profila potrebnih privrednom sistemu. Dakle, opet je reč o osposobljavanju za učešće u procesu rada i eksploatacije (i reprodukciji odnosa političke i ideološke dominacije/subordinacije).

Pri tome,

Otvoreni univerziteti nemaju više status državnih ustanova u pravom smislu te reči, nego su samo jednim delom oslonjeni na finansiranje iz državnog budžeta, dok se drugim delom samofinansiraju. Na prvi pogled radi se o tzv. **outsourcing**-ovanju iz državnog u privatnu sferu, o naglašavanju razdvojenosti politike i ekonomike – uključujući tu i obrazovni aparat, kao deo šireg niza aparatâ, koji vrši važnu funkciju u okviru reprodukcije agensâ – t.j. o generalnom slabljenju države, što je uopšte odlika neoliberalizma.

Dakle, i Otvoreni univerziteti,

kao pravni naslednici radničkih univerziteta, osećaju posledice opšteg umanjivanja broja državnih nadležnosti i generalnog slabljenja državne regulacije. Međutim,

reč je samo o prividu: time što se jedna nadležnost delegira (prenosi) sa državnog na privatni nivo, ne dolazi do sužavanja ekonomske funkcije države u odnosu na privatni sektor, nego se **naprotiv**, značaj ove njene funkcije samo potvrđuje. Na taj

način država u

sebe

uključuje sve veće delove privatnog sektora (na koje prenosi svoje nadležnosti), koji onda od nje (ali i od njenih donacija i grantova) postaje sve zavisniji. Ono što nam se

tom prilikom na nivou ideologije javlja

kao njeno slabljenje jeste, u stvari, **dominiranje države** i njeno širenje na način njenog slabljenja.

To je ono što nam Pulancas kaže kada nam kaže da je pretpostavljena odvojenost politike i ideologije (uslova) od ekonomike (odnosa proizvodnje) nužan i specifičan oblik *prisutnosti* politike i ideologije u odnosima proizvodnje.

U krajnjoj liniji, reč je tek o jednoj vrsti budžetske transformacije države, jer su jedine stvarne promene primetne tek na knjigovodstvenom planu, budući da određene delatnosti država više ne „knjiži” kao svoje i za njih ne odvaja finansije.

Umesto toga, država odvajava finansijska средства za različite projekte iz ovih oblasti (recimo, obrazovanja, kulture i tome slično) koje realizuju neki ne-državni agenti (NGO-i). Ali prema njenim smernicama, pravilima i tako dalje.

Dakle, država je tu i dalje prisutna, iako je odsutna; ona je formalno odsutna, ali je suštinski ne samo prisutna, nego prisutnija nego ikada pre i to na jedan podmukli način.

Poznato je i to kakvu onda reakciju izaziva ovakva, slobodno se može reći,

đavolska strategija države – po pravilu su to zahtevi za više države, koji dolaze sa raznih državotvornih socijalističkih strana (od raznih socijalnih reformatora, kejnzijanaca, levih liberala, staljinista, sindikalista i svih socijalista-samoupravljača, a ne zaboravimo ni nacionalsocijaliste), **Wichtig ist uns zunächst das Gemeinsame aller dieser Erkrankungen: Es ist eine Störung der natürlichen Pulsationsfunktion des lebenden Gesamtorganismus** što jasno ukazuje na apsurdnost stanja situacije, u

kojoj se dominaciji države suprotstavlja baš zahtevima za dominacijom i širenjem države. To je jedna borba za državu i u državi, borba neprestana, iako je (negde) jasno da je to borba od starta osuđena na uspeh. Jer ne isključuje državu.

Kakva je to borba onda?

Kakve su političke prakse koje se u tom polju razvijaju?

Imaju li one za cilj

održanje ili preobražaj države? I šta nam to govori o klasnom određenju (i njime određenom objektivnom mestu agensa u društvenoj podeli rada), kada znamo da se klasno određenje podudara sa klasnom praksom (borbom)?³

3 Na ovom mestu valja podsetiti na sledeće: „klase, delovi ili slojevi drugih klasa – upravo sitna buržoazija – mogu u konkretnim okolnostima zauzimati proleter-ske pozicije, odnosno pozicije bliske pozicijama radničke klase. To, međutim, ne znači da usled toga te klase, delovi ili slojevi klasa postaju deo radničke klase” – u: Nikos Pulancas, *Klase u savremenom kapitalizmu*, Nolit, Beograd: 1978, str. 14.

Zato neka nas i ne začuđuje to, što u takvoj konstelaciji **komunistički koncept** i mora biti proteran negde na marginu, u mrak, isključen i zaboravljen, jer

samim svojim

prisustvom

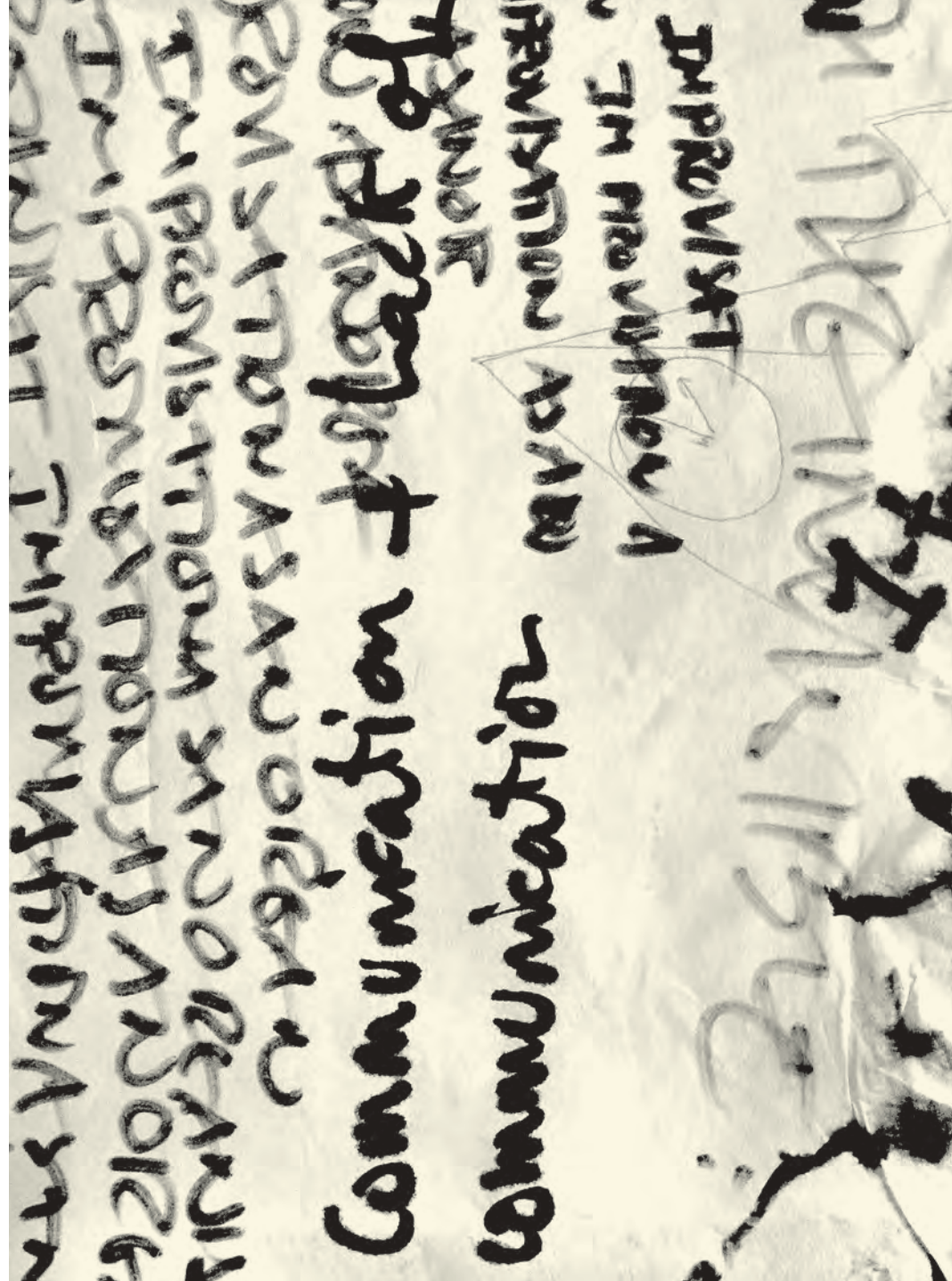
dovodi sve

to u pitanje

i tako

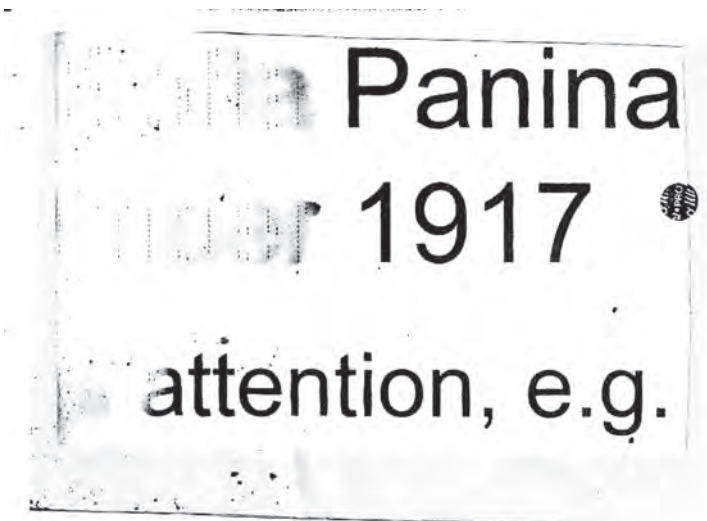
remeti

idilu.

Dietzgenov monizam ulazi u dvadeseti vek

Fabian Tompsett

of Philosophy
 Chicago, 1906
 Russian Social
 Russian Machism

Lenin confronts B
 Dietzgen's monis
 Machists split from
 form *Vpered*

ssian educationalist
 03 founded Ligovskiy
 rodnyi Dom)
 det Party Assistant
 owing February Re

on socialist
es (Study circles)
impact: USA, UK

en's Monism
wentieth Ce
of De-programming for
Novi Sad, Serbia

by a worker who
 Narodnyi Dom
 by Sergey Olden
 public censure

h Bolshevik
 influence of
 budget

*Water & Hyponic
 using ship
 + factories
 October 1918*

Narkompros)
Bogdanov joins
Gorky involved v
Novaya Zhizn

*Nacrt za jednu fe
iracionalnog (19:
Koča Popović ar*
ed by <http://flag.blackened.net/libe>
Dietzgen

Technology
political
ated on cult

Proletkult

Impact of
this period
Education ar
ew of artists play
the egalitarian
education
d ar

University
 dissolved in
 1923: Yakov
 attack on Bog
 1923: Bog
Workers' Tru

IMPROVISATIONAL ORGANISATION
 AS AN ORGANISATION'S IMPROVISATION
 IS IMPROVISATION AS AN ORGANISATIONAL STR
 AS AN ORGANISATIONAL STR IMPROVISATION AS AN
 IS STR IMPROVISATION AS AN ORGANISATIONAL STR
 AS AN ORGANISATIONAL STR IMPROVISATION
 TIONAL STR IMPROVISATION AS AN ORGANISATION

Učiniti da se nešto dogodi – Komuniciranje sa nevidljivim

Kasper Opstrup

„Neka tvoje usne bride od mojih reči! Nisu li one meteori u mozgu? Nazad, nazad od lica onog proklinjanog; nazad u noć moga oca, u tišinu; sve što smatraju desnim je levo, napred je nazad, nagore je nadole.”

(Aleister Crowley 1911: 448)

U vremena systemske promene i političkog preokreta, stari snovi o stvaranju autonomnih univerziteta često nalaze nove izraze. Uglavnom, sve deluje kao da se nada polaže u proizvodnju istorijskih korena datog pokreta, kao i u to da budućnost izbegne putanje iz sadašnjice. Primeri za ovo se mogu naći u talasu anarhističkih slobodnih škola tokom dvadesetih i tridesetih godina 20. veka, koliko i u pokretu Slobodnih univerziteta (*Free University*) tokom šezdesetih i sedamdesetih godina. Danas biva obnovljen kritički interes za (visoko) obrazovanje. Umetnici i aktivisti eksperimentišu sa novim tipovima zajednica i sa stvaranjem novih institucija – izvan i unutar postojećih. S jedne strane, prostor umetnosti je instrumentalizovan u svrhu prostora za ekspe-

rimentalno učenje, a sa druge, mesto učenja je oduvek bilo mesto za formiranje i proizvodnju subjektivnosti (Allen 2011; Ivison i ostali: 2013).

U osvit internacionalnih pokreta okupiranja dogodio se povratak slobodnim univerzitetima i slobodnim školama u kojima su se pojavile nove želje za kolektivnošću i akcijom: za alternativnim načinima povezivanja sveta.

Dok su se srednjevekovni univerziteti pojavili da bi doveli u pitanje crkveni monopol na znanje, njihovu katoličku dogmu i moć koju je crkva predstavljala, moderni univerzitet je postao obrazovni aparat koji proizvodi buduće vođe i tajkune. Postmoderni univerzitet u velikoj meri je postao ili mesto masovnog obrazovanja ili je, u smislu istraživanja, instrumentalizovan sredstvima i fondovima velikih korporacija. Nasuprot tome, slobodni univerziteti su nastali da bi proizvodili i delili znanje koje su njihovi učesnici smatrali neophodnim za ljudsko preživljavanje, verujući da se kapitalizam kreće ususret katastrofi i da nas tek nekoliko minuta deli od uništenja. Alternativno, u tradiciji koja seže unazad, makar do nemačkog romantizma i Schillerovog pojma estetske edukacije čoveka, insistirali su na pravu da se sanja i deluje, pod uticajem politike otkrovenja koja je zasnovana na blejkovskim (Blake) vizijama i na preokupacijom utopijskim životom.

Pokret za Slobodni univerzitet, uključujući anti-univerzitate, spontane univerzitate, univerzite-

te akcije i slične, pojavio se u kontekstu cvetanja kontra-kulture ranih šezdesetih godina. S jedne strane, mogao bi da se prati unazad sve do pokreta za građanska prava i njegove škole slobode u Misisipiju dok je, sa druge, pokret postao deo arsenala Nove Levice kroz pokret za Slobodu govora na Berkli univerzitetu (University of Berkeley). Manje-više istovremeno, pokret se raširio u Velikoj Britaniji i Evropi gde se spojio sa drugim tradicijama učenja. Ovaj internacionalni pokret može da se smatra pokušajem reinvenicije obrazovnih institucija. U pitanju je ideja o revoluciji kao o formi kolektivnog raškolovanja, sposobne da razbije okove uslovljavanja iz prošlosti, koji su internalizovani od strane eksploatisanih klasa i njihovih predstavnika. Poput Situacionista koji su zamišljali preuzimanje UNESCO-a, u pitanju je shvatanje prema kome postmoderna revolucija treba da bude kulturna revolucija koja proizvodi subjektivnosti.

Da bi se proizveo komunizam, treba da se proizvede novi oblik žene/muškarca.

Sredstvo za realizovanje ovog dugogodišnjeg sna o neotuđenom postojanju, stoga, postaje novi tip univerziteta. Ukoliko prihvatamo da bilo koja uspešna revolucija zavisi od nove proizvodnje subjektivnosti, slobodni univerziteti mogu da se smatraju kičmom kontra-kulture. Želeli su da proizvedu eksploziju onoga što je škotski pisac Alexander Trocchi nazvao „nevidljivom pobunom” u manifestu za njegove sigma opijumske snove,

„A Revolutionary Proposal: Invisible Insurrection of a Million Minds” (Trocchi 1962–7). Ukratko, sigma je kombinovala etos bitnika sa situacionizmom i sa zamišljenim spontananim univerzitetima izgrađenim izvan svih većih gradova u svetu. Trebalo je da budu u njihovoj blizini kako bi se iskoristila već postojeća infrastruktura, ali bi na kraju prerasli u eksperimentalne gradove koji bi postepeno postali dovoljno snažni da postanu žiže kontra-moći. Ono što bi na tim mestima trebalo da se uči je kako se boriti protiv uslovljenog ponašanja (Opstrup 2014). Opet prateći situacionizam, „sigmanauti” su shvatili da je kriza bila sistemska.

Strukturalna transformacija je bila neophodna da bi se proizvela jedna još uvek nepoznata budućnost.

Ova želja za nepoznatom budućnošću – koja je nedokučiva iako tek treba da se proizvede kao nešto što već jeste – otvara vrata za povratak okultnog šezdesetih godina. Ezoterične teme postale su standard na većini slobodnih univerziteta: psihonautizam kao radikalna politička i obrazovna praksa. U ovom kontekstu, okultno postaje sredstvo kroz koje se misli nemislivo i razumeva nepoznatljivo. O njemu se može misliti kao o strateškom, psihogeografskom razmeštanju koje može da se upotrebi za borbu protiv ranije-naučenih uslova i navika, kao i obrazaca mišljenja.

Pitanje je kako da se razume, manipuliše i komunicira sa nevidljivim.

Stoga, vrsta „snage okultnog” („potere occulto”) otvara mogućnost da se promeni teren na kojem se o pitanjima budućih društava i onoga šta bi trebalo da se radi raspravlja da bi se tome pristupilo posredstvom neke vrste „magijskog marksizma”, umesto kroz već oveštalu dogmu. Viđeno iz ove kve perspektive, magika – što sva dobra umetnost i poezija teži da postane¹ – postaje politizovana u smislu nastavljanja klasne borbe drugim sredstvima; „superstruktura superstrukture”, kao što to naziva Dr. Last, polu-fiktivni portret anti-psihi-jatra R. D. Lainga, u noveli *Zones of the Interior* (1976) Clancy Sigala.

Umesto klasičnog modela ratovanja, koji uvodi Clausewitz a preuzimaju Situacionisti, gde se dve suprotstavljene armije međusobno sukobljavaju na bojnom polju, to postaje semiotičko gerilsko ratovanje, sabotaža na nivou reči i ideja na neravnom terenu.

Laing je bio u direktnom kontaktu sa *Londonskim Anti-univerzitetom* koji se – u kratkom vremenskom periodu – činio realizacijom večnog sna sigme o stvaranju anti-univerziteta, umetničke laboratorije, zabavnog mesta. Iako je postojao u materijalnom smislu samo tokom proleća 1968. godine, on nije preispitivao samo odnos između

1 Uporediti, na primer, Crowleyevu čvenu definiciju magike iz uvoda u *Magick in Theory and Practice* kao „Umetnosti koja prouzrokuje da se promena pojavi u skladu sa Voljom”, zajedno sa Burroughsovom često citiranom izjavom da je svrha pisanja ”učiniti da se nešto dogodi”.

učitelja i učenika, već i pitanje teme i autonomije istraživanja tradicionalnog univerziteta, nudeći kurseve koji su uglavnom bili potisnuti ili marginalizovani: ezoterija, *Fortean*a, komunizam, anarhizam, istorije od-dole.

Ne čini se slučajnim da je povratak magike – magika je bila proterana u svoje *podzemno* postojanje usponom racionalnosti nakon Renesanse (Webb 1974) – započeo da se ubrzava u kasnom romanizmu, kada se može naići na svu silu teorija o umetnosti, politici, evoluciji, edukaciji i spekulacijama o budućnosti žene/muškarca, kao što je na primer, teorija S. L. MacGregora o materijalnom stvaranju *Hermetičkog poretka zlatne zore*, koja po svom uticaju na moderni okultizam može da se poredi jedino sa slobodnom masonerijom i Teozofskim društvom Madame Blavatsky. Ova tri pomenuta uticaja zajedno konstituišu korene pačvork duhovnosti i uspon *New Age* pokreta koji se često vezuje za šezdesete godine. U pitanju je pogled na svet za koji je otuđenje nestalo i za koji su pravila racionalnosti mrtva, jer „jedan i jedan nisu dva, već jedan”, da parafraziram britanskog okultistu i člana *Zlatne zore*, Aleistera Crowleya.

Videne iz ove perspektive, šezdesete su bile zaista „jutro mađioničara”, kada ezoterijska znanja i skrivene doktrine, tradicionalno rezervisani za one inicirane, postaju naširoko dostupni eksperimentalnoj publici zainteresovanoj za definisanje novih načina života.

Jedan od prvih koji je kritički analizirao talas slobodnih univerziteta bio je Theodore Roszak, koji je takođe nakratko bio vezan za *Anti-univerzitet*. U njegovoj uticajnoj knjizi *The Making of a Counter-Culture* (1968), konstatovao je da su ovi novi univerziteti karakterisani kretanjem od političkog do mističnog. Ukoliko se analiziraju tri kataloga kurseva sa *Anti-univerziteta*, postaje jasno da su te dve tendencije bile prisutne istovremeno: radilo se podjednako o unutrašnjem prostoru koliko i o spoljašnjem. Kao takvi, oni su se međusobno dopunjavali obraćanjem pažnje ne samo na spoljnu istoriju neuspelih revolucija i ekstatičnih pobuna, već i time što su bili osetljivi na unutrašnji prostor istraživanjem anti-psihiatrije, psihoterapije, magike i misticizma, ocrtavajući tako sivu zonu između psihiatrije i religije gde je moguće locirati i anti-psihiatriju i ezoterizam.

Takvo ulančavanje umetnosti, politike, okultizma i eksperimentalnog učenja takođe je na updaljiv način prisutno u nešto kasnijem primeru: *The Temple of Psychick Youth* (TOPY), koji je bio aktivan tokom osamdesetih godina. Neposredni prethodnik TOPY-a bila je *Academy 23*, slobodna školska inicijativa koju je William Burroughs opisao kroz seriju tekstova u magazinu *Mayfair* kasnih šezdesetih godina, kao i u poslednjem poglavlju njegove knjige intervjua, *The Job* (1974). *Academy 23* razvijena je kroz razgovore sa Trocchiem o sigmi – u čemu je Burroughs učestvovao – i o uspostavljanju spontanog univerziteta. Stoga, može da se posmatra i kao vrsta sestrinskog

projekta sigma projektu, koji je bio neposredni prethodnik *Anti-univerziteta*. U okviru *Academy 23*, studenti bi odgovarali na proročki poziv za novi eon stvaranjem nove mitologije za kosmičko doba dok su učili kako da se bore protiv kontrole. U Burroughsovoj interpretaciji, reči i njihova linearnost su točkovi kontrole.

Kada gramatika postaje politika drugim sredstvima, dela otpora mogu da predstavljaju otkriće nove reči; ponovno aranžiranje starih reči; stvaranje jezika.

TOPY je predstavljalo stvaranje anti-kulta. Na isti način na koji je *Anti-univerzitet* realizovao delove sigma projekta, TOPY je realizovao delove barouzijanske akademije. Koreni hrama (Temple) sežu nazad do *industrial* sub-kulture i do benda *Throbbing Gristle* i, pre toga, do performans grupe *COUM Transmission*. Zajednički imenitelj za ove tri inicijative je persona Genesis (Breyer) P. Orridge. Nakon raspada *Throbbing Gristle* 1981. godine, P-Orridge i Peter „Sleazy” Christopherson nastavili su sa projektom *Psychick TV* (PTV), koji bi postao propagandno krilo hrama, kao što bi TOPY postao ideološko krilo PTV-a. Cilj je bio da se ostvari transcendencija uslovljene svesti iz *Academy 23* sa akcentom na „okulturu” – termin koji je skovao TOPY – pre nego na prepoznatljive političke agende.

Radilo se o vrsti kreativnog anarhizma tešnje povezanog sa Stirnerom nego sa Bakunjinom i,

stoga, o tipu kolektivnosti koji je naglašavao individualnu emancipaciju.

TOPY se razotkrio široj publici na PTV albumu *Force the Hand of Change* (1982). Pesma „Message from the Temple” predstavila je hram i postala je njegov prvi otvoreni poziv na pripadnost. Odatle se razvijao da bi postao improvizovana organizaciona struktura koja je tokom tog razvoja eksperimentisala sa različitim tipovima aparata za uslovljeno ponašanje, od kulturnog do edukativnog. Te osnivačke ideje razvile su se kroz diskusije između američkog performans umetnika Monte Cazazza i P-Orridgea (2009a: 175) o tome šta može da se desi ako rok bend, umesto da samo vidi svoje obožavatelje kao vreću para i pojačivača, usmeri to divljenje i energiju prema mreži kulture i životnog stila? Šta bi se desilo ukoliko bismo stvorili paramilitarnu okultnu organizaciju koja deli demistifikovane tehnike magike? Beleške na papiru mogu da postanu manifesti, poziv na akciju i bihevioralnu pobunu.

Možda je hram počeo kao vrsta kluba obožavatelja i kulta ličnosti, ali uskoro se razvio u mrežu umetnika, muzičara i pisaca koji su pokušavali da naprave intervenciju u *mainstream* idejama o novoj kulturi i emancipovanoj umetnosti koja još uvek nije postojala. Ukazali su na svoje pripadanje široj TOPY zajednici radeći neobične stvari: praktikovali su ceremonijalnu magiku i seks magiku na način sličan tada savremenim haotičnim scenama magike. U njihovoj knjizi metoda, *Thee*

Grey Book (1982), utvrđena je misija TOPY-a: „Mi ne tražimo sledbenike, mi tražimo saradnike. Individualce za *Psychick Alliance*. Ono što dalje sugerišemo *nije* instrukcija. To je metod. [...] Naš interes je, stoga, *praktičan* (P-Orridge i ostali 1982: 41).

Na metode TOPY-a uticala je situacionistička *diverzija* (*détournement*) koja je postala deo *underground* kulture u Velikoj Britaniji ne samo kroz projekat sigma već su, čak i u većoj meri, inspirisane „cut-up” („isečak”) tehnikom Briona Gysina i Williama Burroughsa – to je očigledno bilo povezano sa *diverzijom* na način da se upotrebljava ono što već postoji – koju su primenjivali na sve počev od reči, slika, zvukova, video eksperimenata, televizijskog programa, tj. kao *First Transmission* (1982) koja je trebalo da bude emitovana između ponoći i šest časova ujutru. Oni su čak isecali i sopstvena tela, o čemu govori kasniji pandrogeni projekat P-Orridgea. Tvrđili su za sebe da su moderni alhemičari koji su, kroz kulturnu proizvodnju, slobodnu cirkulaciju informacija i virusnom transmisijom *meme*, mogli da izmene načine postojanja sveta. P-Orridge (2006: 279):

Sve se snima. Ukoliko je snimljeno, onda može i da se uređuje. Ukoliko može da se uređuje, onda su redosled, smisao i pravac toliko arbitrarni i lični koliko i agenda i/ili osoba-urednik. Ovo je magika. Jer ako imamo mogućnost i/ili izbor koji se tiče toga kako se stvari odvijaju – bez obzira na originalni redosled i/ili intenciju kojima

su snimljene – onda imamo kontrolu nad slučajnim odvijanjem.

Na svom vrhuncu, TOPY je imao svoje sedište, *TOPY WORLD*, u Brajtonu, u Velikoj Britaniji, tri veća centra takođe u Velikoj Britaniji, Sjedinjenim Državama i Evropi, kao i razne manje tačke, *Access Points*, koje su mogle da budu bilo šta počev od grupa sa istim afinitetima do pojedinačne osobe koji distribuiraju informacije i TOPY-u lokalno dok se predstavljaju kao institucije u tradiciji *mail-arta*. U ranim devedesetim godinama, mreža – na koju je nekoliko članova referisalo kao na „internet pre interneta” – ubrzano se proširila kako je počela naširoko da regrutuje i da postaje deo rastuće scene taktičkih medija. Ali ipak, sam Hram (Temple) je izgubio taj svoj momentum posle 1991. godine, kada je policija izvršila raciju sedišta u Brajtonu a sve pod sumnjom da je P-Orridge kolovođa lanca satanske dečije prostitucije. Ovo je dovelo do toga da P-Orridge raspusti mrežu i izabere egzil u Sjedinjene Države. Tokom nekoliko narednih godina, u Evropi se mreža u potpunosti raspršila pošto su njeni članovi prišli sličnim projektima, kao što su na primer *Association of Autonomous Astronauts* koja je postala deo scene kreativnog aktivizma povezane sa rejev (*rave*) kulturom i antiglobalističkim pokretima sa prelaska u novi milenijum.

Ovim različitim tipovima eksperimenata sa tipom estetskog obrazovanja želela se proizvesti jedna budućnost koja bi bila nepoznata ali i samoor-

ganizovana; radilo se o tome da se bude proaktivna i da svako organizuje svoj hram, sigma centar, akademiju, anti-univerzitet, omogućavajući time pokretu da se širi poput virusa stvarajući tako mrežu bez liderstva u kojoj niko neće morati da nosi bedž kako bi znao da joj pripada.

Oni koji su bili u stanju ući u nju i osetiti se prijatno bili su dobrodošli da ostanu.

Oružja ove nevidljive pobune bili su isečci, *diverzije*, novi mediji – što je bila jedna postmoderna politika *par excellence* (Gilman-Opalsky 2013). Teren se sastojao od slika, mitova, ideja, arhitekture; priča koje pričamo jedni drugima ne bismo li mobilisali energiju i pokrenuli se u mnogo pravaca. Slobodni univerziteti bi bili okidač pobune. A potom bi usledio efekat lavine: stvaranja mirijada novih oblika života utemeljenih na biopolitičkoj proizvodnji subjektivnosti i nove mitologije; demistifikovane strukture koje bi svako mogao da koristi kako mu je volja. Konačno, korišćenjem aparata koji su nadohvat ruke i omogućavanjem eksperimentisanja sa ponašanjem i granicama, oni su hteli da proizvedu novu/og ženu/muškarca budućnosti.

Ono što ide posle kapitalizma nužno mora da proistekne iz onoga što je kapitalizam proizveo.

Ironično, ako se sledi ova nit, reč je tome da su naučni pogled na svet i tehnološko ubrzanje, kako neki tvrde, uzrokovali društvenu fragmentaci-

ju i duhovni vakum koji je postao deo stvaranja nove tehno-eshatologije; to je ono što je kritičar kulture Mark Dery (1996: 9) nazvao „tehnologijom katapulta”. Ne radi se samo o izlasku već o napuštanju tela i planete u nameri da se emigrira u svemir u formi svetlosnih tela.

Da se ova bitka vodila na polju jezika, to bi moglo značiti da je mogući pravac bega potpuna tišina.

Kontra-kulturni univerziteti nastoje da sjedine unutrašnje sa spoljnim u nameri da pronađu izlaz za koji se veoma često pokazalo da nije i ulaz. Novi centri odražavali su politiku Nove leveice – šaroliku kombinaciju anarho-komunizma i revizionističkog marksizma – u svojim sopstvenim školama i univerzitetima koje su vodili sami polaznici i na kojima je nastavni program uključivao i kulturnu proizvodnju i oživljavanje interesa za okultno: tarot karte, transcendentalnu meditaciju, telemu.

To može da se shvati kao pokušaj da se psihološka revolucija poveže sa socijalnom revolucijom ne bi li se tako desilo otvaranje prema novim budućnostima. Trocchi je ove mogućnosti jednom imenovao kao „kulturni inženjering”.

Kulturni inženjering priznaje kako se šira želja za društvenom transformacijom mora rasprostirati kroz stanovništvo poput kulturne *meme*, ali da ona istovremeno zavisi i od izmenjenog stanja svesti gde ćemo umesto govorenja o „tamo” po-

četi da govorimo o „ovde” a umesto o govorenju o „tada” govoriti o „sada”. Naši preci u šezdesetima mislili su da preživljavanje čovečanstva zavisi od čuvanja resursa, deljenja znanja kao i stvaranja slobodne razmene informacija.

Ovo odjekuje i u našoj sadašnjici na primer kod italijanskog teoretičara medija Franca „Bifo” Bernardia, (2013: 34) koji je u jednom skorašnjem intervjuu izjavio: „sada više nego ikada moramo da uložimo svu svoju političku i kulturnu energiju u stvaranje autonomnih procesa samo-obrazovanja, istraživanja i prenošenja znanja.”

Lista citiranih radova:

- Allen, F. (ur.) (2011): *Education*, London: Whitechapel Gallery
- Berardi, Franco „Bifo”: „Autonomy and General Intellect”, u: Ivison i ostali 2013: 31–42
- Berke, Joseph (ur.) (1968): *The Antiuniversity of London – Catalogue of Courses*, vol. 1, 2, 3 + newsletter, 1968, London: Antiuniversity of London
- Burroughs, William S. & D. Odier (1974): *The Job: Interviews with William S. Burroughs*, London: Penguin Books 2008
- Crowley, Aleister (1911): „The Vision and the Voice”, u: Regardie, Israel (1974): *Gems from the Equinox – Instructions by Aleister Crowley for His Own Magical Order*, San Francisco: Red Wheel/Weiser 2007
- Dery, Mark (1996): *Escape Velocity – Cyberculture at the End of the Century*, London: Hodder & Stoughton
- Gilman-Opalsky, Richard (2013): „Unjamming the Insurrectionary Imagination: Rescuing Détournement from the Liberal Complacencies of Culture Jamming”, u: *Theory in Action*, Vol. 6, No. 3, July 2013, pp. 1–34
- Ivison, Tim & T. Vandeputte (ur.) (2013): *Contestations: Learning from Critical Experiments in Education*, London: Bedford Press
- Opstrup, Kasper (2014): „On the Ecstatic Edge of Something to be Known: Three 1960s Experiments with Total Transformation and Experimental Learning”, u: Grindon, G. (ur.): *Art, Production and Social Movement: Remapping the History of the Radical Avant-Garde*, Wivenhoe: Minor Compositions (forthcoming)
- P-Orridge, Genesis Breyer i ostali (1982): „Thee Grey Book”, u: P-Orridge 2009b: 37–50

Anti-istoricizam anti-/-slobodnog univerziteta

Branka Ćurčić

Istorijska činjenica 1: „Slobodni univerzitet“ je pokrenut 1975. godine u bivšoj Jugoslaviji, kao ilegalni univerzitet koji se odvijao u privatnim stanovima njegovih protagonista. Na njemu su predavali i profesori, tzv. „osmoro profesora“, izbačeni sa profesorskih pozicija na Filozofskom fakulteta Univerziteta u Beogradu.

Kako tretirati ovu istorijsku činjenicu? Tretirati je kao tačnu i insistirati na njejoj preciznosti?

Ako je tretiranje i insistiranje na tačnosti istorijske činjenice u pitanju, onda je tačnost ta koja istoriju uvodi u nauku ne zahtevajući bilo kakvu objektivaciju (i onemogućujući subjektivaciju) van same inteligibilnosti istorije kao nauke. Istovremeno sprečavajući promišljanje singular-

nosti u takvom tretiranju istorijske činjenice i u tretiranju prošlosti kao već date i dogođene. Istoricism. Istoricism koji mišljenje minulih praksi i mišljenje politike smešta u prostor države, kao dodatak velikim narativima nasleđa i nacije. Istoricism koji nesumnjivo istoriju vezuje za državu kao njeno središte, a rad istoričara smešta u polje definisanja istorijske činjenice i konstruisanja državne istorije i istorije države. Drugačije rečeno, uzimanje za primer ispitivanja minulih praksi upućuje na pravljenje otklona od njenog definisanja i tretiranja kao istorijske činjenice, od datiranja i računanja vremena, koji rad na minulim istorijskim praksama desubjektivizuju i vezuju za odnos sa strukturom. Time se takođe postavlja pitanje rada *istoričara* i načina na koji identifikuje građu istorije kao singularnu problematizujuću sopstveni subjektivni pristup toj građi.

Na koji način je onda moguće konstituisati jedan odista anti-istoricistički, anti-istorijski i anti-etatistički pristup minulim praksama? Kako pristupiti minulim praksama alternativnih oblika obrazovanja i anti-akademske praksi, a da se formirano znanje ne ponudi kao novi obrazovni i akademski plan i program?

[Jedan put u subjektivnosti. Da li ga iko može čuti?]

Na koji način se odabir i insistiranje istoričara na građi, *temi*, koja upućuje na istorijske primere praksi otklona od države (na primer, anti-univerzitetskih praksi), može problematizovati, umesto da se istrajava na tematizaciji, deskripciji i pozicioniranju individualnog rada istoričara, u tom slučaju, kompatibilnog sa istorijom koja kao svoje središte ima državu?

Šta bi podrazumevao jedan put rada istoričara koji bi bio singularan i subjektivan – tkrć. put anti-istoričara? Kako da, u promišljanju minulih praksi, napravim otklon od samislivosti objektivnog i subjektivnog, strukture i svesti (ako bi svest, u jednom ograničavajućem smislu, upućivala na ono subjektivno)?

Da li pozicioniranje i ispitivanje prošlosti kao date i već dogođene, neminovno evidentira, popisuje i definiše minule prakse, uključujući i one koje se smatraju emancipatorskim u smislu politike i kojima se na taj način pokušava prići? Da li se tada njima prilazi bez singularnog, subjektivnog puta, jer je evidentiranje, popisivanje i definisanje kompatibilno sa radom istorije kao nauke i istorije sa središtem u državi kao svojim jedinstvenim referentom?

Ako je prošlost data, *ono moguće*, kao efektivnost preskripcije politike i njenog sin-

gularnog karaktera, rezervisana je samo za budućnost, u čemu *moguće* može da implicira jednu utopiju. Tada je *moguće* zapravo *nemoguće* i smešta politiku u istorijsko-etatističke diskurse. *Moguće* je takođe svojstvo prošlosti, onoga što se dogodilo. *Moguće*, kao ključna kategorija anti-istoricističkog pristupa, *nije više svojstvo budućnosti i onoga što će doći, već je kategorija u subjektivnosti koja problematizuje prilaz **onome što može biti** (politika?), u odnosu na ono što jeste, kako u budućnosti, tako i u prošlosti.*

Da li se time otvara put u subjektivnosti za jedno delovanje u pravcu anti-istorije?

Na koji način držanje anti-istoricističkog pristupa omogućuje subjektivno bavljenje činjenicom pojave „Slobodnog univerziteta“ u socijalističkoj Jugoslaviji? Svakako ne tretiranjem objektivnosti i tačnosti takve istorijske činjenice, što bi, kao evidentiranje i popisivanje, osujetilo anti-istoricistički poduhvat i smestilo ga u prostor istorije kao nauke i države.

Ako ovakvoj postavci prilazim putem u subjektivnosti, onda je ono što karakteriše socijalizam polovičan put ka deetatizaciji, napuštena deetatizacija, a partija, umesto da ubrzava raspad države, postaje njen glavni oslonac, putem sprege partija-država. Postavka o „društvu bez klasa“ takođe

je nestala sa nestajanjem klasne logike koja bi vodila ukidanju države i kraju klasne borbe. Ostalo je društvo kao kompozicija, kao totalitet i jedinstvenost. A zajedno sa partijom, ustoličuje se država kao nužnost i neophodnost, kao kompozicija i jedino mesto svakog promišljanja politike. *Objektivnoj situaciji je jedino ponudeno da se državi, tražeći njenu intervenciju, predstavi u vidu onog društvenog u krizi, iz čega je jedini izlaz, etatizacija. Socijalizam je model partije-države i svaka politika je smeštena u taj prostor, a „reformne“ koje su ga obeležavale, donose jednu unutrašnju dinamiku i stvaraju socijalističke i nesocijalističke prostore u okviru njega, a ne socijalističke i kapitalističke, što je preovladavajuća teza koja je danas u opticaju. Umesto zaoštrene socijalizacije, dolazi do proširenja desocijalizacije.*

[Jedan put u subjektivnosti. Da li će ga iko čuti?]

Bez pretenzije na pravljenje jedne sveobuhvatne istorije i historiografije jugoslovenske socijalističke države i jedne deskripcije, što bi me vratilo u prostor države, pitam se da li je potraga za jednim anti-istoricističkim pristupom nešto što može da ga ustoliči u jasnom odvajanju politike za kojom tragam u negativnom određenju naspram politike koja je isključivo u prostoru države – kao

jedan put identifikacije u odsustvu? Možeće je da to nije dovoljno. Ali, da li je to dovoljno za općtavanje jednog polja koje bi umesto tematizacije i deskripcije, insistiralo na problematizaciji, ako već ne i na preskripciji?

Politika koja kao jedini referent ima državu za totalitet, jeste i politika „Slobodnog univerziteta“. U pitanju je politika antinomičnog karaktera naspram države, pošto je posledica unutrašnje dinamike socijalizma koja je bila usmerena procesom sve dublje desocijalizacije. Stvaranje „Slobodnog univerziteta“ je bio reakcija na partijsko-državnu intervenciju, koja je „osmoro profesora“ Filozofskog fakulteta otpustila sa predavačkih pozicija, ograničila im visinu dohotka (otpuštanje uz zadržanih šezdeset posto od celokupnog iznosa plata?), kao i objavljivanje u naučnim časopisima i objavljivanje knjiga. Nakon šest godina, usledila je nova partijsko-državna intervencija u vidu osnivanja *Centra za filozofiju i društvenu teoriju* u okviru *Instituta društvenih nauka*, isključivo u svrhu zaposlenja „osmoro profesora“. „Slobodni univerzitet“ kao *protest* profesora i ispostavljanje zahteva državi; intervencija koja se obraća intervencionizmu države; praksa „slobodnog univerziteta“ koja je vođena dinamičkom partije-države, a ne u opoziciji ili u antagonističkom odnosu naspram nje, i ne

u pravcu anti-etatičkog delovanja koji bi otvorio put ka problematizaciji socijalizma i njegove desocijalizacije, problematizaciji praksi konstituisanja znanja i ka prostoru promene proizvodnih odnosa u okviru obrazovanja. „Slobodni univerzitet“ kao prazno mesto politike, naseljeno partijom-državom. „Slobodni univerzitet“ je, prema tome, bio ispražnjen od politike slobodnog univerziteta. Državnim intervencionizmom formirana institucija, *Centar za filozofiju i društvenu teoriju*, u vremenu postsocijalizma, 1992. godine, biva transformisan i dobija ime koje danas nosi – *Institut za filozofiju i društvenu teoriju*. Institut kao nastavljajući mesta-udomljavanja i mesta-rasadnika državnog obrazovanja i državnih obrazovnih kadrova. Smem li reći i izraženih nacionalističkih tendencija?

[Opet put razmatranja u subjektivnosti, van polja strukture države i društvenih normi, jedne prakse slobodnog univerziteta, kojim postavljam naizgled jednostavno pitanje: da li je svaka praksa slobodnog univerziteta praksa Slobodnog Univerziteta. Da li to pitanje iko može čuti?]

Istorijska činjenica 2: Studentski protest u Beogradu 1968. godine trajao je 9 dana, od 2. do 10. juna. Studentski protest podržali su profesori Univerziteta, formirani su zborovi studenata na mnogim fakultetima

univerziteta, akcioni odbor studentskih demonstracija, i beogradski univerzitet je proglašen Crvenim univerzitetom Karl Marks.

Anti-istoricistički posmatrano, studentska pobuna je bila nasrtaj na državu u antagonističkim terminima i njeno odvijanje je bilo antinomično u odnosu na partiju i na državu. Privremenost države se podrazumevala (?), kao i citiranje radničke paradigme, ali nužnost države se manifestovala u njenoj sveprisutnosti koja uvodi u ideologizam i politiku isključivo smešta u sopstveni, jedinstveni prostor. U tom podrazumevanju, *antagonistički princip kao princip subjektivacije jednog borbenog odnosa naspram države u smislu njene destrukcije*, nestao je. To je proširenje desocijalizacije socijalizma, gde desocijalizacija nije bila napad na državu-partiju, već ju je država-partija vodila.

Da li onda mogu da kažem da je studentski protest bio jedan antibirokratski i reformatorski protest, koji se očitovao, između ostalog, u zahtevu za: ekstra-legitimacijom države putem dosledne primene ustava, demokratizacijom društvenih odnosa (danas će neki od protagonista reći čak i u ime demokratskog socijalizma), slobodom štampe, slobodom govora, slobodom naučne delatnosti, za jačanje uticaja nauke i univerziteta na društvena kretanja, itd.? Štaviše, tokom i nakon studentskog protesta,

formirane su komisije za izradu zakona o visokom školstvu i još mnoštvo drugih zakona koji treba da regulišu život studenata i razvoj naučnog rada. Ono što je izostalo iz studentskog protesta je promena proizvodnih odnosa i ukidanje podele rada na samom univerzitetu i u domenu obrazovanja. Uostalom, čim je prihvaćena podrška i učešće univerzitetskih profesora u studentskom protestu (profesori filozofije su ga i vodili), protest je identifikovan kao „studentski“ i „univerzitetski“, i ograničen na svoj reformatorski umesto na radikalni (zaoštreno-socijalizacijski) karakter.

Afekt nadrealiste Oskara Daviča: „Kakvi filozofi! Podstiču studente a oni izvlače guzice“; i u slučaju jednog profesora koji je dao podršku studentima: „Zaklaću ga, majčicu li mu njegovu!“

[Opet put razmatranja u subjektivnosti, van polja strukture države i društvenih normi, jednog studentskog protesta, kojim postavljam novo i naizgled jednostavno pitanje: nisu li današnji protesti studenata u bivšem jugoslovenskom regionu potpuno u skladu sa jugoslovenskom '68? Zašto niko ne može da čuje ovo pitanje?]

Afekt nadrealiste koji se izričito suprotstavljao desocijalizaciji jugoslovenskog socijalizma. Pri tome je iz proširenog polja

strukture države i društvenih normi smatran *anahronim* u ovakvim političkim stavovima. Iako je iz proširenog polja strukture države i društvenih normi bio viđen kao produktivan i talentovan pisac i pesnik, njegov politički krik-otpora, psovka, nije mogao da se čuje, osim da se imenuje ekscesom i devijacijom, povremenim iskliznućem, uz lepljenje tome kompatibilnog epiteta anahronosti. Mogu li dodati i da je politika njegovog pisanja i politika njegove umetnosti, iz perspektive strukture države i društvenih normi, denuncirana lepljenjem kompatibilnih epiteta produktivnosti i talenta? Suprotstavljanje desocijalizaciji socijalizma kao anahronost; anahronost same borbe usmerene na destrukciju države; anahronost borbe protiv desocijalizacije; anahronost borbe.

Međutim, da li mogu da kažem da je ono što bi zapravo moglo da bude anahrono, angažovana umetnost koja je nastajala u okviru i u vreme studentskog protesta? Šta da radimo sa umetnošću u svom svom dokumentarizmu, instrumentalizmu, angažovanosti, pa i soc-realizmu? U to ime, poslušajmo himnu studentskog protesta:

Ko kiša plamena na zemlji sušnoj
 što mlazom vode peva
 putem revolucije koračamo
 Leva! Leva! Leva!
 Nek padne sunce u naša srca
 nek munja zemljom seva
 poteraćemo kljusinu istoriju
 Leva! Leva! Leva!
 Za hrabrost očeva znamo iz knjiga
 hvala! Budućnost već zagreva
 danas i dalje naša je briga
 Leva! Leva! Leva!
 Pred očima nam, ko nekad njima
 komuna – zvezda izgreva
 mladost je naša privilegija

(tekst: Miroljub Todorović,
 muzika: Vuk Stambolović)

Umesto intervencionizma na intervencionizam države, a zapravo u zajedničkom putu u desocijalizaciju, da li je moguće zamisliti jednu politiku van države kao njenog glavnog referenta? Šta je sa politikom koja ne iznosi zahteve, već skandira, *apeluje* na drugačije načine – šta je sa preskripcijom politike? Socijalizam i politika u njegovom domenu vezani su za deskripciju, jer su vezani za modelovanje, partijsku politiku i planiranje „planske privrede“. Osnovna

potka klasizma, prelaz na komunizam, za-
boravljena je jer nije tretirana kao sadržaj
dalje socijalizacije socijalizma. Odsustvo
politike kao skandiranja, prekida, odlu-
ke, koja inače ne bi trebalo da ima drugi
cilj osim sebe same – singularne politike i
autonomne umetnosti.

Ne govore li svi *nama*

a misle *meni*,

i vele:

„Nama ne priliči,

drugovi pesnici

– bol lični!“

Ili: „Bol je u našem sistemu

pojava netipična

i privatna!“

Bol – stvar lična? Eh družo iz suflerske rupe,

sam ne znam kako, ali zbiva se

da i najprivatnija tuga

ponekad došane,

jedina,
reč koja vida

neizlečive

skupne rane; družo iz aparata,

ne vadi iz te ogromne torbe od *skaja*

novu gomilu propisa

i akata

koji računaju

da se odrediti može

ideji – taktika

i formi – norme.

Stih je strateg

koji iskače kao sumanut iz svakodnevnog kože...

(Oskar Davičo, TRGeM, 1968)

Istorijska činjenica 3: „Index“ je bilo gla-
silo Saveza studenata Vojvodine posvećen
životu studenata novosadskog univerzite-
ta i ostalih univerziteta u Vojvodini, gde
su objavljeni izveštaji sa zasedanja saveza
studenata, sa vanrednih sednica i komisi-
ja. U periodu od 1967–70. godine, pored

oficijelnih izveštaja, u „Indexu“, *objavljuju* se umetničke intervencije novosadskih i jugoslovenskih neoavangardnih i konceptualnih umetnika.

Davičova i umetnost i politika su propale, jer je smatran u političkom smislu anahronim i u umetničkom smislu sposobnim, talentovanim i produktivnim umetnikom, čime se ocrtavaju granice respektovanja i njegove umetnosti i njegove politike (iz razloga jer je umetnikom prozvan i time individualizovan; osuđen na umetnost?). Da li se subjektivnim odgovorom na desocijalizaciju socijalizma i na individualizaciju, osuđenost umetnika u njoj, može smatrati praksa konceptualnih umetnika u studentskom časopisu?

Kako da mislim uporednu egzistenciju formalnih iskaza: „Proces stvaranja koncepta i borba za reformu je mesto gde komunisti treba da pokažu svoju avangardnost“ (gde je *avangardnost* viđena isključivo kao *partijsko organizovanje*, a mesto *komunista* jedno prazno i desocijalizovano mesto; parola koja implicira anahronost borbe) i „Sfera obrazovanja je od izvanrednog značaja za pravi društveni razvitak i za slobodno i kreativno ispoljavanje studentove ličnosti“, zajedno sa „bezinteresnošću“ poezije, kolaža, konceptualne umetnosti, teksta-umetnika, na stranicama istih novina? Na koji način

da posmatram uvid u *tekstu-“umetnika“* da „Moramo da se oslobodimo pedagoških sistema ako želimo upućenost u stvari kojima se bavimo“? Ili deo *konceptualnog kolaža* gde stoji:

„WANTED:

Nacrt zakona o visokom školstvu

SAP Vojvodine

nacrt je star pola godine

vrlo je neupadljivog izgleda

da i sadržine

ko ga pronađe neka ga brižljivo

sakrije kako ne bi dospeo u

p r a v e r u k e

zahvalni studenti“

?

Studenti-umetnici, a zapravo ni „studenti“ ni „umetnici“. Ni jedna od dve čvrsto postavljene i identifikovane pozicije. Beg od identifikacije iz perspektive strukture države i društvenih normi od obe pozicije. De-pozicioniranje kao otvaranje drugačijeg prostora kritike univerziteta od studentskog-reformatorsko-desocijalizacijskog, pa onda i državnog. De-pozicioniranje kao odbijanje intervencionizma na intervenci-

onizam države što bi podvelo politiku pod državu samu. Za singularnost singularne politike. De-pozicioniranje iz sfere umetnosti društvenih normi, bez sprovođenja kulturalizacije-estetizacije politike time, kroz autonomnu umetničku proizvodnju i time njenu *istinsku* politizaciju. Umetnost ne samo kao negativno određenje naspram studentskog reformizma, već kao prostor koji upućuje na *nove oblike konstituisanja ne-znanja?*

U to ime, parafraziram gore navedeno (*To bi, mogao biti, citat, a citat se citatom izbija, vele seljaci, kao klin klinom. Citiraću i ja. Prvi put u životu. Molim za izvinjenje. Istovremeno i za dozvolu. Hvala. Uzela sam je.*)

koji računaju

da se odrediti može

ideji – taktika

i formi – norme.

Umetnost je strateg

koji iskače kao sumanut iz svakodnevne kože...

Zakuska u februaru, 1971/2014

Zoran Gajić

Treba li opisati događaj ili ga iznova izvesti? Možda započeti sa parolom: Ja=čitač? Ništa od toga, idemo sa citatom.

„U utorak uveče u drugom izdanju TV dnevnika bili smo obavješteni da je novosadska grupa ‘Februar’ u Domu omladine u Beogradu održala viščasovni program ispunjen pretežno usmeno ili pismeno saopštenim psovkama i radnjama usklađenim sa psovkama. Taj program priredila je ista ona grupa kojoj je novosadska Tribina mladih nedavno ukazala gostoprimstvo i zbog čijeg su programa (koji se tada zvao program grupe „Januar”) izveden u Novom Sadu usledila poznata reagovanja.” (MK, „Glasnici bezobrazluka”, Dnevnik, februar 1971)

Čitaj kako je napisano. Novinarska lektorska služba i korektura nije namenjena novinarima već svima onima koji ne čitaju ono što treba pročitati i koji se zato neće držati reči kao pijani plot. To što u rečenici u kojoj se kaže da je Tribina „... ukazala gostoprimstvo i zbog čijeg su programa *izveden* u Novom Sadu...” na pridevu nedostaje sufiks „-og”, nije od OGromnog značaja. Ali nije ni bez značaja. No citiranje ovog novinskog članka, *Glasnici bezobrazluka*, nije tu da bi ukazalo na brzopletost urednika i pisca kojeg znamo samo pod inicijalima M. K. i za čijim identitetom nismo želeli tragati, već da bismo prizvali događaj (*hepening*) na način na koji je predstavljen čitalaštvu svoga vremena. Danas o njemu možemo govoriti i na način sličan ovome:

„Kodovski neoanarhizam je oblik nepristajanja na institucionalno birokratski poredak umerenog modernizma realsocijalističkog društva. Zapadni neoanarhizam kasnih šezdesetih i ranih sedamdesetih godina se kritički i ekscesno sukobljavao sa estetikom visokog modernizma koja se zasniva na autonomiji umetnosti. Istočnoevropski neoanarhizam, kome pripada i delovanje KOD-a, zasnivao se na suočenju sa politički programiranom umetnošću koja je bila u funkciji partijskih i birokratskih interesa. Dok je zapadni neoanarhizam projektovao mogući svet političkih promena i zatim ga preobražavao u umetničke i estetske vrednosti epohe, kodovski neoanarhizam je prošao kroz tri faze: 1. pokušaj stvaranja slobodne zone u kulturi kroz proglašavanje (...) i javne akcije, 2. analizu konkretnih društveno-političkih aspekata novosadske, vojvođanske i srpske scene početkom sedamdesetih (...) i 3. provokaciju kao estetsku i umetničku simulaciju, tj. provokaciju kao jedino sredstvo otpora stabilnom institucionalnom sistemu smisla, značenja i vrednosti (...) Tokom nastupa grupe ‘Februar’ u beogradskom Domu omladine Miroslav Mandić je izložio ‘10 poruka’ u kojima se služio formama jezičke (semantičke) igre i političke (pragmatičke) parole. Parola je direktna poruka koja provocira u rasponu od psovki, rodoskrvnih izjava do političkih kvalifikacija. Ali, rad je i semantička (jezička) igra koja pokazuje dvosmislenost političkog, doslovnog, kulturalnog i emocionalnog značenja poruke. Svaka od deset poruka je imala legendu-index ‘ja=čitač’, koja je ukazivala na poremećaj u uspostavljanju i čitanju značenja. Na primer, ‘poruka 7: Za kralja i otadžbinu’ je šokantna izjava u socijalističkom republikanskom društvu, a istovremeno naslov filma Josepha Louisa.” (Miško Šuvaković, *Konceptualna umetnost*, Muzej savremene umetnosti Vojvodine, Novi Sad, 2007, 534–535)

Dva načina interpretacije iz dva vremena i, verovatno, dve različite epohe postojanja umetnosti. To nije naša tema. Mi se sada

sećamo umetničkog dela i nastojimo ga rekonstrukcijom dozvati u Crnu kuću kako bismo podsetili prijatelje da sa umetnošću ni onda, a ni danas, stvari ne stoje onako kako se to čini na prvi pogled. Novinarski i akademski žargon grade diskurzivnu maglu oko neizrecivog (ali ne i iracionalnog!) i dogođenog. Međutim, njegova misao i naše mišljenje čini ga vanvremenim, pa ovo današnje druženje sa elementima reminiscencije nije historiografsko niti je teorijsko nadmudrivanje sa protagonistima događaja o kojem možemo reći dosta toga, ali da je bilo crno na belo jasno ko je emancipator i ko je za socijalizam, a ko nije, to svakako ne bismo trebali ni pomisliti. Zašto ne pomišljati i čemu otpor? Pa zato što je otpor takvom domišljanju i suđenju jedini način da se poraženi podigne iz mrtvih i ožive politika i umetnost koje i dobronamerna sećanja (recimo ona koja tragaju za uzorima) često kolonizuju, a da toga sasvim sigurno nisu i svesna.

Pustimo još malo hrabrog novinara da govori:

”Uz dobru dozu herostratskog nasilja, ova grupa obesnih hoće da uđe u tamnu stranu savremene hronike, gurajući se u nju nasiljem nad ustaljenim običajima nad uljudnim ponašanjem, nad navikama i shvatanjima većine. Nemajući snage da na sebe drukčije skrenu pažnju, članovi te grupe svojim priredbama nastoje da uvrede tu većinu koja njihovo inferiorno (recimo: pesničko, ili, recimo: slikarsko) stvaralaštvo nije zapazila.”

Kukavice i pizduni (čitaj i kituni)! Mlate psovka uz pokrete i radnje koje bi „postidele i neke profesionalne prekaljene striptizete”, reći će tada još jedan novinar, doduše hrabriji i uz to filmski kritičar i glumac u Žilnikovim „Ranim radovima”, čije ime je Bogdan Tirnanić.

Pošto je Herostrat neko čije se ime ipak spominje, recimo odmah nešto i o vlastitim imenima, i to ne samo zato što govorimo o

lokalnim događajima i dogodovštinama periferijalne političke i umetničke scene. Vlastita imena i jedinstveni matični brojevi građana nisu nešto što je privatna stvar, baš kao što nema ničeg privatnog u svemu onome što gradi individualnost i karakter, i onda od te izgradnje živi i, preživljavanjem i preživljavanjem na grbači ljudi i njihovog rada, gradi zamak koji se istovremeno nudi kao javni prostor koji je u interesu onih čijom krvlju se zapravo hrani udeljujući im zauzvrat sferu doživljaja privatnosti (daleko od svake intime i protiv nje) za varenje onoga što im je uvaljeno kao smisao života. Država kao civilizacijska tačka uspona duha nema drugu funkciju osim opisane. Kao nema sila i kondenzacija snaga, ona je analitički viđena – ali kao ona koju treba rušiti, to traži drugačiji oblik racionalnosti i doživljaja. Bogdan Tirnanić je dakle prvi od „luđaka”, kako ih je Josip Broz (Tito) nazvao, koji su se dali normalizovati nakon provokativnog filmskog izleta u kritiku socijalističkog sistema. Tirnanić kao proteza ili beočug disciplinarne moći zategao je svoj kraj lanca i stegao šiju umetniku upozorivši ga na bezizlaznost situacije sa kojom se drznuo poigrati:

„Deklarisući se tako protiv jedne kulture kao celine, oni, iako ‘neuro-artisti’, nisu u stanju da svoju egzistenciju zamisle nikako drugačije nego baš u kulturi protiv koje deluju i koja je, po njihovom mišljenju, dužna da im stvori prostor za akciju.” (Bogdan Tirnanić, „Ko su momci februara”, pod rubrikom „incidenti”, NIN, br.1050, Beograd, 1971)

Nećemo ustuknuti pred upozorenjem da o pokojniku treba govoriti lepo jer Tirnanić i dalje živi. O hrabroj individualnosti kakvu smo na početku citirali da ne govorimo. Takvih je na svakom koraku i njihova anonimnost i skrivanje iza inicijala danas se doživljavaju kao visoki stupanj uljudenosti i taktički upristojenog ponašanja. To što su puna imena i prezimena ponekad i vidljiva, u bezimenoj masi individualizovanih želja vlastito ime

više ne može služiti ni kao barjak pod kojim se okuplja i konsoliduje otpor koji je osvetljen i provaljen personifikacijom problema koji je subjekt otvorio. Vlastita imena su u funkciji koja im je od početka dodeljena: da budu tačke transfera novca i moći koja se nad njima vrši uobličavanjem u odgovornog i krivog subjekta čija se krivica i odgovornost doživljavaju kao sloboda. Pojedinaac je samo posledica moći ukoliko je moć proces individualizacije, reći ćemo sa Fukoom.

To je dakle cinizam institucija koji govori kroz usta novinskog kritičara. I ovih dana je, baš u Novom Sadu, povodom cenzure umetničkog rada u Kulturnom centru Novog Sada (mesto na kojem je nekada bila Tribina mladih), ponovo rečeno da kultura nije umetnost i da umetnik koji treba da kritikuje, pa čak i vređa, nema šta da traži u kulturi jer je ova nesvodiva na umetnost. Umetnost Tribine i izumevanje politike na njoj je tako pošlo na svoj put ka državi i kulturi (od tribine do centra ili doma kulture), i od ”politizacije umetnosti” i politizacije kulture završilo u kulturalizaciji politike ili estetizaciji politike, da bi joj na kraju tog puta cinično bio raspaljen službeni šamar. Dispozitiv kulturne produkcije je ostao ono što je bio i u to vreme: odnos moći čiji taktički raspored je oslonac reprodukcije proizvodnog odnosa eksploatacije. Reprodukacija eksploatacije podelom rada iskazuje se dakle normalizujućim cinizmom službene kritike.

Primer moći koja individualizuje i personifikuje problem, i na taj način tami subjekt, denuncira ga i kastracijom izručuje protetičkim instancama disciplinarne vlasti koja se prostire u suverenoj vlasti naroda, imamo u još jednom slučaju. Ovog puta je to saborac umetnika, dakle čovek koji je i sam umetnik:

„Dugogodišnje kršenje samoupravnih prava radnog čoveka i neusklađenost rada na Tribini mladih sa osnovnim odredbama pozitivnog radnog prava i ustavnih odredbi o materijalnom i

društvenom položaju radnog čoveka u našem društvu, sa svim konsekvencama koje je ono imalo nakon odluke i programske orijentacije Tribine mladih od strane Omladinske organizacije (mogućnost eventualnog nepriznavanja toga rada nakon izbora novog Saveta i redakcije Tribine mladih od strane PK i OK Saveza omladine), pogađalo je pojedine druge ljude koji su veliki deo svoga vremena i sudbinu vezali za Tribinu mladih sa svojim najboljim namerama, unoseći u njen rad, u onoliko meri koliko je to objektivna situacija dozvoljavala, svoje *iskustvo* i svoje *sposobnosti*." (Branko Andrić, „Februar je prestao da postoji”, Index, br. 214, 24. 02. 1971)

Litanija nad liturgijskom odgovornošću i pozivanje na trud, ako već ne i na zasluge. Ove su dakako zavisile od okolnosti, ali je tu zato bilo „iskustvo” i „sposobnost”. Nezadovoljstvo je iskazano i došlo je do konsolidovanja u smeru usaglašavanja interesa među nekim nezadovoljnicima. Međutim:

„U prvom momentu sve je izgledalo idealno. Pokazalo se, međutim, da ukoliko jedinstvo interesa postoji, ne postoji i sklad sposobnosti.” Na prvom zajedničkom nastupu grupe Januar na Tribini ”došlo je do poznatog incidenta sa novčanicom i posovkama (govno i novac! ZG), na osnovu čega je, iako je delom jednog čoveka, Miroslava Mandića (kralj! ZG) člana grupe ‘KOD’, okarakterisano stvaralaštvo čitave grupe ‘Januar’ kao lažni avangardizam, nesposobnost i ideološko zastranjanje, iako je u okviru te izložbe bilo dosta stvarnog avangardizma (sposobnog i koji ideološki ne zastranjuje! ZG) i značajnih umetničkih ostvarenja (ekipa! ZG).” (Branko Andrić, „Februar je prestao da postoji”, Index, br. 214, 24. 02. 1971)

Toliko o činjenicama i iskazima koji su ih stvorili. Politika teorije umetnosti takođe ima svoje mesto u svemu tome i može ga imati i ubuduće. Kako ćemo sa njom izaći na kraj ako mi-

slimo da je i umetnost mišljenje – kao što je to i politika – a ne isključivo nauka, pogotovo ako se dovede u pitanje njena (naučna) iracionalna nesklonost mišljenju ljudi kada se njima bavi?

Sudeći prema ovim izjavama, psovka kao umetnički čin otpada. Političke implikacije su međutim evidentirane i vlast koja slavi moć to vrlo dobro zna, i upravo zato je njen odgovor pedagoški neiskren: Borba kao umetnička i politička praksa ili čin, ne može biti psovka. Zalud poziv pesniče! S pesme se ne prelazi na psovke dok se ne steknu uslovi i ne zadovolje funkcije koje služe zaposedanju. Nametljivost i skretanje pažnje na sebe, ne više kao sablast narcizma, već kao proboj u borbi za mesto pod suncem, proboj koji dotiče Realno, ostaje skriven pred moralizmom dekadentnih službenika disciplinarne moći. Mesto u podeli rada koje se ne bira već dodeljuje, kao što se i na umetnost može biti osuđen, tretira se kao zdravorazumska i strateški opravdana pozicija i profesija u taktičkom rasporedu funkcija u podeli rada. Potiskuje se da je tehnika vlasti ono što tehnički deli proces proizvodnje i oko čega se svija podela rada kao protivproizvodnja *beleženja*.

Ako se složimo da su navedeni iskazi tačke sa kojih se uzima mera proizvodnji u oblasti umetnosti, ne treba gubiti iz vida ni da je samo polje umetnosti svojevrsna mera proizvodnjama i mišljenjima ljudi u jednom društvu. Ako je umetnost otvorila sopstveni prostor nastojeći da se oslobodi heterogenog interesa, i tako učinila autonomnim estetske doživljaje i mišljenje stvarnosti (afektima i perceptima), ne treba zatvarati oči pred rekuperacijom umetnika (ljudi) kojom se sistemski zauzlava ovaj prostor slobode i otpora (mišljenja) i koji kulminira institucionalizacijom umetnosti i njegovim upisom (*beleženjem*) u registre društvene podele rada.

Ako je tako kako kažemo, onda postavimo naše sledeće pitanje misleći na Fukoa: Da li rukovođenje (*direction*) umetnicima treba da bude uređeno prema znanju o estetskom porivu, umetničkom stilu i izboru, estetskoj i teorijsko-umetničkoj analizi, uslovima umetničke prakse i odgovarajućoj etiologiji umetničkog dela? Odgovor bi glasio: Ne verujem. Tehnike moći i rukovođenja, odnosno disciplinovanja imaju svoj tempo i raspored predmeta (dela) u prostoru, i on odstupa od onog koji teorija nastoji da razvije. Kakav je to prostor? Umetničke institucije se prostiru od striktno umetničkih do kulturnih uopšte; od obrazovnih, naučnih i arhivsko-muzejskih do medijskih i tržišnih. Raspored u teoriji i istoriji umetnosti ne odgovara onom koji imamo u društvenom prostoru i sistemu institucija i organizacija. Avangardna umetnost, ako i ima noseću vrednost u teoriji (razdeobnu i revolucionarnu), u režimu socio-ekonomske teritorijalizacije zauzima, po pravilu, marginalno mesto. Tribina mladih, uz studentski časopis *Index*, mesto je okupljanja provincijske omladine koje je beznačajno za socijalističku politiku i kulturu, budući da ova nudi državu kao jedino mesto politike i umetnosti. Tribina je dakle dovoljno beznačajno mesto da se na njemu ne bi smelo otvoriti vrata onome i onima koji su umetnički marginalni i nebitni za državnu kulturnu i vaspitno-obrazovnu politiku. Distribucija prezentacije dakle ne prati reprezentacijske poretke, kao što se ni sami reprezentacijski poreci ne podudaraju: pedagoški prostor tako nije podudaran onom naučnom, iako postoji tendencija da se potonji podvrgne zakonima obrazovanja, a to znači da se raskorak koji postoji između disciplinarnih tehnika i saznanjno-teorijskih uvida prenosi i na sam režim reprezentacije i diskursa.

Ali šta ako osuđenici na umetnost nisu samo tamničari! Šta ako među njima ima onih koji kidaju okove umetnosti kao disciplinarne moći i upravljanja kreativnošću imperativima sposobnosti

i pristojnosti? Pristojnost kao obrazovanost je ne samo smernost i odavanje počasti onome čega se treba setiti i imati na umu – pa je tako trebalo znati da se psovalo i pre nas, i da je psovka podložna funkcionalnoj normalizaciji kao što parcijalni nagon treba da služi svrsi rasplodnje – pristojnost je pokornost i klanjanje autoritetu koji uvek zna čega se treba setiti. Hrabri MK progovara iz novina i ruga se navodnom moralizmu onih koji bi da, misleći opsceno, misle samostalnost i autonomiju estetskog i moralnog. Ruga se i kesi zube funkcionalizma nečemu što su političke kategorije umetnosti i politika umetnika kojom se politizuje umetnost i brani od države uspostavljanjem distance koja se u to vreme mislila i kao kontrakultura.

Danas opet imamo problem. Politizacija kulture i umetnosti socijalističkog i postsocijalističkog ratnog vremena je viđena kao kulturalizacija politike samo da bi se zauzelo mesto u polju i distinktivno obeležilo drugo od istoga u njemu. Lažne dileme se uvlače u mišljenje politike, a onda i u mišljenje umetnosti. Iznova se ne misli i ne zahteva nemoguće. Moguće zbog toga iščezava u lamentiranju nad nestankom budućnosti kod onih koji je vide isključivo u prošlosti. *Preskripcija* je odsutna i zbog toga nema mišljenja.

Hoćemo li dakle reći da je u pitanju film? ZA KRALJA I OTADŽBINU! Ne. U pitanju je psovka kojom se kuva politika u umaku od umetnosti. Politička invencija uvrede je odgovor na pesnikov poziv. „Kad prestaju pesme, kad počinju psovke!” I izmet, ako kažemo da su se umetnici prosrkali psovka, nije samo novac, on je politički čin. Napad. Tačka preloma. Neka je to i infantilizam koji ne mari za princip realnosti, kako kaže psihoanalitičar, ali je to i prodor Realnog, što je takođe sklon da prizna. Prelazak na čin. U redu, ali ko laje? Frustrirano Ja? Ego, čija se snaga meri sposobnošću da odoli frustraciji? Ali on je, reći će lekar Lakan,

„sama suština frustracije. On nije frustracija subjektive želje, već objekta u kojem je otuđena njegova želja, i koji se, ukoliko se više razvija, utoliko više otuđuje subjektu od njegovog uživanja.”

Umetnik je dakle stvoren. To je pojedinac. Onaj koji je agresivno nastojao monopolisati umetničku proizvodnju i samoupravnu politiku, na šta su se saborci i činovnici ustanove koju je zaposeo zli duh odmah i požalili. Njegov cilj je bio: osvojiti institucije i nametnuti svoju volju. On zato dobija i ime. Denunciraju, individualizuju i imenuju ga lažni saborci pozivanjem na disciplinu. Izdajnik zato uvek kaže ko je kriv. On imenuje. Pozivanjem na red, rad i poredak: raskrinkavanjem distribucije monopola i zazivanjem presude – pošto se vlast suvereno spušta od Omladinske organizacije do umetnika samoupravljača na Tribini i njenog organa, časopisa *Polja*. Moć se tako organizuje oko tela umetnika kojim treba stručno i pedagoški upravljati. Parafrazirajmo spomenutog doktora: Agresija koju će subjekt ovde osetiti nema ničeg zajedničkog sa animalnom agresivnošću frustrirane želje. To je tek pretpostavka onih koji izbegavaju suočenje sa smrću suočavanjem sa robom koji na frustraciju svoga rada odgovara željom za smrću.

Biće dakle da je pred nama umetnost kralja. Kralja i ludaka. Kralj i ludak, ili proboj subjekta, odnosno subjektivacija kojom se prelazi crta i isteruje iz grma iza kog se više nikada ne možemo sakriti. Samoubistvo? Budući socijalno, svakako. Ali da li i politika? Isto tako. Psovke ovog umetnika čine ludim, pa reči koje izgovara zaista tretirajmo kao izmet. Izmet, kako nas upozorava Fuko, nije isključivo novac. On je politička intervencija i otvaranje neba realnosti i ideologije (ideologije stvarnosti ili realnosti sa malim *ɾ*) kako bi se kaos mogao probiti. Haos ili Realno, kako ko izvoljeva i koji god alat mišljenja da mu je pri ruci; a mogli smo reći i *neosporno indistinktno* pred kojim stoji svako

mišljenje, pa i mišljenje umetnosti ako je mišljenje umetnosti mišljenje iz nje same. Dakle, ZA KRALJA I OTADŽBINU!

Imamo kralja, a evo i čina. Haosmos. Umetničko delo: performers sa panoima teksta. Tekstovi su tokom događaja ispisivani po zidu. Rečenice. Parole. Uvrede. Psovke. U konačnom prostakluk. Tako je doživljeno ovo umetničko delo koje je nazvano *Zakuska novih umetnosti*. Na zakuski se prema tome i zakuvalo. Takav je bio doživljaj kritike i nekih od učesnika u hepeningu. Danas ga se sećamo i ponavljamo njegove delove u specifičnoj konferencijskoj adaptaciji. Adaptacija za polaznike svih emancipatorskih kurseva i levih konferencija, kojih najverovatnije i nema sada među nama. Marš! Ponovimo to još jednom. Marš! Ni prošli put nas nisu čuli, ali su čitali. Hoće li i sada čitati ovo što im se poručuje sa stranica teksta koji je čitan 27. Februara 2014. u Crnoj kući?

Alografijski režim postojanja autografijskog dela kakav je hepening *Zakuska novih umetnosti*, a onda i na *Konferenciji fakulteta za de-programiranje zastarelosti! Dobrodošli!* postiže se transcendiranjem njegove autografijske imanentnosti. Tako nastaje idealni predmet imanentnosti od svakog dela materijalnog načina postojanja. Međutim naše sećanje nije arhivatorsko, niti je ono tek izvedbeno i adaptacijsko. Rekonstrukcijom ili, tačnije, novim izvođenjem nečega što je rekonstrukcijom učinjeno uputstvom ili receptom, mi nastojimo misliti ono što je mišljeno u mišljenju ljudi onog hepeninga i sa njim se suočiti kada sami mislimo. U pitanju je dakle *recept* za *Zakusku novih umetnosti*. Zakuvajmo iznova, iako *Zakuska novih umetnosti* ne može biti drugačije do jedanput. Hoćemo li onda govoriti o psovanju? Akademski ili kako već? Psihoanalitički? Ne. Lanimo zato u glas: JA NE VOLIM PARTIJU SKJ! U suprotnom, možemo se samo vratiti svedočanstvu umetnika i saborca:

„Očigledna je bila namera članova grupe ‘KOD’ da diskredituju sebe automatski diskredituju i druge u pogledu njihovog eventualnog angažovanja na Tribini mladih i u novoj redakciji ‘Polja’. Ispadi u Domu omladine u Beogradu, uglavnom su bili ispadi pojedinih članova grupe ‘KOD’ ili su od njihove strane bili inicirani. Svojom brojnošću i koherentnošću oni su uspeli da nametnu grupi svoj stil koji su i sredstva informisanja registrovala. Na osnovu ovoga okarakterisana je čitava dalja aktivnost grupe ‘Januar-februar’.”

„Kada je najzad izbila na videlo skrivana tenzija grupe ‘KOD’ da na osnovu umanjivanja ugleda drugih članova grupe ‘Januar’ ili ‘Februar’, žele da za sebe obezbede monopolistički položaj na Tribini i u ‘Poljima’, postalo je jasno da grupa ne može više ni formalno da postoji. Grupa ‘Februar’ se raspala. Ostala je grupa ‘KOD’. *Ostale su psovke, lažni avangardizam, nesposobnost, neobrazovanost i ostalo.*” (B. Andrić)

*

Naše je dakle mišljenje da umetnost polazi od veličanstvenog zahteva za autonomijom, da bi preko institucionalizacije postala osudom. Osuđen na umetnost čovek politički i umetnički čuti. Podozrivost prema angažmanu koji opterećuje banalizacijom, dok istovremeno taji državotvorne ambicije, biće osnov optužbe umetnika za „izdaju”. Ponekad, umesto političkog suđenja, dešava se osuda na umetnost. Ova ne mora biti *usmeravanje*, odnosno *kontrola* tehnikama izvršenja/slужenja vaspitno-obrazovne kazne i normama umetnosti, već puko ostavljanje umetnika i njegove umetnosti po strani. Tako je, na primer, Oskar Davičo osuđen na puko pesništvo čim je zaškrgutao zubima i režimu poželeo majčicu. Da, režimu, iako preko tobožnjeg kritičara režima koji se kritikom preporučuje državi.

Ali u to vreme omladina umetnošću kritikuje državu i suprotstavlja se studentskoj kritici sistema, pošto su se i studenti (kao i njihovi profesori filozofije, marksizma, političkih nauka ili čega god sa polja humanistike i nauka o čoveku) nekakvim mišljenjem (studenti nešto uče i znaju), mišljenjem politike koje nije mišljenje politike, odlučili predstaviti i preporučiti državi. Kontrakulturom i avangardno, umetnički dakle, skupina bezobraznih i nevaspitanih odbija da nasadne na studentske parole i ulištvo. Tribinu posle *Indexa* (studentskog časopisa) naseljavaju bande u svakom od njih, bande sa svakim od njih, i prave *bend* na svakoj od pozicija upravljanja institucijom čija sudbina tada postaje neizvesna. To se onda različito doživljava po čoškovima države odakle vrebaju kukavice i poltroni koji poslušnost i pristojnost nude kao sposobnost i veštinu na koju se čovek može osloniti. Državna studentarija, studenti univerziteta, odgovaraju na problem državnim socijalističkim reformizmom koji im je upisan u zaslugu – sa svim demokratskim apetitima koje je njihovo gibanje propagiralo i zahtevalo.

Podsetimo se. SKOJ (Savez komunističke omladine Jugoslavije) iščezava već 1948. i komunistom omladinac više ne mora biti. Biće mu dovoljna KP (Komunistička partija) kada poraste. Postajući član NOJ-a (Narodna omladina Jugoslavije), omladinac se kreće unazad sa Komunističkom partijom koja povlači revoluciju za sobom. *Osamnaesti Brimer* analitički pregnantno izlaže ovaj hod unazad koji započinje sa svakim nastojanjem da se dokaže da je ono što mislimo i hoćemo održivo i sprovedivo u delo i stvarnost; sa svakim mišljenjem koje taktikom štroji ideju. To svakako nije mišljenje ideje niti se iz same ideje ili reči otvara put mišljenju, već je u pitanju tehničko taktiziranje vlašću, njenom održivošću i uvek potrebnim legitimitetom. Tako se komunizam, preko posleratnog „narodnog foronta” i brige o nacionalnoj časti (Već 1945. narodnim neprijateljima oduzimaju

nacionalnu čast!) povlači u socijalizam te od skojevaca dobijamo članove SSO (Saveza socijalističke omladine).

Novosadska Tribina, osnovana sredinom pedesetih kao omladinska katedra pri Narodnom univerzitetu, u iščekivanju državnog univerzitetskog naseljavanja periferije i širenja obrazovnog sistema prostorom koji je dat na privremenu upravu „narodu”, predstavlja mesto susreta i polemike koja će uvek zavisiti od individualne strasti i hrabrosti onih koji na nju dolaze, ma koliko bilo važno znati uslove u kojima se na hrabrost mora odvažiti. Po izgradnji Novosadskog univerziteta i ateriranjem državnog obrazovno-vaspitnog aparata u krajeve koje je državna politika do tada pokrivala ovakvim „narodnim frontom” i Narodnim univerzitetom, nužno dolazi do njihove transformacije. Tribina mladih tako potpada pod nadležnost studentske državne asocijacije SSO i otvara vrata ne više omladincima koji se mogu i ne moraju školovati, već državnim studentima koji su, kao uostalom i u Francuskoj toga vremena, bili, pa samim tim i ostali (kao što je to slučaj danas) vredni prezira.

Eksces ili slučaj grupe KOD je redak i zbog toga značajan: zauzimanje uredničkih mesta po toj i takvoj ustanovi i njenim publikacijama i časopisima, čija sudbina je već zacrtana transformacijom kulturnih i obrazovno-vaspitnih ustanova socijalističke države (koja će od tada dominirati upravo svojim slabljenjem i povlačenjem), biće svojevrsni eksperiment sa organizacionim formama umetničke produkcije i politike umetnika koji će u vremenu samoupravne ideologije i osujećene politike uspeti da izazove reakciju države svojim kontrakulturnim delovanjem, koje i nije imalo drugog cilja osim da se ova reakcija izazove i moć države identifikuje. Pošto znamo da je država prisutna u svakoj od sfera delanja, pa tako i u umetnosti, i da je u njima državno to što institucije koje ustaljuju i ustanovljuju delanja

u tim delatnostima i sferama delovanja služe ne svrsi toga delanja ili ciljevima koje delatnici propisuju (preskribuju) i nastoje sprovesti, već reprodukciji proizvodnih odnosa koji ih podeljene radom i društveno dele i suprotstavljaju (ovekovečujući na taj način društvo nejednakosti i eksploatacije ma koliko se ono zvalo i volelo odazvati na ime socijalizam), jasno je onda da je takvim „neoanarihističkim” i umetničko-ekscenim ponašanjem ulog bila ne samo umetnost, već i politika umetnosti bez koje umetnosti i ne može biti, a pogotovo ne na strani „angažovane umetnosti” kakva se u to vreme stručno i vaspitno krojila prema stasu partije i njene države. Umereni i umorni modernizam je tražio svežu krv, ali su ljudi KOD-a, Januara i Februara u februaru, u Domu omladine u Beogradu, odlučili da je puste – sad sebi ili drugima, to nije bilo važno. Prema rečima nekih od njih bilo je to samoubistvo i rušenje onoga što je samoupravljачkom mukom bilo postignuto, ali to je samo jedno *mišljenje u eksteriornosti* ili mišljenje koje ne misli umetnost iz same umetnosti KOD-a, Januara ili Februara, već mišljenje koje se poziva na umetničko znanje i sposobnost, i koja zato ne može biti ni umetnička ni politička sposobnost mišljena iz njene unutrašnjosti i subjektivnosti; ostaje to dakle mišljenje koje svedoči o iskustvu i doživljaju objektivnih okolnosti čiji je događaj samo integralni deo, i zbog toga je osuđeno na status pukog svedočenja.

...

Biografije učesnika

Howard Slater je volonter u terapiji igre, pisac i teoretičar. Njegovu knjigu, *Anomie/Bonhomie & Other Writings*, je objavio Mute Books 2012. godine a njen prevod na srpsko-hrvatski jezik, *Anomija/Bonomija i drugi tekstovi*, objavio je kuda.org 2013.

Jakob Jakobsen je politički angažovan vizuelni umetnik, edukator i aktivista. Bio je deo *Copenhagen Free University* od 2001. do 2007. su-osnivač je sindikata Mladih Umetnika (Young Artworkers, UKK) 2002. godine, i televizijske stanice koju su vodili umetnici, tv-tv, 2004. godine. Bio je profesor na Funen Art Academy od 2006. do 2012. godine.

Nikoleta Marković je umetnica svoje delovanje situira u liminalnom prostoru između savremene umetnosti i potencijalne nove publike i stvaralaca istražujući sve one kompleksne međudnose koje takva razmena čini. Njeni radovi su najčešće generisani testiranjem pozicija, uloga i odgovornosti umetnika/ca problematizujući, na taj način, svu dramu politike koja se odvija između individue i društva. Trenutno radi na izradi doktorske teze na FLU u Beogradu.

Petar Atanacković je član *Grupe za konceptualnu politiku*. On je emigrant čija je sudbina istoričara neizvesna. Takođe, aktivista je koji učestvuje u projektima kolektivnog stanovanja u Nemačkoj. Praktikuje poetsko pisanje o politici.

Fabian Tompsett je pisac i aktivista, koji je prevazišao nedostatke buržoaskog obrazovanja sticanjem radničkog kroz *London Workers Group*. Tome je pridružio višegodišnje iskustvo radeći u više Štamparskih kooperativa/Print Co-ops u Londonu tokom osamdesetih godina. Tokom devedesetih, pokrenuo je *London Psychogeographical Association* i saradivao je sa Alastairom Bonnettom na *Transgressions, A Journal of Urban Exploration*. Detaljno se bavio i pisao o Situacionističkoj internacionali.

Kasper Opstrup je pisac i istraživač radikalne kulture. Godinama je bio aktivan u umetničkom kolektivu *floorless* u Kopenhagenu, koji se bavio izdavaštvom i kreiranjem multi-medijalnih instalacija izvan i u institucijama. Njegovu knjigu, *The Way Out – Invisible Insurrections and Radical Imaginaries in the UK Underground 1961–1991*, objaviće 2015. godine izdavačka kuća Minor Compositions.

Branka Ćurčić je članica *kuda.org* i *Grupe za konceptualnu politiku*. Piše o umetničkoj teoriji/praksi i politici i povremeno se zabavlja ko-uređivanjem publikacija.

Zoran Gajić je član *Grupe za konceptualnu politiku*. On je teoretičar koji se odrekao sociologije nakon što ju je studirao. Bio je radnik u novosadskoj fabrici kablova (Novkabel), a danas govori i piše o umetnosti, teoriji i politici.

Naslov zbornika

Fakultet za de-programiranje zastarelosti! Dobrodošli!

Zbornik tekstova sa (anti-) konferencije **Fakultet za de-programiranje zastarelosti! Dobrodošli!**, održane 27&28. februara 2014. godine u Omladinskom centru CK13 u Novom Sadu, u produkciji i organizaciji *kuda.org*.

Muzički CD – 9th Channel: Solidarnosk

CD sadrži zvuk prvog dana (anti-) konferencije u trajanju od 30'

Vreme i datum čitanja tekstova u okviru konferencije
Od 19:00 do 19:30, 27. februar 2014.

Urednici zbornika i konferencije

Howard Slater & *kuda.org*

Izdavač

Centar za nove medije ***kuda.org***, Novi Sad
www.kuda.org

Godina izdanja
2014.

Jezici zbornika
srpsko-hrvatski i engleski

Prevod & korektura
Howard Slater, *kuda.org* & GKP

Grafičko oblikovanje
kuda.org & SPUTNJIK

Fotografija na koricama

Inspirisano dokumentacijom sa Antiuniversity of London, 1968.

Fotografisano marta 2014. u Omladinskom centru CK13.

kuda.org

Unutrašnja korica

Inspirisano vizuelnom poezijom Boba Cobbinga na koricama jedinog

časopisa koji je objavio Antiuniversity of London, 1968.

pisaća mašina TOPS M 1

kuda.org & Errorr

Ilustracije na žutim stranicama

Fotografije „orečeničene“ tkanine, nastale tokom diskusije drugog dana konferencije, 28. februar 2014.

Štamparija

Daniel print, Novi Sad

Tiraž

500

Zbornik je objavljen pod *copy-leftom*.

Publikacija je objavljena u okviru projekta „**Proširena estetska**

edukacija: umetnički eksperiment i politička kultura u doba mreža“

(www.aestheticeducation.net), koji se realizuje u saradnji kuda.org

sa *Multimedijalnim institutom* iz Zagreba, *Kontrapunktom* iz Skoplja,

Berliner Gazette i *Mute* iz Londona.

Celokupan projekt je finansiran podrškom programa *Kultura 2007–2013* Evropske unije. Ostala podrška: Evropska kulturna fondacija Amsterdam, Pokrajinski sekretarijat za kulturu i javno informisanje, Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije, Fondacija za otvoreno društvo Beograd, Zavod za kulturu Vojvodine i Uprava za kulturu Novog Sada.

Ova publikacija ukazuje samo na stavove autora i Evropska komisija ne može da bude odgovorna za bilo kakvu dalju upotrebu koja može da proizađe iz informacija objavljenih u ovoj publikaciji.

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad
ISBN 978-86-88567-11-4
COBISS.SR-ID 286722823

gao da citem saunoy selbe ✖

MUSIC
NOT

I did participate

em individualizem

B.C.: "totalni potres/pretres
skustva

